

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HALK KÜTÜPHANELERİNDE ÇALIŞAN KÜTÜPHANECİLERİN E-KİTAP FARKINDALIĞI VE KULLANIMI

HATİCE ERKAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ

Çankırı – 2020

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HALK KÜTÜPHANELERİNDE ÇALIŞAN KÜTÜPHANECİLERİN E-KİTAP FARKINDALIĞI VE KULLANIMI

Hatice ERKAL
ORCID: 0000-0001-7469-5835

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ

Çankırı – 2020

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **iii**

ÖNSÖZ ..... **v**

ÖZET ..... **vi**

ABSTRACT ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **viii**

TABLO LİSTESİ ..... **x**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**

1. GİRİŞ **1**

1.1 Araştırmanın Önemi 1
1.2 Araştırmanın Amacı 2
1.3 Araştırmanın Kapsamı 3
1.4 Araştırma Soruları ve Hipotezi 3
1.5 Araştırmanın Yöntemi 5
1.6 Araştırmanın Evreni 6
1.7 Araştırmanın Düzeni 7
1.8 Literatür Analizi 7
1.9 Kaynaklar 11

2. ELEKTRONİK KİTAP **13**

2.1 E-Kitap Tanımları 13
2.2 E-Kitabın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 16
2.3 Dünyadaki Gelişmeler 16
2.4 Türkiye'deki Gelişmeler 21
2.5 E-Kitap Standartları 23
2.6 E-Kitap Formatları 24
2.6.1 HTML 24
2.6.2 PDF 25
2.6.3 EPUB 25
2.6.4 Kindle Dosya Biçimi 27
2.6.5 Metin Dosyası 27
2.6.6 .iBooks (Apple) 27
2.6.7 Doc veya Docx 28
2.6.8 FictionBook (.fb2) 28
2.6.9 DjVu (.djvu) 28
2.6.10 Mobipocket 28
2.6.11 LIT(.lit) formatı 29
2.6.12 Diğer formatlar 29
2.6.13 Sesli Kitaplar 30
2.7 E-Kitap Donanımları 31
2.7.1 Bilgisayarlar 31
2.7.2 Tablet Bilgisayar 32
2.7.3 Cep Telefonu 32

2.7.4 E-Kitap Okuyucuları ... 32
2.8 E-Kitap Yazılımları ... 34
2.8.1 Adobe Digital Editions (ADE) ... 35
2.8.2 OverDrive ... 36
2.9 E-Kitabın Avantaj ve Dezavantajı ... 36
2.10 E-Kitap Yayıncılığı ... 40
2.10.1 Açık Erişim ... 40
2.10.2 Dijital Öz Yayıncılık (Self-Publishing) ... 41
2.10.3 Talep Üzerine Baskı ... 43
2.10.4 Dünya'da E-Kitap ... 44
2.10.5 Türkiye'de E-Kitap ... 47
2.11 Dijital Hak Yönetimi (DHY) ... 48
2.12 E-kitap Veri Tabanları ve Kütüphaneleri ... 52
2.12.1 Google Books ... 52
2.12.2 Open Library ... 53
2.12.3 HathiTrust ... 53
2.12.4 Project Gutenberg ... 54
2.12.5 Kütüphanelerde Sağlanan E-Kitap Veri Tabanları ... 54
2.13 E-Kitap ve Halk Kütüphaneleri ... 58
2.13.1 Yayıncılık ... 59
2.13.2 Seçim ... 59
2.13.3 Sağlama ... 60
2.13.4 Kataloglama ... 62
2.13.5 Personel ... 63
2.13.6 Danışma ve Eğitim ... 63
2.13.7 Kullanıcı ... 65
2.13.8 Değişim ... 65
2.14 E-Kitapların Kullanımı ... 67
2.15 Yasal Düzenlemeler ... 68

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME ... 71

3.1 Katılımcı Bilgileri ... 72
3.2 E-kitap Donanımı ... 74
3.3 E-kitap Kavramı ... 74
3.4 E-kitap Farkındalığı ... 75
3.5 E-Kitap Veri Tabanları veya Kütüphaneleri ... 76
3.6 E-kitap Bilgi Düzeyi ... 77
3.7 E-kitap Kullanımı ... 80
3.8 E-Kitap Kullanım Farkındalığı ... 83
3.9 E-Kitap Format ve Yazılım Farkındalığı ... 85

4. SONUÇ VE ÖNERİLER ... 87

KAYNAKÇA ... 94

EKLER ... 108

ÖZGEÇMİŞ ... 115

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-Kitap Farkındalığı ve Kullanımı* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

29/12/2020

İmza

Hatice ERKAL

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Hatice ERKAL tarafından hazırlanan *Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-Kitap Farkındalığı ve Kullanımı* başlıklı bu çalışma, *29.12.2020* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği ile* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda* Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Coşkun POLAT	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. :Mehmet Ali AKKAYA	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 17/12/2020 tarih ve 2020/48-01 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Erol KARCI
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bilgi kaynağı olarak e-kitap (elektronik kitap) materyalini konu alan bu çalışma, Türkiye'de üniversite ve araştırma kütüphanelerinden sonra e-kitap hizmeti vermeye başlayan halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap farkındalığı ve kullanımını tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Halk kütüphanecilerinin e-kitap kullanım becerilerini kazanmış olması, kütüphane hizmetleri arasında yer alan bu önemli dijital kaynağın kullandırılmasında önemli bir etkendir. Kütüphane kullanıcılarının e-kitap erişim ve kullanım becerilerini kazanmasında kütüphanecilere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin konu hakkında bilgi ve farkındalık düzeyinin saptanması önem arz etmektedir. Bu tez araştırması ile elde edilen bulguların, kütüphanecilerin e-kitap kullanımı ve farkındalığını kazanması adına uygun eğitsel aktivitelerin düzenlenmesinde ve bu konuda oluşturulacak olan politikaların neler olacağının belirlenmesinde yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın Türkiye'de e-kitapla ilgili gerçekleştirilecek araştırmalara yardımcı olmasını temenni ederim. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam *Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ'ye*; üniversite hayatım boyunca engin bilgilerinden faydalandığım değerli hocalarım Sayın *Prof. Dr. Coşkun POLAT'a, Sayın Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ'a* ve yüksek lisans eğitimimde derin bilgilerinden faydalandığım değerli hocam Sayın *Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA'ya*, anket uygulaması sürecinde bana desteklerini eksik etmeyen, tezin yazım aşamasında yanımda olamasa da maddi ve manevi katkılarını esirgemeyip moral kaynağım olan değerli eşim Halil İbrahim ERKAL'a, yine bu süreçte ilgisinden, zamanından çaldığım biricik kızıma, eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan anneannem, canım ailem ve ikinci ailem olan ERKAL ailesine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

29/12/2020

Hatice ERKAL

ÖZET

Tezin Başlığı : Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-kitap Farkındalığı ve Kullanımı
Tezin Yazarı : Hatice ERKAL
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ
Anabilim Dalı : Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 29.12.2020

Bilgi ve teknoloji ortamında yaşanan gelişmeler sonucunda e-kitaplar halk kütüphaneleri dermelerinde yerini almıştır. E-kitapların halk kütüphanelerinde sunulmasının, Türkiye için yeni bir hizmet olduğu bilinmektedir. Hizmetin sunumunda etkin rol alan kütüphanecilere önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda yürütülen bu tezde halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap hakkında bilgi ve farkındalığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma verilerinin derlenmesinde anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket, Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde çalışan yaklaşık 1086 (bin seksen altı) kütüphaneciye ulaştırılmıştır. Bu kütüphaneciler arasından sadece 402 (dört yüz iki) kütüphaneci anket formunu doldurarak çalışmaya katkı sağlamıştır. Veriler üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda, halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap bilgi düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kütüphanecilerin e-kitap kullanımı ile format ve yazılım farkındalık seviyelerinin de yüksek olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda halk kütüphanelerinde e-kitapların kütüphaneciler tarafından bilinmesi ve e-kitap farkındalığının kazandırılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu alanda kütüphanecilere eğitimler verilmesi, eğitim programlarının oluşturulması ve bu eğitimlerin profesyonel kişiler tarafından yapılması gerekmektedir. Ayrıca üniversitede kütüphanecilik eğitimi alan kişilere e-kitap farkındalığı kazandıracak eğitimlerin verilmesi ve/veya ders içeriklerinin eklenmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: E-yayıncılık, e-kitap, halk kütüphaneleri, kütüphaneci, e-kitap kullanımı ve farkındalığı

ABSTRACT

Thesis Title : E-Book Use and Awareness of Public Librarians
Author : Hatice ERKAL
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Kasım BİNİCİ
Department : Department of Information and Document Management
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 29.12.2020

As a result of the developments in the information and technology environment, electronic books have taken their place in public library collections. It is known that offering e-books in public libraries are a new service. Librarians, who take an active role in the delivery of the service, have essential duties. In this context, this thesis aims to reveal the knowledge and awareness of librarians working in public libraries about e-books. A questionnaire technique was used to compile the study data. The survey was delivered to the about 1086 librarians in the Ministry of Culture and Tourism in Turkey. Among these librarians, only 402 (four hundred and two) librarians contributed to the study by filling out the questionnaire. As a result of the data's evaluations, it was determined that the e-book knowledge level of librarians working in public libraries is low. Besides, it was determined that librarians have not high e-book usage and format and software awareness levels. In line with these results, it was realized that librarians should know e-books in public libraries and that e-books should be raised. Librarians should be trained in this field, training programs should be created, and professionals should carry out this training. It is also essential to provide training that will raise e-book awareness and/or add course contents to those studying library sciences at universities.

Keywords: E-publishing, e-book, public libraries, librarian, e-book use and awareness

KISALTMALAR

AAP. Association of American Publishers

AAKK 2. Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları 2

ABD. Amerika Birleşik Devletleri

ADE. Adobe Digital Editions

ALA. American Library Association

ANKOS. Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu

DDA. Demand Driven Acquisition

DHY. Dijital Hak Yönetimi

DOAJ. Directory Of Open Access Journals

DRM. Digital Rights Management

EBA. Evidence Based Acquisition

E-Kitap. Elektronik Kitap

EKUAL. Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisansı

EPUB. Electronic Publication

E-Yayıncılık. Elektronik Yayıncılık

FSEK. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu

HTML. Hyper Text Markup Language

ICDL. International Children's Digital Library

IDPF. International Digital Publishing Forum

IFLA. International Federation Of Library Association And Institution

ISBN. International Standart Book Number

ISO. International Organization For Standardisation

KTB. Kültür ve Turizm Bakanlığı

KYGM. Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü

LISTA. Library, Information Science & Technology Abstracts

MIT. Massachusetts Institute

NISO. National Information Standards Organization

NIST. National Institute Of Standards And Technology

OASIS. Organization for the Advancement of Structured Information Standards

OCA. Oracle Certified Associate

OCLC. Online Computer Library Center

ODRL.	Open Digital Rights Language Initiative
ODTÜ.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OEBF.	The Open eBook Forum
OWP.	Open Web Platform
PC.	Personel Computer
PDF.	Portable Document Format
RDA.	Resource Descripton Access
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
TÜBA.	Türkiye Bilimler Akademisi
TÜİK.	Türkiye İstatistik Kurumu
To-Kat.	Toplu Katalog
UBİT.	Uğur Bilgi Teknolojileri
YÖK.	Yüksek Öğretim Kurulu
WIPO.	World Intellectual Property Organization

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa
Tablo 2.1: E-kitabın dünyadaki gelişimi 17
Tablo 2.2: E-kitabın Türkiye'deki gelişimi 22
Tablo 2.3:Materyal türüne göre kitap sayısı 47
Tablo 3.1: Katılımcılara ilişkin bilgiler 72
Tablo 3.2: Cihaza sahip olma durumu 74
Tablo 3.3: E-kitap kavramında haberdar olma dönemi 75
Tablo 3.4: E-kitap farkındalığı edinme biçimi 76
Tablo 3.5: E-kitap veri tabanları veya kütüphaneleri bilme durumu 77
Tablo 3.6: E-kitap hakkında bilgi düzeyi 77
Tablo 3.7 : E-kitap bilgi düzeyine göre e-kitap okuma durumu 78
Tablo 3.8: Mezun olunan üniversite, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve çalışma süresine göre e-kitap bilgi düzeyi 79
Tablo 3.9: Cinsiyete göre e-kitap kullanımı 81
Tablo 3.10: Eğitim düzeyine göre e-kitap kullanımı 83
Tablo 3.11: E-kitap kullanım farkındalığı 84
Tablo 3.12: E-kitap format ve yazılım farkındalığı 85

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No Sayfa

Şekil 2.1: Dünya'da e-kitap kullanıcı sayısı 46

Şekil 2.2: E-kitap kullanıcılarının yaş kategorisi 46

Şekil 2.3: 2019 yılı materyalin türüne ve konusuna göre yayın sayısı..... 48

Şekil 2.4: DHY teknolojisinin kapsadığı alanlar 49

1. GİRİŞ

İnsanoğlu bilgi edinmeye ve öğrenmeye sürekli ihtiyaç duymuştur. Yazının icadı bu ihtiyacın karşılanmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gelişme ile bilginin kayıt edilme geleneği, çeşitli materyaller üzerine işlenerek günümüze kadar süre gelmiştir. 1450'li yıllarda Gutenberg'in matbaayı icat etmesi ile bilgi kayıt ortamında bir devrim yaşanmıştır. Papirüs, parşömen, kemik, kâğıt vb. materyaller üzerine el ile kaydedilen bilgiler artık matbu kitap halinde basılmaya başlamış ve kitap materyalinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır (Dalkıran, 2013). Uğraş alanı bilgi olan kütüphaneler de içerisinde bulunan kaynaklarıyla birlikte zaman içerisinde bu dönüşümden etkilenmiştir.

21. yüzyılın en önemli gelişim alanı olan bilgi ve iletişim teknolojileri, bir bilgi kaynağı olarak kitap materyalinin farklı bilgi kayıt ortamına taşınmasında etkili olmuştur. Teknoloji, basılıdan elektronik ortama geçiş ile kitaba ayrı bir anlam katmıştır. E-kitabın ilgili olduğu tüm uğraş alanlarında değişime neden olmuştur. (Önder, 2010). Bilginin yayınlama ve erişim sürecini daha hızlı hale getirmiştir. Bilgiye erişimde önemli merkezlerden olan kütüphaneler de zamanla basılı kitaplar yanında e-kitapları kullanmaya başlamış, bilindik hizmet ve sunumunda değişikliğe gitmiştir. Kütüphanelerin e-kaynakların bir çeşidi olan e-kitapları kullandırtmaya başlaması, bilgi yönetiminde yeni mesleki bilgi ve becerilerin kazanımını zorunlu kılmıştır.

Türkiye'de bilgi merkezlerinde ilk olarak üniversite ve araştırma kütüphanelerinde e-kitap kullanılmıştır. Bu önemli bilgi kaynağının halk kütüphanelerinin hizmetleri kapsamında yer alması ise yeni bir gelişmedir. Dolayısıyla sağlama, kataloglama, erişim, kullanım, koruma, eğitim, yayıncılık gibi birçok boyutu olan ve farklı uğraş alanları ile ilişkili olan bu önemli bilgi kaynağının halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin üzerindeki etkisi ve meslek elemanlarının konu hakkındaki bilgi ve farkındalıkları merak konusudur.

1.1 Araştırmanın Önemi

Dünya'da gelişimi ve kullanımı daha erken bir dönemde başlayan e-kitapların Türkiye'deki kütüphanelerde kullanımı 2000'li yıllardan sonra hız kazanmıştır

(Önder). Zamanla e-kitapların kullanım alanının yaygınlaşması ve kütüphane dermelerinde yer alması kütüphanelerin hizmet anlayışında değişiklik getirmiştir. Ayrıca e-kitapların kütüphanecilerin görev ve sorumluluklarının değişiminde önemli rol oynayacağı konusu gündeme gelmiştir.

Türkiye'deki halk kütüphanelerinde e-kitap hizmetinin verilmeye başlanması kütüphane hizmetlerini, personel ve kullanıcı becerilerini etkileyecektir. Bu nedenle kütüphanelerde uygulanan geleneksel iş pratikleri geçerliliğini yitireceğinden, e-kitapların yönetimi için yeni iş pratiklerinin, yetkinlik ve politikaların oluşturulması gerekmektedir. Kullanıcılar ve kütüphaneciler açısından e-kitapların erişimi, kullanımı ve farkındalığı gibi konularda çalışmaların yapılması bu açıdan önemlidir. Dolayısıyla kütüphanecilik hizmetlerinde önemli bir konumda olan e-kitap materyali üzerine bilgi ve farkındalık bağlamında yeni araştırmaların yapılması zorunluluk haline gelmiştir.

Bu tez çalışmasında halk kütüphanelerinde e-kitap konusu ele alınarak kütüphanelere etkisi, olası sorunlar, kütüphanecilerin bilgi ve farkındalık durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ışığında halk kütüphanecilerinin e-kitaba ilişkin bilgi, farkındalık ve kullanımının ne yönde olduğu verilere dayalı olarak sunulmuştur.

1.2 Araştırmanın Amacı

21. yüzyılda daha hızlı gelişim gösteren bilgi ve teknoloji alanı, her kurumu olduğu gibi kütüphaneleri de büyük ölçüde etkilemektedir. Kütüphanelerin hizmetlerinde yaşanan değişiklikler kütüphane birimlerine, kullanıcılarına ve personeline yönelik birçok farklılaşmayı meydana getirmektedir. Söz konusu değişimin temeli olan teknolojik gelişim, kütüphanelere yeni kavramlar ve tanımlamalar kazandırmaktadır.

Kütüphaneler toplumun bilgi gereksinimi karşılama konusunda hizmet veren en yayın örgütler arasındadır. Teknolojiye bağımlı hizmetlerin sürekli değişmesi nedeniyle kütüphane hizmetlerinde farklılaşma meydana gelmiştir (Odabaş, 2018). Bu farklılaşmayı sağlayan olgulardan bir tanesi de e-kitap teknolojisidir. Yazılım ve donanıma bağlı olarak yayınlama, derme yönetimi ve kullanımında durmaksızın gelişim ve değişim gösteren e-kitap olgusu hakkında farkındalığın ve yetkinliğin önemi her geçen gün artmaktadır. Türkiye'de bulunan halk kütüphaneleri için yeni

bir materyal türü olan e-kitapların, kütüphanelerin işlevselliğini artıracağı öngörülmekte ve kütüphanecilere yeni rol ve sorumlulukları yükleyeceği beklenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap hakkında bilgi ve farkındalığını ortaya koymaktır. Ayrıca e-kitaplara karşı halk kütüphanecilerinin tutumlarını saptamak, e-kitap hizmetine yönelik uygulamanın başarılı yönleri ve olası sorunlarını tespit etmek çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Meslek elemanlarının bilgi ve farkındalığını ortaya koymak, e-kitap olgusunun ilişkili olduğu teknoloji boyutunun genel bir çerçevesinin çizilmesini gerektirmektedir. Ancak bu çerçeve kapsamında belli sorgulamalar yapılabilir. Bu nedenle e-kitap sözcüğünün terminolojisinin, bağlantılı unsurlarının ve kavramlarının ortaya konulmasında literatüre dayalı bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

1.3 Araştırmanın Kapsamı

E-kitabın ilişkili olduğu birçok aktör ve sektör vardır. Bunlar yazar, okuyucu, içerik oluşturucuları, bilgi organizatörleri, teknoloji üreticileri, yayıncılar, dağıtıcılar ve kütüphaneler şeklinde sıralanabilir (Yılmaz, 2019). Çalışmamızda e-kitap olgusu kütüphaneler açısından ele alınmıştır. Birçok kütüphane türü doğal olarak farklı kitlelere hitap ettiğinden olguya yaklaşımda farklı algı ve bakış açısı olabilmektedir. Bu nedenle e-kitabın uygulamadaki kullanımı halk kütüphaneleri ile sınırlandırılmıştır. E-kitapların sağlanması, organizasyonu, erişimi, kullanımı, eğitimi, yayımı ve korunması gibi durumlarda kütüphanecilere yeni görev ve sorumluluklar düşmektedir. Dolayısıyla e-kitapların yararlanmasında kütüphanecilerin etkisi büyüktür. Sözü edilen bu hizmetlerin her birinin kapsamı geniş olup, farklı bir bakış açısını gerektirmektedir. Bu nedenle çalışmada konu, Türkiye'de halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin bilgi ve farkındalık düzeyleri ile sınırlandırılmıştır.

1.4 Araştırma Soruları ve Hipotezi

Bir sektörün çağın koşullarına uyumunu sağlayan en büyük etken hiç kuşkusuz meslek elemanlarıdır. Mesleği icra edenlerin tutum, davranış, bilgi ve farkındalık düzeyleri mesleğin gelişiminde önemli bir faktördür. Benzer durum kütüphanecilik için de geçerlidir. Yaygınlıkla bilgi profesyonelleri olarak nitelendirilen meslek

elemanlarının tutum, beceri bilgi ve farkındalık durumları bilgi hizmetlerinin benimsemesine, dolayısıyla kütüphaneciliğin benimsemesine, katkı sağlayacaktır. E-kitap açısından düşünüldüğünde, gelişmiş ülkelerdeki kütüphanelerde bu kaynakların derlenmesi, sağlanması, yönetimi, korunması, kullanımı hususlarında iş modellerinin belirlendiği ve uygulandığı bilinmektedir (Erol, 2009). Ancak Türkiye'de söz konusu durumların henüz çözüme kavuşturulmaması düşündürücüdür. Özellikle halk kütüphaneleri açısından bakıldığında, e-kitaba yönelik hizmetlerin arzu edilen seviyede olmamasının nedenleri merak konusudur. Sözü edilen sorunun ortadan kaldırılması için bilgi profesyonellerine önemli görevler düşmektedir. Dolayısıyla kütüphanecilerin e-kitap bilgi ve farkındalık düzeyinin tespit edilmesi bu açıdan önemlidir. Bu çerçevede araştırmada şu soruların cevapları aranmıştır.

- Halk kütüphanecilerinin e-kitap hakkında bilgi düzeyi nedir?
- Halk kütüphanecilerin e-kitap kullanım düzeyleri nedir?
- Lisans ve yükseklisans mezunu kütüphane çalışanlarının e-kitap farkındalık ve kulanma alışkanlığı arasında bir farklılık var mıdır?
- Halk kütüphanecilerinin e-kitap formatı, donanımı ve yazılımı hakkındaki farkındalık düzeyi nedir?
- Halk kütüphanecilerinin yerli ve yabancı e-kitap veri tabanları tanıma durumu nedir?
- E-kitapların kütüphanelerde kullanımı benimsenen iş modeli hakkında kütüphanecilerin farkındalık düzeyi nedir?

Bu bağlamda araştırmanın ana hipotezi "Türkiye'de halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap bilgi düzeyi ile e-kitap kullanımı arasında fark vardır" şeklinde kurulmuştur. Ana hipoteze bağlı olarak alt hipotezler aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

- Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi mezun olduğu üniversiteye göre farklılık gösterir.
- Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi cinsiyete göre farklılık gösterir.
- Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi yaşa göre farklılık gösterir.
- Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi eğitim türüne göre farklılık göstermektedir.

- Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi mesleki çalışma süresine göre farklılık göstermektedir.
- Kütüphanecilerin e-kitap kullanımı cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- Kütüphanecilerin e-kitap kullanımı eğitim türüne göre farklılık göstermektedir.

1.5 Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma var olan durumu ortaya koyma, eksiklikleri belirleme ve çözüm önerileri sunmaya yönelik olduğundan, öncelikle basılı ve elektronik kaynaklardan tarama yapılmıştır. Kaynak taraması, araştırmacının yapması gereken ilk çalışmalardandır. Bunun için kaynakların nerelerden bulunacağı ön araştırma ile saptanmalı ve kaynakların içindekiler kısmına bakılmalıdır (Aziz, 2010, s. 74). Bu nedenle ilkin e-kitap konusunda yerli ve yabancı alan veri tabanlarında, dizin ve bibliyografya gibi temel bilgi erişim kanallarında kaynak taraması yapılmıştır. Literatüre dayalı olarak e-kitabın tanımı; e-kitabın ortaya çıkışı ve gelişimi; e-kitap formatı, donanımı, standartları ve yazılımları; e-kitap yayıncılığı ve DHY (Dijital Hak Yönetimi) teknolojisi; e-kitap veri tabanları ve kütüphaneleri; e-kitap ve halk kütüphaneleri ile yasal düzenlemeler başlıkları altında incelenmiştir. Teorik olarak ele alınan bu konular çerçevesinde kütüphanecilerin bilgi ve farkındalık düzeyi ile kullanım durumunu tespit etmeye yönelik bir anket oluşturulmuştur. Anket tekniği, gerek örneklemin alınmasında, gerek varsayımın hazırlanmasında, gerekse uygulama ve değerlendirmede özenle yapıldığında, sonuçları en güvenilir, hata payı en az olan bir araştırma tekniğidir (Aziz, 2010, s. 82). Bu nedenle e-kitap olgusunun halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler tarafından kullanımı ve farkındalığı anket tekniği kullanılarak veri toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amaçları çerçevesinde kullanılan anketten elde edilen verilerin tümü SPSS (Statistical Package of Social Science) 20.0 programı üzerinde değerlendirilmiş ve gerekli istatistiksel analizlerden yararlanılmıştır. Derlenen veriler katılımcıların çeşitli özeliklerine göre ilişkilendirilmiş ve irdelenmiştir.

Anket uygulaması 04.06.2020 tarihinde başlamış, 08.07.2020 tarihine kadar devam etmiştir. Türkiye'deki 81 ilde bulunan tüm İl Halk Kütüphaneleri'nin kurumsal mail

adreslerinde anket formu paylaşılmış, ilçe ve şube halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin anketi cevaplaması talep edilmiştir. Ayrıca anket formu halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilik formasyonuna sahip personelin kurumsal mail adreslerine de ulaştırılmıştır. Kütüphaneci olmayan personelin tespiti kütüphanenin web sayfasından ya da KTB (Kültür ve Turizm Bakanlığı)'nin kurumsal mail hesaplarından yapılmış ve bu kişilere anket formu gönderilmemiştir. Bazı kütüphanecilerin kurumsal mail adreslerinin olmaması durumunda ise çalıştığı kütüphane aracılığıyla iletişime geçilmiştir. Ayrıca sadece halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin bulunduğu farklı sosyal ağ platformlarda/gruplarda da anket formu paylaşılarak cevaplandırılması talep edilmiştir.

1.6 Araştırmanın Evreni

Çalışmanın evrenini, KTB'ne, ve KYGM (Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü)'nin bağlı olan il, ilçe ve şube halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler oluşturmaktadır. Bu kütüphanelerde kütüphaneci pozisyonunda çalışan personel üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden mezun olan, bir diğer ifade ile mesleki formasyona sahip olan kişilerdir. Diğer statüde çalışan personel grubu kütüphanecilik mesleki formasyonuna sahip olmadığından, kapsam dışı bırakılmıştır. Araştırma evrenini temsil eden kütüphanecilerin örneklem büyüklüğünü tahmin etmek için süreksiz değişkenlerde kullanılan aşağıdaki formülden yararlanılmıştır (Büyüköztük, 2018, s.98-99).

$$n = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0 - 1}{N}}$$

$$n_0 = (t^2 PQ)/d^2$$

N= Evren büyüklüğü (1086)

n=Belirlenmesi hedeflenen örneklem büyüklüğü

t=Güven düzeyine karşılık gelen t değeri (1,96)

d=Sapma miktarı (0,05)

P=Belli bir özeliğe sahip olma oranı, Evren için P tahmini yoksa P=Q=0,5 olarak alınabilir.

Q= Belli bir özeliğe sahip olmama oranı (0,5)

KTB istatistikleri ve yeni güncel alımlar göz önüne alındığında bu statüde çalışan personel sayısı yaklaşık 1086 kişiden oluşmaktadır. Buna göre evren tahmini için güven düzeyi %95, sapma miktarı da 0,05 alınarak, örneklem büyüklüğü 284 olarak hesaplanmıştır.

1.7 Araştırmanın Düzeni

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; araştırmanın önemi, araştırmanın amacı, araştırmanın kapsamı, araştırmanın hipotezleri, araştırma yöntemi, araştırmanın evreni, araştırmanın düzeni, literatür analizi ve yararlanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde; e-kitap tanımı, e-kitabın ortaya çıkışı ve gelişimi, e-kitap standartları, formatları, donanım ve yazılımlar, e-kitap avantaj ve dezavantajları, e-kitap yayıncılığı ve DHY teknolojisi, e-kitap veri tabanları ve kütüphaneleri, e-kitap ve halk kütüphaneleri ile yasal düzenlemeler konu başlıklarına yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde; Türkiye'de halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap kullanımı ve farkındalığını tespit etmek amacıyla düzenlenen anket sonuçlarına yer verilmektedir.

Sonuç bölümünde; çalışma ile ilgili öne çıkan sonuçlara ve bu sonuçlar kapsamında getirilen önerilere yer verilmektedir.

1.8 Literatür Analizi

Yapılan literatür taraması sonucunda, e-kitap konusunda özellikle son yıllarda birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmaların içeriklerinin bir kısmı şu şekilde açıklanabilir;

Anameriç ve Rukancı (2003), çalışmalarında bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim kapsamında gelişim gösteren e-kitapların yayıncılık sektörünü etkilediğine vurgu yapmıştır. E-kitapların yaygınlaşarak bilgi merkezlerinde/kütüphanelerde kullanıldığına değinilen çalışmada kütüphanelerin bu gelişim sonucunda hizmet anlayışında farklı bir boyut kazanacağı ifade edilmiştir.

Connaway (2003), çalışmasında teknoloji ortamına bağlı olarak e-kitap gelişiminin hız kazandığına dikkat çekmiştir. Kullanıcılar için zaman sınırlaması olmadan erişime açık olan e-kitapların getirdiği birçok kolaylığa karşın farklı sorunlarıda

beraberinde getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca kütüphane, kütüphaneciler ve yayıncılar açısından e-kitapların birçok iş yükü getireceğinede vurgu yapılmıştır.

Abdullah ve Gibb (2006), çalışmalarında e-yayıncılıkta yaşanan gelişmeler doğrultusunda e-kitapların kullanım alanlarının yaygınlaştığına dikkat çekmiştir. Çalışma kapsamında akademik kütüphanelerden yararlanan öğrencilerin e-kitap kullanım oranını ve farkındalık seviyelerini ölçmek hedeflenmiştir. Sağladığı birçok kolaylık sayesinde öğrenciler tarafından tercih edilen e-kitapların farkındalık seviyelerinin düşük olduğu yapılan anket sonucunda tespit edilmiştir. Bu durumun nedeninin e-kitap tanıtımının ve kullandırmaya yönelik çalışmaların eksikliğinden kaynaklı olduğu ifade edilmiştir. E-kitap kullanım ve farkındalık kazandırma çalışmalarının eğitimler, duyurular, poster, broşür gibi eğitici faaliyetler sayesinde gerçekleştirilebileceğine de vurgu yapılmıştır.

Zivkovic (2008), çalışmasında e-kitaplarla ilgili yaşanan gelişmeleri kısaca ele almış, e-kitapların üretimi, dağıtım ve okunması için gerekli olan koşulları belirtmiştir. Ayrıca e-kitap terimlerinin tanımlanmasının, tanımlama sistemlerinin geliştirilmesinin, e-kitapların DHY kapsamında korunmasınıda ele almış ve dijital kütüphane kavramının yaygınlaşması neticesinde yayıncılık anlayışında değişikliğe gidildiğine vurgu yaparak derleme yasaları kapsamında çalışmaların yapılması gerekliliğini ifade etmiştir.

Lebert (2009), çalışmasında e-kitapların tarihsel gelişimine yer vererek, yayıncılık anlayışının giderek farklılaştığını ifade etmiştir. Bu kapsamda e-kitapların gelişiminin hız kazandığına dikkat çeken Lebert, e-kitapların kısa zaman içerisinde kütüphane koleksiyonları arasında yer aldığına değinmiş ve kullanım alanının her geçen gün yayınlaştığına vurgu yapmıştır. Ayrıca e-kitapların korunmasına yönelik çalışmaların yapılmasının bir gereklilik olduğunu açıklayan Lebert, e-kitapların telif hakkı konusuna da değinmiştir. Yakın zamanda dijital kütüphane kavramının yaygın olarak kullanılacağının da altını çizmiştir.

Salomon (2009), çalışmasında bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin halk kütüphanelerinin hizmet anlayışında değişikliğe neden olduğuna dikkat çekmiştir. E-kitapların halk kütüphanelerinin hizmetine girmesiyle kütüphane, kullanıcı ve kütüphaneci bağlamında yeni sorumlulukların oluştuğunu ifade etmiştir. Çalışma kapsamında e-kitapların kullanılmasında kütüphane müdürlerinin ve

kütüphanecilerin e-kitap farkındalık seviyelerinin tespit edilmesi için bir anket çalışması yapılmıştır. Anket sonucunda ise katılımcıların e-kitap konusunda yeterli donanıma sahip olmadıkları tespit edilmiş bu yüzden e-kitapların halk kütüphanesi kullanıcıları tarafından kullanılmasının ve benimsenmesinin güç bir durum olduğu ifade edilmiştir.

Önder (2010), hazırladığı yüksek lisans tezinde, bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler kapsamında e-kitap kavramının kullanım alanının yaygınlaştığına ve önemli bir yayıncılık türü olarak benimsendiğine değinmiştir. Dünyada e-kitap gelişiminin Türkiye'ye göre daha önde olduğuna dikkat çeken Önder, e-kitapların gelişimine, donanımlarına, yazılımlarına, üretim-dağıtım-kullanımına ve bu alanda yaşanan teknik ve yasal düzenlemelere değinerek e-kitapların Türkiye'deki gelişim sürecini kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Önder (2011) bir başka çalışmasında, e-kitapların yayıncılık alanında oluşturduğu etkiye dikkat çekerek e-kitabın tanımına, avantaj ve dezavantajlarına, e-kitaplara yönelik oluşturulan telif hakkı gibi konulara değinmiş ve e-kitapların gelişim sürecinden söz etmiştir.

Jung, Chan-Olmsted, Park ve Kim (2012), çalışmalarında e-kitapları farklı bir boyutta ele alarak incelemiştir. Güney Kore'de e-kitap okuyucularının kullanım oranını tespit etmeyi amaçlayan çalışmada yapılan anket uygulamasında katılımcıların e-kitap okuyucularına karşı farkındalık seviyesini, ilgisini ve kullanım niyetini ölçmek hedeflenmiştir. Anket sonucunda geliri yüksek, genç ve eğitimli bireylerde e-kitap okuyucularına karşı farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların teknolojik kaygılarından dolayı e-kitap okuyucu farkındalığı seviyesinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda Dünya genelinde e-kitap okuyucularına yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması gerekliliği ifade edilmiştir.

Doucette ve Lewontin (2012), çalışmalarında e-kitapların kütüphane kaynakları içerisinde önemli bir yerinin olduğuna vurgu yaparak e-kitapların seçim politikasına kısaca yer vermiştir. E-kitapların halk kütüphanelerinde kullanılmasının önemli olduğuna dikkat çeken Doucette ve Lewontin, e-kitapların sağladığı birçok avantajın kütüphane kullanıcısı açısından önemli olduğuna değinmiştir.

Soydan (2012), çalışmasında e-kitabın tanımına, doğuşuna ve gelişim sürecine, avantajlarına değinmiştir. Ayrıca e-kitap yayıncılığı karşısında basılı kitapların nasıl

bir gelişim göstereceğine dikkat çeken Soydan, zaman içerisinde e-kitapların daha çok tercih edileceğine, yayınevleri ve kitapevlerinin değer kaybedeceğine vurgu yapmıştır.

Kirchhoff (2012), çalışmasında e-kitapların her geçen gün yaygın olarak gelişim gösterdiğine dikkat çekmiştir. Bu gelişim sonucunda e-kitapların korunmasının zaman içerisinde güç olacağını ifade eden Kirchhoff, DHY teknolojisi gibi korumaya yönelik teknolojilerin kullanılması gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Wang ve Bai (2016), çalışmalarında Çin'de bulunan Zhejiang üniversitesinde okuyan öğrencilerin e-kitaplara karşı tutumlarını tespit etmek ve farkındalık düzeyini ölçmeyi amaçlamıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda lisans öğrencilerinin e-kitapları genellikle boş zamanları değerlendirmek için kullandığı, yüksek lisans öğrencilerinin ise akademik alanda yaptığı çalışmalarda e-kitaplardan yararlandığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda e-kitapların az kullanıldığı ve farkındalık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna erişilmiştir. E-kitapların az kullanılmasının nedenlerinin arasında kütüphane personelinin e-kitaplara yönelik çalışma yapmamasından kaynaklı olduğu ifade edilmiştir.

Martzoukou ve Elliott (2016), çalışmalarında halk kütüphanelerinin hizmetine giren e-kitapların önemli bir gelişim olduğunu açıklamıştır. Bu gelişimle beraber halk kütüphanelerinin hizmet anlayışında değişikliğe gidilmesinin bir elzem olduğunu ifade eden Martzoukou ve Elliott, dijital okuryazarlık becerilerinin kazandırılmasının e-kitapların erişimi, kullanımı gibi işlemlerde kolaylık sağlayacağını ifade etmiştir. Ayrıca çalışmada bilgi ve becerilerin kullanıcılara kazandırılması konusunda önemli görevler üstlenen kütüphanecilerinde bu alanda eğitilmesinin bir gereklilik olduğuna vurgu yapılmıştır.

Binici (2017), çalışmasında geleneksel yayıncılıktan elektronik yayıncılığa geçiş aşamasında yaşanan değişimlerden bahsetmiştir. E-kitapların kullanılmaya başlanmasıyla bu gelişimin hız kazandığına dikkat çekmiştir. Ayrıca e-kitap konusunu kütüphaneler ile ilişkilendirerek, yazar, dağıtıcı, DHY, format, avantaj ve dezavantaj bağlamında incelemiş, mevcut sorunlarına değinmiştir. Binici (2018) bir başka çalışmasında, yayıncılık alanında yaşanan gelişmeleri farklı bir açıdan ele almıştır. Kütüphanelerin günümüz teknolojilerinden faydalanarak yayıncılık hizmeti

vermeye başladıklarına ve kullanıcılarına farklı yayıncılık modelleri ile hizmet veren halk kütüphanelerinin varlığına dikkat çekmiştir.

Yılmaz (2019), hazırladığı yüksek lisans tezinde eğitim ve araştırma alanında yaşanan gelişmelere katkı sağlamak adına e-kitapların kütüphanelerin vazgeçilmez bir parçası olduğuna değinmiştir. E-kitapların kütüphane koleksiyonları içerisinde yer alması için çeşitli sağlama modellerinin bulunduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca doğru ve dengeli bir kütüphane koleksiyonun oluşturulması için e-kitap yönetim süreçlerine dikkat çekmiştir.

Işık (2019), çalışmasında bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin halk kütüphanelerini etkisi altına aldığını vurgulamıştır. Bu kapsamda halk kütüphanelerinde kullanılmaya başlanan e-kitapların hizmet anlayışında yarattığı etkiye dikkat çekmiş ve bu alanda istatistikî verilere yer vermiştir.

Odabaş, Odabaş ve Binici (2020), hazırladığı araştırma makalesinde geleneksel okuma alışkanlığının karşısında günümüzde çok farklı ortamlar sayesinde okunabilen e-kaynakların varlığına değinerek bu kaynakların farklı araçlar aracılığıyla ulaşılabilirliğine dikkat çekmiştir. Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin dijital kaynak/e-kitap okuma ve geleneksel okuma ortamları arasında seçimlerinin ne yönde olduğunu saptamak amacıyla anket uygulaması yapılmıştır. Sonuç doğrultusunda katılımcıların çoğunun okuma eyleminin genel olarak geleneksel okuma ortamlarında gerçekleştirdiği ve geleneksel materyalleri seçtiği sonucuna erişilmiştir.

1.9 Kaynaklar

Konu taraması YÖK Tez Kataloğu, TO-KAT, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, Bilgi Dünyası Dergisi, DergiPark, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Türkiye Bibliyografyası, Google Scholar, DOAJ, ProQuest (ProQuest Dissertations & Theses Global), EBSCO veri tabanları (Library, Infortmation Science&Technology Abstracts, Library & Information Science Source, Academic Search Complete), Springer, IFLA (International Federation of Library Associations) ve Açık Anahtar gibi kaynaklardan yapılarak birçok yayına erişim sağlanmıştır. Türkiye'de bulunan kurumsal açık arşivlerde de (Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, ODTÜ) ayrıca konu hakkında tarama gerçekleştirilmiştir.

Tez yazım sürecinde, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu esas alınmıştır. Dil bilgisi kuralları için ise Türk Dil Kurumu Sözlükleri'nden yararlanılmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019).

2. ELEKTRONİK KİTAP

İnsanoğlu tarih boyunca bilgiye ihtiyaç duymuş ve çeşitli bilgi kaynakları aracılığla bilginin günümüze kadar aktarımını sağlamıştır. Zaman ilerledikçe bilgi farklı ortamlarda kaydedilmiştir. Yazı malzemesi olarak kullanılan ağaç kabukları, papirüs, parşömen, kil tabletler, kemikler, madenler, levhalar kitabın oluşumunda önemli yer almıştır. 1450'li yıllarda Gutenberg'in matbaayı icat etmesiyle beraber, modern kitap kavramı oluşmaya başlamıştır (Dalkıran, 2013, s. 212).

Modern kitap kavramının oluşmasında önemli bir yeri olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile kitap materyalinde fiziksel olarak yeniliklere neden olmuştur. Gutenberg'in geliştirdiği matbaa teknolojisini geride bırakarak sadece üretimde değil, depolama, erişim ve okumada da ortam değişikliğini sağlamıştır. Bu değişim ve dönüşüm yeni teknoloji ortamında bilginin üretiminden kullanımına kadar geçen süreyi kısaltmış, zaman ve maliyet tasarrufu sağlamış, bilginin depolanmasında yaşanan sıkıntıları azalatmış ve verimliliği artırmıştır (Atılgan, 2006, s. 4).

Format değişiminin oluşturduğu yeni ortam ile kitap, dergi, ansiklopedi ve gazete gibi kaynakların elektronik sürümlerini türemeye başlamıştır. Geleneksel ortamda, yani kâğıt ortamında, bu bilgi kaynakları iki cilt arasında sıkıştırılmış yapıda olduğundan benzerlik taşımaktadır. Ancak elektronik ortamda format farklılığı olabilmektedir. Bu nedenle materyal türü bazında bir bütün olarak değil ayrı ayrı irdelenmesi gerekmektedir.

Çalışmada ele alınan e-kitap kavramını açıklamadan önce tam bir tanım birlikteliğinin olmadığını dile getirmekte yarar vardır. Alan yazınında yer alan çeşitli çalışmalarda da kavram karmaşasının yaşandığı aktarılmaktadır (Önder, 2010, s. 99). Bu nedenle kavram karmaşasını ortadan kaldırmak için e-kitap tanımının açıklığa kavuşturulması bir gerekliliktir.

2.1 E-Kitap Tanımları

E-kitap hakkında birçok makale ve tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında yer alan e-kitap tanımlarına aşağıda yer verilmiştir.

Hawkins (2000, s. 15); e-kitabı, herhangi bir kitabın okuyucuların hizmetine elektronik formatta sunulması olarak nitelemiştir. 2000'li yılların başında yapılan bu niteleme çok sade bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Connaway (2003) ise geleneksel kitap özelliklerine benzeyen fakat internet teknolojisi kullanılarak oluşturulan yeni bir kitap biçimi olduğunu söylemektedir. Burada e-kitabın oluşturulmasında sadece internet teknolojileri ile sınırlandırılması dikkat çekicidir.

Yaygın kullanılan bir sözlük olan Oxford Learners Dictionary (2018) kaynağında ise e-kitap için "kağıda basılmak yerine bir bilgisayar veya özel tasarlanmış el cihazında okunabilen kitap" şeklinde tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamada kitap dokümanın okunabilmesi için elektronik cihazların gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi)'nın (2018), hazırladığı çevrimiçi bilim terimleri sözlüğünde e-kitap; "bilgisayarlar ya da taşınabilir e-kitap okuyucuları ile okunmak için tasarlanmış, kâğıda basılmayan, ancak basılı kitapların bütün özelliklerini barındıran ve okuyucuya ek kolaylıklar sağlayan kitap biçimidir" şeklinde tanımlanmıştır. Bu açıklamada e-kitabın basılı kitaplardan farklı yönlerine değinilmiş ve okunması için çeşitli cihazlara gereksinim duyulduğu belirtilmiştir. Ancak "basılı kitapların tüm özelliklerini barındıran" nitelemesi eleştirilere açık bir yaklaşımdır.

Akyüz ve Akbaytürk (2006, s. 227); e-kitabı, elektronik ortamdan yayınlanan çeşitli yazılım, donanım ve protokoller kullanılarak hazırlanan metin, resim, film ve sesleri içeren bir medya formatı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada e-kitapların yazılım, donanım ve protokol bileşenleri yanı sıra multimedya içerikli bir medya formatının ortaya konması dikkat çekicidir. Tanımlamada hem kitap bileşenleri, hem de format yer almıştır.

Zivkovic (2008, s. 6); e-kitabın, "basılı kaynakların sayısallaştırılmış sürümleri" olduğunu ifade etmiştir. Bu kaynakları basılı kaynaklardan ayıran en önemli özelliğini de internet ortamıyla etkileşimli olarak çalışması, görsel, ses, resim, video gibi alternatif yöntemlerin kullanılması olarak açıklamıştır.

Goel ve Ahuja (2010, s. 31) ise e-kitapları, basılı kaynakların sayısallaştırılmış ortama aktarılmasının yanında bilgisayar ve teknolojik gelişmeler kullanılarak

oluşturulan çeşitli yöntemlerle zenginleştirilmiş; cep telefonu, bilgisayar, tablet ve e-kitap okuma cihazlarıyla okunabilen kitaplar olarak ifade etmektedir.

Bayter (2009, s. 322); e-kitabı,"ders kitabı, referans kitapları ve diğer kitapların basılı ortamdan sayısal ortama aktarılan, özel okuma cihazlarıyla okunabilen kitap" olarak tanımlamıştır.

Hiç basılı nüshası olmayan e-kitapların varlığı göz önüne alındığında dile getirilen bazı tanımlarda basılı olanın sayısallaştırılmış biçimi şeklinde yaklaşımları dikkat çekicidir.

Çölkesen (2011, s. 575); e-kitabı, içeriği sayısal ortamlarda saklanan, çeşitli okuma cihazları ile okunabilen, elektronik tabanlı kitap olarak ifade etmiştir.

Soydan (2012); e-kitabı, basılı kitaplardan farklı olarak elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanmış ve çeşitli elektronik araçlarla okunabilen kitaplar olarak ifade etmiştir.

Bozkurt ve Bozkaya (2013); e-kitapları, geleneksel yöntemlerle hazırlanmış ya da dijital ortamda hazırlanan kitapların elektronik formatlara dönüştürülmesiyle oluşan, elektronik okuyucular sayesinde okunabilen sayısal kitaplar olarak açıklamışlardır.

Çölkesen, Soydan, Bozkurt ve Bozkaya'nın tanımlarında e-kitapların dijital ortamda oluşturulduğu ve çeşitli okuma cihazları sayesinde okunabildiği durumu öne çıkarılmışlar.

Şimdiye kadar yapılan tanımlamalardan farklı olarak Önder (2010, s. 33) daha kapsayıcı ve uzun bir tanımlama yapmıştır. Önder'e göre,

> *"E-kitap, bir ya da birkaç basılı kitabın sayısallaştırılmasıyla elde edilen ya da bütünüyle elektronik ortamda üretilen bir içeriğin, bir masaüstü bilgisayar, ekran bulunan herhangi bir elde taşınabilir aygıt veya özel tasarlanmış bir elektronik kitap okuyucu donanımda görüntülenebilir, erişilebilir, yayınlanabilir şekilde bulunan ve kullanılan yazılımla sağlanan zengin metin özellikleri ile (kitap ayracı ekleme, metin işaretleme, not alma gibi) geleneksel okuma sırasında yapılan işlevlerin de gerçekleştirilebildiği elektronik biçimi"*dir.

Tanımda e-kitabın birçok boyuttuna değinilmiş ancak kitabın içeriği "zengin metin özellikleri ile" kısıtlanmıştır. Metinden sesli dinlenilebilen özellik veya sesli kitaplar, yanı sıra çoklu medya ile desteklenen kitaplar göz önüne alındığında söz konusu tanımın yetersiz olduğu anlaşılacaktır.

Yukarıda verilen e-kitap tanımları bir bütün olarak değerlendirildiğinde e-kitap hakkında kapsamlı bir tanım yapılmadığı anlaşılmaktadır. Kimi tanımlarda basılı kitaba benzerliği öne çıkarken, kimi tanımlarda donanım, biçim veya içerik ön plana çıkmaktadır. Ancak tüm özellikleri bir arada birleştiren tanımlamaların yapıldığı görülmemektedir.

Pryherch, bunun yanı sıra e-kitapları açıklarken dijital kitap, çevrimiçi kitap, doğrudan web'ten ulaşılabilen kitap ve fiziksel ortamda olmayan çoklu ortam yayıncılığının ürünleri olan kitap (Aktaran: Binici, 2017, s.182) gibi birçok eşanlamlı kavramla karşılaşıldığını açıklamıştır. Söz konusu bu kavramlar farklı anlamları çağrıştırdığında anlam karmaşasına neden olmaktadır. Bu sorunu çalışmasında irdeleyen Binici (2017, s. 186) kavram karmaşasını ortadan kaldırmak amacıyla yazılım, donanım, tür ve içerik unsurlarını kapsayan geniş bir tanımlama yapmıştır. Binici, e-kitabı aşağıdaki gibi tanımlamıştır.

> *"Dijital ortamda yer alan; okunması, dinlenmesi veya görüntülenmesi için uygun yazılım ve donanım gerektiren; erişimi ve paylaşımı için ise uygun iletişim teknolojilerine gereksinim duyulan; içeriği metin, resim, ses, video, müzik veya etkileşimli uygulama öğeleri ile desteklenen kitap türüdür."*

Tanımdan da anlaşılacağı üzere e-kitap yazılım, donanım ve doküman (içerik) bileşenlerinden oluşmaktadır. Yürüttüğümüz bu tez çalışmasında da konu bu boyutlarıyla ele alınmıştır.

2.2 E-Kitabın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Gutenberg'in 1450'li yıllarda matbaayı geliştirmesiyle, kitap üretiminde bir dönüm noktası yaşanmıştır. Kitap üretiminde eski yöntemlerin kullanımı azalmış, matbaanın kullanım alanı genişlemiş, teknolojinin sunduğu yeni fırsatlar ile değişim ve dönüşüm devam etmiştir. Matbaa gibi benzer bir devrimi de internet teknolojisi yapmıştır. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte kitap ile ilgili donanım, yazılım ve format bakımından birçok gelişme yaşanmıştır.

2.3 Dünyadaki Gelişmeler

E-kitabın geçmişi, 1930'lu yıllara kadar dayandırılmaktadır. Bu dönemden 1990'lı yıllara kadar geçen süreç daha çok öncü girişimlerdir. Bu alanda yapılan birçok yenilik aşağıda yer alan tabloda kronolojik olarak verilmiştir. Tabloda dünyadaki en

önemli e-kitap gelişmelerine yer verilmiştir. Gelişmelerin biraz daha geniş anlatımı aşağıdaki paragraflarda ele alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 2.1: E-kitabın dünyadaki gelişimi

Yıl	**Dünyadaki Gelişmeler**
1930	Vannevar Bush tarafından geliştirilen "Bush's Memex" adı verilen mikrofilm tabanlı sanal aygıt e-kitabın oluşumunda önemlidir.
1968	Alan Kay tarafından yayınlanan "Dynabook" adlı kitap ile e-kitap gelişimi yaşanmaya başlamıştır.
1971	Michael Hart tarafından "Gutenberg Projesi" başlatılmıştır.
1973	Ken Jenks tarafından "Mind Eye ePublishing" adlı bir proje başlatılmıştır.
1986	Elde taşınabilir e-sözlük üretilmiştir.
1987	Michael Joyce tarafından yazılan ilk hiper metin roman özelliği taşıyan "Afternoon" diskette yayınlanmıştır.
1990	Serendipity Systems tarafından oluşturulan "PC-Book" isimli e-kitap oluşturulmuştur.
1991	Franklin Bookman tarafından ilk elektronik İncil oluşturulmuştur.
1994	PDF formatındaki e-kitapların okunmasını sağlayan "Adobe Acrobat Reader" ilk kez pazara çıkmıştır.
1995	Kütüphanelerin gelişimi için önemli olan ve kullanıcılarına ücretsiz e-kitap hizmeti veren "Internet Public Library"adlı bir proje gerçekleştirilmiştir.
1998	"Rocket" adlı ilk elde taşınabilir e-kitap okuyucu piyasaya sürülmüştür.
1999	Kütüphaneler ve yayıncılar için e-kitap hizmeti sunan "Ebrary" adlı firma kurulmuştur. "Open eBook Publication Structure 1.0" adlı standart ve telif hakkı koruma ve dağıtım standartlarını belirleyici bir belge oluşturulmuştur. İlk çevrim içi kütüphane özelliği taşıyan "Questia" kurulmuştur.
2000	Stephan King'in "Bag of Bones" adlı kitabı sadece internet üzerinden yayınlanmıştır.
2001	NISO (National Information Standarts Organization) ve NIST (National Institute of Standarts and Technology)'in katkılarıyla 4. yıllık e-kitap konferansı yapılmıştır.
2002	MIT (Massachusetts Institute) OpenCourseWare, tarafından gerçekleştirilen projede ilk olarak 32 ders materyaline ücretsiz elektronik erişim sağlanmıştır.
2005	OCA (Oracle Certified Associate) adlı bir çalışma kullanıcılara internet arşiv hizmeti vermek amacıyla oluşturulmuştur.
2006	Önemli veri tabanlarından olan Springer 10.000'den fazla kitaptan oluşan e-kitap koleksiyonunu tanıtmıştır.
2007	İlk renkli elektronik kâğıt kullanılan taşınabilir bilgi terminali olan "Flepia" tanıtılmıştır. Amazon tarafından oluşturulan ilk e-kitap okuyucu Kindle piyasaya sürülmüştür.
2009	Amazon Kindle 2'yi ve Barnes & Noble firması da Nook adlı e-kitap okuyucuyu piyasaya sürmüştür.
2010	Asus, Sony, Samsung gibi markalar e-kitap okuyucularını üretmiştir. Apple İpad piyasaya sürmüş ve kısa bir süre içerisinde yarım milyondan fazla

	e-kitap satmıştır.
2011	E-kitapların satışı ilk defa basılı kitap satışlarını geride bırakmıştır.
2012	ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'de 3 milyondan fazla e-kitap satışı gerçekleştirilmiştir.
2013	İlk sınırsız erişimli e-kitap abonelik servisi "Oyster" hizmete başlamıştır.
2014	Amazon, e-kitap ve sesli kitaplara erişimi sınırsız yapmak için Kindle Unlimited'i erişime açmıştır.
2015	2015 yılının sonuna kadar Google kitaplardan 25 milyondan fazla kitap taranmış ve 70 milyondan fazla e-kitap okuyucu piyasaya sürülmüştür.

1930 yılında *Vannevar Bush* tarafından geliştirilen "*Bush's Memex*" adı verilen mikrofilm tabanlı sanal aygıt, e-kitabın oluşumunda önemli bir yere sahiptir (Henke, 2001, s. 11). 1968 yılında ABD'de Brown Üniversitesi'nde profesör olarak çalışan *Andries Van Dam*, *IBM 360* ana bilgisayarında ilk hypertext çalışması yaparken ilk defa e-kitap kavramını kullanmıştır (Anuradha ve Usha 2006, s. 2).

E-kitapların gelişimi açısından önem taşıyan ve *Michael Hart* tarafından hayata geçirilen *Gutenberg Projesi*, 1971 yılında yaşanan en önemli gelişmelerdendir. Ücretsiz e-kitapların ilk sağlayıcısı, ilk dijital kütüphane olma özelliği taşıyan bu proje, *ABD Bağımsızlık Bildirgesinin* elektronik metne aktarılması ile başlatılmıştır (Lebert, 2008). Bu proje kapsamında 2019 Ekim ayı verilerine göre toplam 60.000'den fazla e-kitap sayısına ulaşılmıştır (Project Gutenberg, 2019).

E-kitap gelişiminin hız kazandığı 1980'li yıllara gelindiğinde ise, 1981 yılında *Random House* şirketi tarafından ilk geniş çapta erişilebilen "*Electronic Theasaurus*" adlı e-kitabın çıkarıldığı görülmektedir. 1983 yılında *GO Corp.* şirketi tarafından *CASIO PF-300* adlı elde taşınabilir bilgisayarlar oluşturulmuştur. 1986 yılında elde taşınabilir elektronik sözlük üretilmiştir (Önder, 2010, s. 46). 1987 yılında *Michael Joyce* tarafından yazılan ilk hiper metin roman özelliği taşıyan "*Afternoon*", diskette yayınlanmıştır (Aydoğan, 2014, s. 76).

1990'lı yıllar e-kitap için hızlı bir dönem olmuştur. 1990 yılında *Serendipity Systems* tarafından oluşturulan "*PC-Book*" isimli e-kitap sayfa numarası ve sayfa işaretleme özellikleriyle okuyucularıyla buluşmuştur ("Dünyada e-kitap", 2018). 1991 yılında *Franlin Bookman* tarafından ilk elektronik *İncil* oluşturulmuştur. 1992 yılında *DOS* tabanında oluşturulmuş e-kitaplar, *Windows* uyumlu edisyonlara çevrilmiştir ("Dünyada e-kitap", 2018). 1993 yılında *BiblioBytes*, internet üzerinden e-kitap satmak için ilk siteyi kurmuştur. 1994 yılında *Roy Hoy* tarafından "*The Fiction*

Works" adlı e-kitap üreten ilk elektronik yayın şirketi kurulmuştur ("Ebook timeline", 2018). Yine 1994 yılında iki disket içerisinde satışa sunulan ve sadece bilgisayar ekranında okunabilen, *Peter James* tarafından oluşturulan ve *Penguen Yayınevi* tarafından yayınlanan "*Host*" adlı roman piyasaya sürülmüştür (Zor ve Kirişcan, 2016, s. 3).

1995 yılında *Alfred A. Knoph* tarafından *Nicholas Negroponte*'nin "*Being Digital*" isimli kitabı yayına girmiştir. Kitapta e-kitabın özelliklerine değinilerek bilgiler verilmiştir ("Being digital", 2018). Bu yılda diğer bir gelişme ise kullanıcılarına ücretsiz e-kitap hizmeti veren "*Internet Public Library*" projesidir. Bu proje ile kütüphane materyalini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır.

1998 yılında e-kitap okuyucu cihazları üretiminde birçok gelişme yaşanmıştır. İlk olarak *NuroMedia* elde tutulabilen e-kitap okuyucusu *Rocket*'i oluşturmuştur ("Ebook timeline", 2018). Yine aynı tarihte *Softbook* firması "*Softbook Reader*" adlı e-kitap okuyucusunu piyasaya sürmüştür. Kütüphanelerde tercih edilen e-kitap sağlayıcıları olan *Netlibrary, Kluweronline* kurulmuş, *Everybook* şirketi tarafından "*Everybook Dedicated Reader*" adlı yeni bir e-kitap okuyucusu oluşturulmuştur (Önder, 2010, s. 51).

1998 yılında kütüphaneler hızlı bir şekilde web ortamına taşınmaya başlaması (Bozkurt ve Bozkaya, 2013) şu anda kütüphanelerin en önemli kaynakları arasında yer alan e-kitapların kullanılmaya başlanmasına vesile olmuştur.

Teknoloji ortamına bağlı olarak e-kitap 1999 yılında da gelişimini devam ettirmiştir. Bu yılda yaşanan en önemli gelişmelerden biri kütüphaneler ve yayıncılar için e-kitap hizmeti sunan "*Ebrary*" adlı firmanın kurulmasıdır. Yine aynı tarihte ilk e-kitap konferansı olan "*National Institute of Standarts and Technology*" düzenlenmiştir. *Simon&Schuster* adlı yayıncı "*ibooks*" adını verdiği kitabı aynı anda elektronik ve basılı şekilde yayınlamıştır ("Ebook timeline", 2018). Ayrıca e-yayıncılık ve e-kitap için standartlar belirlenmiş ve telif hakkı korunması çalışmaları yapılmıştır.

2000'li yıllardan itibaren e-kitap gelişimi hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Bu yılda *Stephan King*'in "*Bag of Bones*" adlı kitabı sadece internet üzerinden yayınlanmıştır; *Microsoft* e-kitap okuma yazılımı olan *Microsoft Reader*'ı kullanıma açmıştır

("Ebook timeline", 2018). *Microsoft* ve *Barnes&Noble* okuyucu kitlesine yeni ürünler getirecek e-kitap mağazası fikrini tanıtmıştır.

Hawkins, e-kitap hakkında çalışma yapan araştırmacılar tarafından çeşitli görüşler ifade edildiğini belirtmiştir. Bu görüşler doğrultusunda ilk girişimin 15 Nisan 2000'de, kütüphanecilik alanında önemli çalışmalar yapan *Library Journal*'da yayınlanan kitap eleştirisi olduğunu açıklamıştır (Aktaran: Anameriç ve Rukancı, 2003, s. 149). Yine 2000 yılında *Stephen King* tarafından yazılan "*The Plant*" adlı kitabın yalnızca elektronik ortamda yayınlanması, aynı yazarın "*Riding the Bullet*" adlı eserinin *Simon&Schuster* tarafından yayınlanması, e-kitap gelişimine katkı sağlamıştır (Anameriç, 2014, s. 178).

2001 yılında *NISO* (National Information Standarts Organization) ve *NIST* (National Institute of Standarts and Technology)'in üstlendiği *4. Yıllık E-kitap Konferansı* düzenlenmiştir. Bu konferansta kütüphanelerde e-kitap kullanımı konusunda bilgilere yer verilmiştir. Yine bu tarihte Adobe e-kitap okuma yazılımlarını güncellemiştir (Önder, 2010, s. 60). Güncellenen bu yazılım, Acrobat eBook Reader'ın yayınlanışı ile uygun formatta olan (PDF) kitapların kullanım oranında artışa neden olmuştur.

2002 yılında önemli bir proje olan *MIT* (Massachusetts Institute) *OpenCourseWare* ile ilk olarak 32 ders materyaline ücretsiz elektronik erişim sağlanmıştır (Lebert, 2009, s. 60). Bir diğer önemli gelişme de *OCLC* (Online Computer Library Center) örgütünün *Netlibrary*'i satın almasıdır. Bu gelişmeler *Washington*'daki *Kongre Kütüphanesi*'nde kurulan *ICDL* (International Children's Digital Library-Uluslararası Dijital Çocuk Kütüphanesi) projesi ile devam etmiş, çocuklara dijital materyal kullanma hakkında bilgi vermek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Gelişim gösteren e-kitap cihazları bu dönemde de üretilmeye ve özellikleri zenginleştirilmeye devam edilmiştir (Önder, 2010, s. 60).

2005 yılında e-kitap okumak için cep bilgisayarları kullanılmaya başlanmış, kullanıcılar çeşitli e-kitap okuyucuları ile tanışmıştır. Yine bu yılda hayata geçirilen *OCA* (Oracle Certified Associate) adlı bir çalışma ile kullanıcılara internet arşiv hizmeti vermek amaçlanmıştır. Bu kapsamda projeye e-kitaplar da eklenerek bir e-kitap koleksiyonu oluşturulmuştur (Lebert, 2009, s. 74).

2006 yılında e-mürekkep teknolojisi kullanılarak yeni e-kitap okuyucu cihazları üretilmiştir. Bu cihazlar arasında yer alan ve *Sony* tarafından üretilen *Sony Reader* adlı e-kitap okuyucu cihazı piyasaya sürülmüştür. Aynı yılda *Springer* 10.000'den fazla e-kitap koleksiyonunu tanıtmıştır (Önder, 2010, s. 62). 2007 yılında ise yabancı firmalar tarafından gerçekleştirilen çalışma sonunda birçok özelliği olan yeni e-kitap okuyucular kullanıcılarının hizmetine sunulmuştur. İlk renkli elektronik kâğıt kullanılan taşınabilir bilgi terminali *Flepia*'nın tanıtımı yapılmıştır (Önder, 2010, s. 64). Yine 2007 yılında *Amazon* tarafından oluşturulan ilk e-kitap okuyucusu *Kindle* piyasaya sürülmüştür.

2009 yılında *Amazon Kindle 2*'yi, *Barnes&Noble* firması da *Nook* adlı e-kitap okuyucuyu piyasaya sürmüştür. 2010 yılında ise *Asus, Sony, Samsung* gibi markalar e-kitap okuyucularını üretmiştir. *Apple* firması *Ipad* ürününü piyasaya sürmüş ve kısa bir süre içerisinde yarım milyondan fazla e-kitap satmıştır.

2011 yılında *Amazon* firması her 100 basılı kitaba karşılık 105 e-kitap satışı gerçekleştiğini açıklamıştır. Bu durum e-kitap satışının ilk defa basılı kitapları geride bıraktığının göstergesidir ("E-kitap kâğıdı geçti", 2018). Yine bu tarihte *Amazon, Kindle Fire*'ı gösterime çıkarmış ve *Bookeen* kendi e-kitap mağazasını erişime açmıştır. 2012 yılında ise e-kitap satışlarında yaşanan artışa bağlı olarak *ABD*'de 3 milyondan fazla e-kitap satışı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2012 yılında *Amazon* tarafından ekran ışığı bulunan ilk e-kitap okuyucusu "*Kindle Paperwhite*" piyasaya sürülmüştür. 2013 yılında ilk sınırsız erişimli e-kitap abonelik servisi özelliğini taşıyan "*Oyster*" hizmet vermeye başlamıştır.

2014 yılında *Amazon*, e-kitap ve sesli kitaplara erişimi sınırsız yapmak için *Kindle Unlimited*'i erişime açmıştır. 2015 yılının sonuna kadar *Google kitaplardan* 25 milyondan fazla kitap taranmış ve 70 milyondan fazla e-kitap okuyucu piyasaya sürülmüştür. Ayrıca *ABD*'de bulunan halk kütüphanelerinde, 2017 yılı boyunca % 22 artışla 274 milyondan fazla e-kitap ödünç verilmiştir.

2.4 Türkiye'deki Gelişmeler

Türkiye'de e-kitabın gelişimi, Dünya'daki gelişimine göre geç bir dönemde başlamıştır. Bu doğrultuda Tablo 2.2'de Türkiye'deki e-kitap alanında yaşanan en önemli gelişmeler özetlenmiş ve kronolojik olarak sıralanmaya çalışılmıştır.

Buradaki gelişmeler ile birlikte doğrudan veya dolaylı olarak e-kitapları etkileyen diğer olaylar aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 2.2: E-kitabın Türkiye'deki gelişimi

Yıl	**Türkiye'deki Gelişmeler**
1997	İlk Türkçe e-kitap yayınlanmıştır.
2000	AltKitap, internet üzerinden ücretsiz olarak e-kitap yayınlayan ilk online yayınevi olmuştur. Türkiye'de en büyük kütüphane konsorsiyumu ANKOS çalışmalara başlamıştır.
2001	Bilgi Yayınevi tarafından Türk Edebiyatı için önem taşıyan ilk ödüllü e-kitap roman yarışması düzenlenmiştir.
2002	Bilgi Yayınevi tarafından e-kitap öykü yarışması düzenlenmiştir.
2003	Bilgi Yayınevi tarafından e-kitap şiir yarışması düzenlenmiştir.
2004	KYGM tarafından yapılan çalışmalar neticesinde e-kitap projesi başlatılmıştır.
2005	KYGM tarafından 2004 yılında başlatılan e-kitap projesi hayata geçirilmiştir.
2009	Türkiye'nin ilk Türkçe e-kitap veri tabanı ve ilk çevrimiçi kütüphanesi olan Hiperkitap veritabanı oluşturulmuştur.
2010	İdefix ve D&R tarafından e-kitap satışları başlamıştır.
2014	İlk yerli e-kitap okuyucusu olan "Calibro" piyasaya sürülmüştür.
2017	Halk kütüphanelerinde e-kitap hizmeti verilmeye başlanmıştır.

E-kitapların Türkiye'deki gelişimi 1997 yılında başlamıştır. *Ali Rıza Esin* tarafından yazılan "*41 Derece*" adlı şiir kitabı, yayınevi baskısı olmadan internet üzerinden yayınlanan ilk Türkçe e-kitap olma özelliğini taşımaktadır. Yine 1997 yılında *PC World Türkiye* editörleri tarafından başlatılan ve okurlarla etkileşimli yazılan "*Örümcek*" adlı polisiye roman, e-kitap denemesi özelliği taşımaktadır. 2000 yılında uygun fiyatla, daha fazla e-bilgi kaynağına erişimlerini sağlamayı hedefleyen ve ülkemizde en büyük kütüphane konsorsiyumu olan ANKOS (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu) bu yöndeki çalışmalarına başlamıştır (Önder, 2010).

2001 yılında *Bilgi Yayınevi* tarafından Türk Edebiyatı için önem taşıyan ilk ödüllü e-kitap roman yarışması düzenlenmiştir. Yarışmada *Üstün Kırdar* tarafından yazılan "*Fi*" adlı eser ödül almıştır ("Türkiye'de e-kitap", 2018). 2002 yılında aynı yayınevi tarafından e-kitap öykü yarışması düzenlenmiştir. Yarışmada *Mehmet Atilla* tarafından yazılan "*Sancı Yılan*" adlı eser ödül almıştır ("Türkiye'de e-kitap", 2018). Yine 2002 yılında e-kitap olarak yayınlanan *Ayşe Kulin*'in "*Nefes Nefese*" adlı eserinin *Amazon.com*'da en çok satanlar listesinde yer alması, e-kitap gelişimine en

güzel örneklerden biri sayılabilir (Anameriç, 2014, s. 178). 2003 yılında *Bilgi Yayınevinin* düzenlediği bir diğer organizasyon ise e-kitap şiir yarışması olmuştur.

2004 yılında KYGM tarafından e-kitap projesinin alt yapı çalışmaları başlatılmıştır. 2005 yılında tamamlanan proje kapsamında Bakanlığın web sitesi üzerinden "e-Uygulamalar" sayfası altında belirli konulardaki e-kitaplar erişime sunulmuştur (Önder, 2010, s. 245).

2007 yılında *UBİT* (Uğur Bilgi Teknolojileri) tarafından satışa sunulan "*Walkbook*" adlı e-kitap okuyucu piyasaya sürülmüştür (Önder, 2013). 2009 yılında Türkiye'nin ilk Türkçe e-kitap veri tabanı olan *Hiperkitap* veri tabanı yayın hayatına başlamıştır. 2010 yılında önemli bir kitap sağlayıcısı olan *İdefix*, e-kitap satış sayısını arttırdığını açıklamıştır (Soydan, 2012, s. 394). 2012 yılında yayınlanan yayınlar içerisinde en yüksek artışın e-kitaplarda olduğu açıklanmıştır. 2014 yılında ise *Babil.com* tarafından tasarlanan ve desteklenen e-mürekkep teknolojisi ile geliştirilen ilk yerli e-kitap okuyucusu "*Calibro*" piyasaya sürülmüştür ("Yerli üretim", 2020).

2017 yılında ise KYGM'nin bir firma ile yaptığı anlaşma neticesinde birçok e-kitaba erişim mümkün hale gelmiştir. E-kitaplar *KOHA Kütüphane Otomasyon Sistemi* üzerinden halk kütüphanelerine üye olan tüm kullanıcılar için erişime açılmıştır. 2017 yılında halk kütüphanelerinde e-kitap hizmetinin verilmeye başlanması kütüphaneler için önemli bir adımdır. Türkiye'de 81 ilde ve 19 ilçede bulunan toplam 100 halk kütüphanesi üzerinden kullanıcılara 7 gün 24 saat ücretsiz bir şekilde e-kitap hizmeti verilmeye başlanmıştır. 2017 yılı Kasım ayı itibariyle pilot uygulama olarak başlayan projede 28 temel konu başlığı altında ve 17 binden fazla e-kitap ücretsiz bir şekilde kullanıcılara sunulmuştur ("Koha", 2020). Günümüzde de halk kütüphaneleri kullanıcılarına e-kitap hizmeti vermeye yönelik çabalar göstermekte ve çalışmalara devam etmektedir.

2.5 E-Kitap Standartları

Gelişen teknoloji ortamına bağlı olarak çeşitlenen okuma cihazları, çoklu ortam ile zenginleştirilmiş ve etkileşimli okuma ihtiyacı doğrultusunda birçok standart çalışmasının yapılmasını bir gereklilik haline getirmiştir. Bu doğrultuda birçok format ve standart oluşturulmuştur. Özet bir şekilde yapılan standart çalışmaları aşağıdaki gibi listelenebilir.

- EPUB 3.0, EPUB Publications 3.0, EPUB Content Documents 3.0, EPUB Open Container Format (OCF) 3.0, EPUB Media Overlays (“EPUB 3 overview”, 2020).
- Open eBook Publication Structure (OEBPS), Open eBook File Format (OEBFF), Extensible rights Mockup language (XrML) (Potman, 2017)

Günümüzün dijital yayıncılık anlayışında W3C (World Wide Web Consortium) ve OWP (Open Web Platform) tarafından gerçekleştirilen 100’den fazla standart mevcuttur. Bu standartlar arasında yer alan XML, HTML, MathML en bilinenleridir. Web standartları kapsamında yer almayan fakat web standartlarına dayalı standartlar ise Jats, Bıts, EPUB, EDUPUB, EPUB/WEB şeklinde sıralanabilir (Kasdorf, 2014). Bir alt başlıkta yer alan birçok e-kitap formatı -EPUB, HTML, PDF gibi- aynı zamanda bir e-kitap standardıdır.

2.6 E-Kitap Formatları

Piyasada farklı uzantı ve biçimlerde e-kitap oluşturmak için geliştirilmiş birçok format vardır. Her formatın kendine has özelliği vardır (Gaigher, 2012, s. 99). Örneğin popüler bir bilgi paylaşım platformu olan Wikipedia kaynağında 30’a yakın e-kitabın formatına yer verilmiş ve karşılaştırılması yapılmıştır (“Comparison of e-book formats”, 2020). Özellikleri birbirlerinden çok farklı olsa da en yaygın kullanılan e-kitap formatlarına PDF, EPUB, HTML, TXT ve Kindle dosya biçimleri gösterilebilir (Binici, 2017, s. 194).

E-kitap formatlarının ortaya çıkışı; kimler tarafından desteklendiği; hangi tür cihazlar için geliştirildiği; hangi sistemler tarafından desteklendiği; gelişim durumu; kütüphanelerde benimsenen iş modeline uygunluğu; DHY teknolojisini destekleme durumu; içerik olarak resim, video, ses ve etkileşimli uygulamaları destekleme özelliği gibi yaklaşımlarla e-kitap formatları aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır.

2.6.1 HTML

İnternet altyapısın temel standartlarından bir olan HTML (Hyper Text Markup Language), bir e-kitap biçimi olarak da kullanılmaktadır. Temelde web sayfalarını oluşturmak için kullanılan bu standart bir metin işaretleme dilidir. İlk olarak 1990 yılında ortaya çıkmış, en son sürümü olan HTML5 ise 2014 yılında kullanılmaya başlanmıştır. HTML formatında hazırlanmış bir e-kitap, web sayfası biçiminde olmaktadır. Görüntülenmesi ve okunması için web tarayıcısı ve internet bağlantısı

olan bir cihaza her zaman ihtiyaç vardır. Bilinen DHY teknolojilerinin veya şemalarının uygulanmasına uygun değildir. Ancak web sayfalarında uygulanan tüm yetkisiz erişim kontrolü burada da yapılabilmektedir. Yine web sayfalarında yer alan tüm zengin içerikler yani resim, ses, video ve etkileşimli uygulamalar HTML formatındaki kitaplara da eklenebilmektedir ("HTML", 2020). Kütüphanelerin abone olduğu e-kitap veri tabanındaki birçok kitabın HTML sürümü mevcuttur.

2.6.2 PDF

1993 yılında Adobe firması tarafından geliştirilen ve 2017 yılında 2.0 sürümü çıkan PDF standardı (Portable Document Format-Taşınabilir Belge Formatı), birçok belge ve doküman türü için kullanılan yaygın bir dosya formatıdır. Ayrıca ISO (Uluslararası Standartlaştırma Organizasyonu) tarafından yönetilen bir açık standart olarak da kullanılmaktadır. PDF belgeleri yazılım, donanım veya işletim sisteminden bağımsız olarak güvenilir şekilde sunum ve paylaşımı yapılabilmektedir. PDF dokümanlarını görüntüleyebilmek için standardı destekleyen herhangi bir görüntüleyiciye sahip olmak yeterlidir. PDF dosyaları ücretsiz olan Acrobat Reader DC yazılımı ve diğer PDF görüntüleyicileri kullanılarak elektronik olarak imzalanabilir ve kolaylıkla görüntülenebilir. PDF dosyalarına bağlantılar ve düğmeler, form alanları, ses, video ve iş mantığı algoritmaları eklenebilir. Metin, resim, tablo gibi içerikler ve etkileşimli uygulamalar kullanılabilmektedir. Bu özellikleri sayesinde e-kitaplar için en yaygın kullanılan bir dosya formatıdır. Sayfa yapısı ve düzeni açısından basılı kitapların biçimsel özelliklerini taşımaktadır ("Adobe", 2020). PDF dosyalarına DHY teknolojisi ile erişim kısıtlaması uygulanabilir. DHY ile kısıtlanan bir PDF dokümanındaki kitabı PDF dosyalarını çalıştıran popüler yazılımlar ile görüntülenmesi mümkün değildir. Bu tür dosyalar ancak yetkilendirilmiş programlar ile görüntülenebilmektedir. Örneğin kütüphanelerde ödünç alınan, yani kullanım ve erişim kısıtlaması olan PDF dokümanların görüntülenmesinde yaygınlıkla Adobe firmasının geliştirdiği ADE (Adobe Digital Editions) yazılımı kullanılmaktadır.

2.6.3 EPUB

IDPF (International Digital Publishing Forum) tarafından geliştirilen EPUB formatı kişisel bilgisayarlar, e-kitap okuyucular ve akıllı cep telefonlarında kullanılabilmektedir. Özellikle akıllı cep telefonlarında ve e-kitap okuyucularda en

sık tercih edilen kitap formatlarındandır. HTML ve PDF'den farklı olarak sadece e-kitap için tasarlanmış bir dosya formatıdır. İnternet teknolojilerinden XML, HTML ve CSS standartlarını temel alan bir e-kitap biçimidir. 2007 yılında oluşturulan EPUB2 formatı, 2009 yılında güncellenerek piyasaya sürülmüştür. EPUB formatının en son sürümü olan EPUB3 2011 yılında oluşturulmuş, yabancı dil ve desteklediği birçok özelliği ile kitap formatında farklılık yaratmıştır.

Standardın üçüncü büyük sürümü olan EPUB 3, DHY teknolojisi kapsamında dipnot, yer imi, kopyalama/yapıştırma, sayfa döndürme, sözlük, içerik arama, sesli okuma (görme engelliler için) gibi birçok özelliği ile kullanıcılara ek kolaylık sağlamıştır (Özoğlu, Kaysi ve Özoğlu, 2014). Ayrıca bu format çocuklar için oluşturulmuş e-kitapların vazgeçilmez bir formatı haline gelmiştir.

EPUB formatı kullanıcılar tarafından rahatlıkla kullanılabilen HTML ve CSS tabanlı bir format olduğu için kodlama dili rahatlıkla kullanılabilmekte ve e-kitapları etkileşimli hale getirmektedir (Blasi ve Rothlauf, 2013, s. 5). EPUB dosya formatı diğer e-kitap formatlarına göre işlevselliği yüksektir. Geliştirilmesi, kullanılması, yayınlanması ve taşınması gibi özellikleriyle oldukça yenilikçidir (Özoğlu ve diğerleri, 2014). Elektronik yayınlar açısından en uygun dosya formatı olarak görülen EPUB formatıyla oluşturulan kaynaklar mobil ve diğer teknolojiler ile uyumluluk açısından yaşam boyu öğrenme sürecinde verimli bir şekilde kullanılan eğitsel materyaller olarak görülmektedir (Ataç ve Bağcı, 2015).

Metin, resim, tablo, ses, video gibi etkileşimli uygulamalar kullanılabilmektedir. EPUB uzantılı bir kitap dokümanının görüntüleyebilmek için uygun yazılıma ihtiyaç vardır. DHY teknolojisi ile bir EPUB dokümanına kullanım ve erişim kısıtlaması uygulanabilir. Koruma tedbiri konan bir dokümana ancak yetkilendirilmiş yazılımlar ile görüntülenebilir. Birçok e-kitap satıcısı bilgisayar, mobil cihazlar ve e-kitap okuyucular ile yetkilendirilmesi yapılmış yazılımlar sayesinde okuyucuyla kitaplarını buluşturmaktadır. Ancak kütüphanelerde DHY'nde benimsenen iş pratiği henüz bu cihazlara uyarlanmadığından kütüphane dermelerindeki e-kitapların kullanımında işlevsiz kalmaktadır.

2.6.4 Kindle Dosya Biçimi

Kindle dosya biçimi, e-ticaret devi olan Amazon firmasının kendi şirketinin ürettiği Kindle uygulaması olan akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar veya e-okuyucular gibi cihazlarda indirilebilen ve okunabilen özel bir e-kitap dosyası biçimidir. Bu dosya biçimlerinin birkaç farklı formatı vardır. E-kitap ürünlerinde kapalı bir sistemi tercih etmekte olan Amazon, dosya formatı olarak Mobipocket, AZW, KF8, KFX biçimlerini kullanagelmiştir. Bu formatlarda yine kendi geliştirdiği DHY sistemini tercih etmektedir. Formatlardaki farklılık, geliştirilen okuma cihazının kuşaklarından kaynaklanmaktadır. AZW formatı ilk Amazon Kindle ile 2007'de piyasaya sürülmüştür. Bu format eski bir dosya biçimi olan Mobipocket tabanlıdır. Dördüncü nesil Kindle cihazlarda AZW3, KF8 (Kindle Format 8) olarak da bilinen e-kitap formatı kullanılmıştır. Kindle Fire adıyla da kullanılan bu format 2012'in sonlarında tanıtılmıştır. Yedinci nesil ve üstü cihazlarda ise KFX (Kindle Format 10) dosya biçimlerinin kullanımı tercih edilmiştir ("Kindle file format", 2020). Bu dosya biçimlerinde metin, resim, tablo ve belgelerin etkileşimli uygulamaları kullanılabilmektedir. Ayrıca HTML5 ve CSS3 desteği vardır ("The new Kindle", 2020).

2.6.5 Metin Dosyası

Birçok işletim sisteminde çalıştırılabilen ve çok az biçimlendirmeye sahip düz metin içeriğine izin veren dosya biçimini ifade eder. ASCII veya ANSII gibi kodlama türleri kullanılarak okunabilen bir dosya formatıdır. TXT uzantılı olan bu dosya türü sadece metin içermektedir. Biçimsel düzenlemelere izin vermeyen bu dosya biçimi e-kitap formatı olarak da kullanımı vardır. Özellikle ücretsiz e-kitap dağıtım sitelerinde tercih edilen bir formattır. Bu dosya biçiminde hazırlanan bir kitaba resim, ses, video gibi öğeler eklenemez ve DHY teknolojisi ile kullanım ve erişim kısıtlaması uygulanamaz (Binici, 2017, s. 194).

2.6.6 .iBooks (Apple)

iBooks, Apple firmasının kendisinin sahip olduğu platform ve teknolojilerde dağıtım ve kullanımını sağlamak üzere geliştirdiği bir kitap formatıdır. Bu format firmanın ücretsiz bir e-kitap yazma uygulaması olan iBooks Author yazılımı ile oluşturulmaktadır. Ayrıca bu yazılım ile Apple Books ve diğer EPUB okuyucularıyla uyumlu, medya açısından zengin kitaplar da oluşturulabilmekte, Apple iBooks

Store'da yayınlanabilmekte veya PDF ve EPUB3 standardında dışarı aktarılabilmektedir (“Apple books”, 2020).

EPUB standardını temel alan iBooks formatına metin, resim, video, ses, HTML, resim galerileri gibi bazı etkileşimli widget'lar eklenebilmektedir. Çoklu dokunma hareketleriyle kullanıcı etkileşimini de desteleyen bu format DHY teknolojisini desteklemektedir.

2.6.7 Doc veya Docx

Microsoft kelime işlemci yazılımı olan Word programı tarafından desteklenen dosya biçimidir. Doküman oluşturmada tercihi yaygın olan bu format her ne kadar bir e-kitap biçimi olarak lanse edilmese de pek çok e-kitap okuyucusu tarafından desteklenmektedir. Bu biçimde bir içeriğin avantajı diğer e-kitap formatlarına kolaylıkla dönüştürülebilmesi ve yeniden düzenlenmesidir. Ancak temelinde günlük dokümanların oluşturulmasında kullanılan bir dosya biçimi olduğundan DHY teknolojisi desteklememektedir. Bu nedenle ticari yaklaşımla tercih edilen bir kitap biçimi değildir.

2.6.8 FictionBook (.fb2)

XML tabanlı e-kitap formatı olup dosya uzantısı fb2 şeklindedir. Bu format e-kitap koleksiyonu oluşturma ve indeksleme yöntemleri için hazırlanmıştır. Ücretsiz ve açık bir format olduğundan birden çok yazılım ve donanım uygulamasında kullanılabilmekte ve e-kitap okuyucusu tarafından desteklenmektedir. Ancak bu formatta DHY teknolojisi kullanılmamaktadır (“FictionBook”, 2020).

2.6.9 DjVu (.djvu)

DjVu sayısallaştıran belgelerin saklanması için geliştirilen özel bir formattır. Bu format, kullanılan kaynakların özelliklerine göre sayfa görüntüleri ayarlayabilmektedir. Format yüksek çözünürlüğe sahip olduğundan ekran üzerinden okuma ve yazdırma için en uygun dosya biçimlerindendir. Daha çok dijitalleştirme işlemlerinde tercih edilen bu dosya formatı pek çok e-kitap okuyucusu tarafından görüntülenmemekte ve DHY teknolojisini desteklememektedir (“DjVu”, 2020).

2.6.10 Mobipocket

Mobipocket e-kitap biçimi, XHTML kullanan Open eBook standardı temel alınarak geliştirilmiştir. Aynı zamanda Amazon Kindle tarafından dana önce kullanılan,

indirilebilir Kindle çevrimdışı okuma dosyası olan bir formattır (Henry, 2015). Daha çok küçük ekranlı cep telefonları için geliştirilen bu standart eskimeye yüz tutmuştur.

2.6.11 LIT(.lit) formatı

DHY içeriğine sahip ve yalnızca Microsoft Reader programında okunabilen bir kitap formatıdır. 2011 yılında Microsoft, Microsoft Reader'ı ve 2012 yılının sonunda ise e-kitaplar için ".lit" formatını kullanmayı bıraktığını ve formatın satışlarının 8 Kasım 2011'de sona erdiği açıklanmıştır ("LIT dosyası nedir", 2020).

2.6.12 Diğer formatlar

Diğer kitap formatları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir ("Comparison of e-book formats", 2020). Söz konusu formatların birçoğunun e-kitap sektöründe tercih edilme yaygınlığının düşük olduğunu belirtmekte fayda vardır.

- **TEI Lite (Text Encoding İnitiative):** TEI Lite, TEI tabanlı (ve dolayısıyla XML tabanlı veya SGML tabanlı) elektronik metin formatlarıdır (Burnard, 2002).
- **Broadband eBooks (BBeB)**: Sony Corporation tarafından orijinal olarak kullanılan dijital kitap formatıdır.
- **SSReader (.pdg)**: Çin'de dijital kütüphane tarafından oluşturulan ve Çince harflerin elektronik ortamda okunabilmesini sağlayan e-kitap formatıdır.
- **Comic Book Archive file (.cbr (RAR); .cbz (ZIP); .cb7 (7z); .cbt (TAR); .cba (ACE)):** Çizgi roman arşivi ve çizgi roman okuyucu dosyalarını sıralı bir şekilde görüntülemek için kullanılan bir format türüdür.
- **eReader (.pdb):** Palm uygulaması tarafından kullanılan Palm Digital Media e-kitaplarını görüntülemek için kullanılan bir format türüdür.
- **Founder Electronics (.xeb; .ceb):** Founder Electronics tarafından geliştirilen, Çince e-kitapların okunmasında kullanılan bir formattır.
- **IEC 62448:** IEC (International Electrotechnical Commission), tarafından oluşturulan uluslararası bir formattır.
- **INF (IBM) (.inf):** IBM tarafından oluşturulan bir formattır. Farklı işletim sistemleri tarafından yaygın olarak kullanılabilmektedir.
- **Multimedia eBooks (.exe or .html):** Medya ve kitap içeriği farklı olan e-kitaplarda kullanılan bir formattır.

- **Newton Digital Book (.pkg):** Genel olarak Newton Dijital Kitabı olarak tanımlanmaktadır. Farklı işletim sistemleri tarafından oluşturulan .pkg uzantılı bir e-kitap formatıdır.
- **Plucker (.pdb):** PDF, HTML, diğer dosya formatlarından, web sitesinden veya RSS üzerinden Plucker dosyaları oluşturmak amacıyla oluşturulan bir format türüdür.
- **PostScript (.ps):** Oluşturulan bir sayfanın içeriğini ve düzenini tanımlamak amacı olan bir sayfa tanımlama dili olarak açıklanabilmektedir.
- **RTF (.rtf):** Birçok farklı e-kitap okuyucusu tarafından desteklenen bir dosya biçimidir. Kullanım kolaylığı, birçok formata dönüştürülebilirlik özelliği ile yaygın olarak tercih edilen bir format türüdür.
- **Text Encoding Initiative (.xml):** XML veya SGML tabanlı elektronik dosya formatıdır.
- **TomeRaider (.tr2; .tr3):** Farklı sürümleri ile e-kitap formatında tercih edilen özel bir formattır.
- **Open XML Paper Specification (.oxps, .xps):** OpenXPS olarakta bilinen bu format sayfa tanımlama dili ve sabit belge biçimi için açık bir format türüdür.

2.6.13 Sesli Kitaplar

Ses veya video için kullanımı olan tüm dosya biçimleri sesli kitap için de uygun format olarak kabul edilebilir. İçerisinde müzik veya video barındıran sesli kitapların farklı formatları vardır. Bu formatlar kısaca şu şekilde sıralanabilir.

- **.avi:** Microsoft tarafından oluşturulan, video ve ses dosyalarını bir arada içeren bir formattır (“Audio Video Interleave”, 2020).
- **.flv:** Pek çok internet tarayıcısı ve çoklu ortam oynatıcısı tarafından da desteklenen günümüzün en yaygın video formatlarından biridir (“Flv”, 2020).
- **.m4v:** Video oynatıcısı formatıdır. Apple video dosyalarının açılmasında kullanılmaktadır (“M4v”, 2020).
- **.mov:** Apple tarafından geliştirilen içeriğinde ses, video, metin barındıran bir dosya formattır (“QuickTime file format”, 2020).
- **.mp3:** Dijital ses için bir uygulama formatıdır (“Mp3”, 2020).
- **.mpeg1/2/4:** Ses ve görüntü kodlama formatıdır. Mpeg2 ve mpeg4 gibi farklı formatları da mevcuttur (“Mpeg-1”, 2020).

- **.wmv:** Windows işletim sistemi altında hareketli görüntüleri göstermek için Microsoft tarafından tasarlanmış teknolojiye verilen addır ("Windows media video", 2020).

Basılı kitap yayıncılığında bez veya karton kapak şeklinde kitabın sadece bir formatta üretildiği bilinmektedir. Ancak e-kitap ile birlikte bir kitabın birçok formata dağıtımının yapıldığı görülmektedir. Çeşitli formatlarda yayınlanan e-kitaplara ayrı ayrı ISBN alınarak satışı gerçekleştirilmektedir. Bu durumun kütüphaneler için bir belirsizliğe neden olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla kütüphane dermesine eklenecek kaynağın hangi formatlarda olacağı ya da bütün formatların derlenip derlenmeyeceği soruları tartışmalara neden olmaktadır (Binici, 2017, s. 193). Bu belirsizlikten kaynaklı oluşabilecek olası sorunlara yönelik olarak kütüphanelerin çalışmalar yapması gerekmektedir. Kütüphanelerin bu değişime uyum sağlayarak, e-kitapları uygun formatlarda dermesine kaydetmesi ve uygun cihazlar ile sorun yaşanmadan kullandırtması bir gerekliliktir.

2.7 E-Kitap Donanımları

E-kitap dosyalarının çalışabilmesi ve görüntülenebilmesi için çeşitli e-kitap okuyucu donanımlara gereksinim vardır. Bu donanımlar, e-kitap okumak için oluşturulmuş özel yazılımları çalıştıran mobil telefon, tablet, dizüstü ve masaüstü bilgisayarlardır (Erol, 2009). E-kitap okuma cihazları dört başlık altında gruplandırılabilir. Bu gruplar PC ve dizüstü bilgisayarlar, tablet bilgisayarlar, akıllı cep telefonları ve e-kitap okuyucularıdır. Kişisel ve tablet bilgisayarlar, akıllı telefonlar farklı işletim sistemleri ile çalışmaktadır. Bu durumda çeşitli yazılımlar ve çeşitli işletim sistemleri gereklidir. E-kitap okuyucularda ise sadece okuma faaliyeti için oluşturulduğundan yazılımları cihaza bağlı olarak oluşturulmuştur. Diğer okuyuculardan farklı olduğundan birçok avantaja sahiptir (Binici, 2017, s. 195). Aşağıda yer alan başlıklarda e-kitap donanımları format ve yazılım özelliklerine göre incelenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır.

2.7.1 Bilgisayarlar

20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar birçok iletişim aracı gelişim göstermiştir. İletişim araçları arasanıda en önemli yenilik kuşkusuz bilgisayar olmuştur. Başlangıçta daha çok bilimsel araştırmalarda kullanılan bilgisayarların

mikroçip teknolojisinin geliştirilmesinden sonra kullanım alanı yaygınlaşmış, e-kitap okuma aracı olarak da kullanılır olmuştur. Herhangi formattaki bir kitabı bilgisayar aracılığıyla kullanabilmek için uygun yazılımın kurulu olması gerekir. DHY ile korunan formatlar ise yetkilendirilmiş yazılımlar aracılığı ile bilgisayarda kullanımı mümkündür.

2.7.2 Tablet Bilgisayar

21. yüzyılda gelişim göstermeye başlayan tablet bilgisayarların, günümüzde teknolojinin getirdiği yeniliklerle giderek kullanım alanı yaygınlaşmaktadır. Birçok aktivitenin yapılabileceği tabletlerin, e-kitap okuma aracı olarak da kullanımı mümkündür. Dokunmatik ekranları sayesinde kullanım kolaylığı sağlayan ve taşınabilir olan tablet bilgisayarlar, uygun aplikasyonların yüklenmesi sonucunda kitap kullanım aracı olabilmektedir. Desteklediği işletim siteminin uygulama mağazasında uygun aplikasyonun olmaması durumunda bir e-kitap aracı olarak kullanımı mümkün değildir.

2.7.3 Cep Telefonu

20. yüzyılda gelişim gösteren ve günümüze kadar birçok farklı modelleriyle piyasada yer alan cep telefonu, en çok kullanılan iletişim araçları arasında yer almaktadır. Her geçen gün farklı markaların yeni modelleri piyasaya sürülmekte ve gelişen teknoloji ortamında değişim ve dönüşümünü hızla devam ettirmektedir. Film ve video izleme, resim çekme, müzik dinleme gibi birçok aktivitenin yapılabileceği bu akıllı cep telefonları, günümüzde e-kitap okuma aracı olarak da kullanılmaktadır. E-kitap donanımı olarak kullanımı tablet bilgisayarlar ile benzerdir.

2.7.4 E-Kitap Okuyucuları

E-kitap okuyucu donanımları 1990'lı yılların son zamanlarında gelişim göstermeye başlamıştır. Farklı firmalar tarafından geliştirilen ve zamanla yeni teknolojik yenilikler ile zenginleştirilen e-kitap okuyucuları, e-yayıncılık ve kitabın en önemli bileşeni haline gelmiştir. Bu cihazlar e-mürekkep ve elektroforez adı verilen pigment parçacıklarının insan saçı kalınlığında milyonlarca mikro kapsül şeklinde iki elektrot arasına sıkıştırılması ile oluşturulan e-kâğıt teknolojisini desteklemektedir (Önder, 2013). Diğer e-kitap donanımlarından farklı olarak sadece e-kitap kullanım aktivitesi için geliştirilmiştir. Yazılımları donanımın özelliklerine göre oluşturulan bu

cihazların içerisinde birçok kitap depolanabilmektedir. Elektronik kâğıt gösterim özelliği ile daha az göz yoran, kullanıcılarına daha rahat okuma imkânı sunan bu cihazlara genellikle farklı yazılımın kurulumu mümkün değildir.

Günümüzde kullanıcıların işlerini kolaylaştıran çok çeşitli elektronik okuyucular mevcuttur. Piyasada görüntü, hafıza, depolama ve taşınabilirlik gibi birçok özellikte alternatifleri olan cihazlar yer almaktadır (Arıkan, 2017, s. 68). Çeşitli firmalar tarafından desteklenen e-kitap okuyucuları zaman içerisinde çok ciddi gelişim göstermiştir. Sektörün içerisinde, bilinirliği yüksek olan bazı elektronik kâğıt ekran özelliğinde cihaz üreten *Amazon, Barnes & Noble, Bookeen, Kobo, Sony, Boyue, Onyx* ve *Pocketbook* gibi firmaların farklı isim, model ve özellikte cihazları vardır. Desteklediği e-kitap dosyası biçimi, ekran boyutu, ağırlık, çözünürlük, dokunmatik ekran, sayfa çevirme tuşları, Wireless desteği, metin okuma, depolama, USB içerik yönetimi ve kütüphane kaynakları için DHY uyumu gibi özellikleri açısından farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca bu cihazlardan bazıları kitap okuma ve dinleme aktivitesi yanı sıra yazma ve çizme aktivitesi içinde tasarlanmıştır. Hepsinin ortak özelliği dijital kâğıt olan bu cihazların desteklediği kitap formatı, DHY teknolojisi ve e-kitap mağazası farklı olabilmektedir. Dolayısıyla bu cihazlardan herhangi birine sahip olan bir kişinin tüm e-kitap formatlarında kitap okuma, tüm e-kitap mağazalarında kitap satın alma veya kütüphane dermelerinde olan bir kitabı ödünç alma olanağı olmayabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, elektronik kâğıt ekranlı e-kitap okuyucularının diğer aygıtlardan ayrılan birçok özelliği bulunmaktadır. Bunlar yazılımların özel olarak hazırlanması, kullanılan e-mürekkep teknolojisi, desteklediği DHY teknolojisi, farklı formatları çalıştırması, sesli ve video öğelerini görüntülemesi, daha ergonomik okuma olanağı gibi birçok özelliği ile farklılığını ortaya koymaktadır.

Farklı özellikleri ile e-kitapların okunmasını zevkli hale getiren ve Türkiye'de satışı olan birçok e-kitap okuyucusu mevcuttur. Bunlar, *Sony Digital Paper, Kindle, Kobo, Calibro, Pocketbook, Likebook* ve *Onyx* olarak sıralanabilir.

Kütüphaneler açısından değerlendirildiğinde, dermelerinde yer alan kaynakları kullandırtmak için de uygun cihazın temin edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim kimi kütüphaneler dermelerini daha etkin kullandırtmak adına taşınabilir bilgisayar, tablet veya e-kitap okuyucu cihazları ödünç vermektedir. Mesela; *Sparta*

Public Library, West Vancouver Library, Texas A&M University Libraries, Penn State University Library ve *North Carolina State University Libraries* bu hizmette örnek gösterilebilir (Savona ve Garsia, 2012, s. 208). Ayrıca *Chinese University of Hong Kong Library*[1], *Rockefeller University Library*[2], *Saugertıes Public Library*[3], *Mancherster Public Library*[4], e-kitap hizmetinde kullanıcılarına e-kitap okuyucularını ödünç veren kütüphaneler arasında yer almaktadır.

2.8 E-Kitap Yazılımları

Özel olarak tasarlanmış elektronik cihazlardaki verinin okunabilmesi için yazılıma gereksinim vardır (Anameriç ve Rukancı, 2003, s. 148). Günümüzde e-kitaplar, birçok formatta üretilmekte ve özel görüntüleme yazılımları ve donanımları sayesinde okunabilmektedir. Cep telefonu, tablet, dizüstü veya masaüstü bilgisayarlarda okumak için çeşitli yazılımlar ve uygulamalar bulunmaktadır. Bunları da e-kitap görüntüleme yazılımı şeklinde adlandırmak mümkündür (Erol, 2009). E-kitap yazılımlarının amacı e-kitap okuyucularında rahat bir okuma gerçekleştirilmesini sağlamak, okuma faaliyetini zevkli bir hale getirmektir. Yazı karakterini seçebilme, yazı boyutunu ayarlayabilme, aydınlatma seçenekleri, vurgulama yapma, not alma, kelime arama, ayraç ekleme ve sözlük gibi birçok özelikleriyle okuyucularına kolaylık sağlamaktadır.

Daha önce de aktarıldığı gibi birçok e-kitap dosya formatı bulunmaktadır. Bu formatlar arasında yer alan HTML, PDF, TXT, EPUB gibi biçimler farklı özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Yanı sıra farklı okuma cihazlarının varlığı çeşitli görüntüleme yazılımlarının varlığını zorunlu kılmaktadır. Söz konusu bu durum görüntüleme yazılımı, format ve donanım uyuşmazlığını ortaya koymaktadır. Bir diğer ifade ile e-kitap formatı, e-kitap okuma donanımları ve görüntüleme yazılımlarının birbirinden farklı ve bağımsız paydaşlar tarafından geliştirilmesi uyuşmazlık sorununun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar arasında yazılım platform uyuşmazlığı (işletim sistemi), yazılım-cihaz uyuşmazlığı, e-kitap

[1] Detaylı bilgi için bkz.: https://www.lib.cuhk.edu.hk/
[2] Detaylı bilgi için bkz.: https://www.rockefeller.edu/markus-library/
[3] Detaylı bilgi için bkz.: http://saugertiespubliclibrary.org/
[4] Detaylı bilgi için bkz.: https://www.manchester.gov.uk/centrallibrary

formatı ile yazılım uyuşmazlığı yer almaktadır. Dolayısıyla dermesinin daha verimli bir şekilde kullanılmasını amaç edinen kütüphanelerin uygun e-kitap formatı için yazılım ve donanımları tespit etmeli, tanıtım faliyetelerini düzenlemelidir (Binici, 2017, s. 194).

Her e-kitap dosyası farklı görüntüleme yazılımına ihtiyaç duymaktadır. Koruma, erişim ve cihazın özelliklerine bağlı olarak yazılım gereksinimi değişmektedir. Örneğin web üzerinde erişimi olan HTML formatındaki kitapları kullanmak için herhangi bir tarayıcı ve internet bağlantısı yeterlidir. DHY ile kullanım kısıtlaması olmayan PDF formatındaki kitapları görüntülemek için herhangi bir PDF çalıştıran bir yazılım ile görüntülenebilir. Elektronik kâğıt ekran okuyucu cihazlarda ise yazılım, cihaz ile bir bütün olduğundan herhangi bir ek uygulamaya gerek yoktur. Cihazın e-kitap formatı veya DHY şemasını desteklemesi yeterlidir. Mobil cihazlarda, tablet ve telefonlarda platforma (Android, iOS) özgü olarak tasarlanmış pek çok ücretli ve ücretsiz uygulama bulunmaktadır. Yine mobil telefonlarda e-kitap sağlayıcıların veya satıcıların kendi yayınlarını kullandırtmak için geliştirdiği e-kitap görüntüleme yazılımları vardır. Bu cihazlarda okumanın gerçekleştirilebilmesi için platformun mağazasında formata uygun e-kitap uygulamasının kurulumu gereklidir.

Bunların dışında DHY teknoloji üreticilerinin geliştirdiği e-kitap görüntüleme yazılımları da vardır. Kütüphaneler veya yayınevleri bu teknolojiyi benimseyerek e-kitapların kullanımını gerçekleştirirler. Kütüphaneler tarafından e-kitapların ödünç verme iş pratiğini destekleyen ADE (Adobe Digital Editions) ve OverDrive bu yazılımlardandır.

2.8.1 Adobe Digital Editions (ADE)

ADE (Adobe Digital Editions), *Adobe Systems* tarafından geliştirilen *Adobe Flash* kullanılarak oluşturulan bir e-kitap yazılım programıdır. E-kitapları, e-gazeteleri ve diğer dijital yayınları okumak için kullanılan yazılımlardan biri olan ADE; *PDF, XHTML* ve *Flash* tabanlı içeriği desteklemektedir. Bu yazılım ücretsiz olarak indirilebilmekte ve kullanılabilmektedir. Hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamlarda kullanılabilen yazılım, kullanıcılarına birçok kolaylık sunmaktadır.

Bu yazılımın ses ve video içeriğinin tutarlı olması, görüntünün net olması önemli özelliklerindendir. Not ekleme özelliği, farklı yazı boyutlarının ve ekran parlaklığının

ayarlanabilmesi, kitap okumak için geçirilen sürenin istatistikî veriler olarak elde edilmesi gibi özellikleri bu yazılımı önemli kılmaktadır. E-kitap ödünç vermede bu yazılımı kullanan kütüphanelerde kullanıcılar kütüphanelerin dermesinde bulunan e-kaynaklara erişim sağlayarak ödünç alabilmektedir. Ayrıca DHY teknolojisini destekleyen sürümleri *Apple* ve *Android* cihazlar içinde geliştirilmiştir.

2.8.2 OverDrive

E-kitapların, sesli kitapların, müzik ve video dermelerinin kullanımında önemli bir araç olan *OverDrive,* 78 ülkede 50.000'den fazla halk ve üniversite kütüphanesi, okul ve kolej tarafından tercih edilmektir. Bu sayede koleksiyonunda yer alan e-kaynakların, özellikle e-kitapların kullanımı olanaklı olmaktadır. 5.000'den fazla yayıncının 2 milyondan fazla başlığını içeren uygulamada birçok hizmet sunulmaktadır ("OverDrive", 2020).

Kullanıcılarına çevrimiçi ve çevrimdışı kütüphane hizmeti veren uygulamada DHY koruması kapsamında yüzlerce yayıncı ve binlerce kütüphane kaynaklarına anında erişim mümkündür. E-kaynakların kullanımında sözlükten yararlanma, not alma, vurgulayıcı simgeler ekleme, işaret ekleme, yazı stili ve ışık seviyesini ayarlayabilme, sesli kitap hızını ayarlama gibi özellikleri ile kolaylık sağlamaktadır. *Android, İOS, Kindle, Kobo, Windows* gibi farklı platformlarda da kullanılmaktadır. Ayrıca kullanıcılar tarafından tercih edilen e-kitaplar farklı formatlarda da okunabilmektedir ("OverDrive", 2020).

Estrovich, piyasada yer alan farklı cihazların kullanımıyla birlikte *OverDrive*'ın, e-kitapların kütüphane kullanıcılarına sunulmasında önemli bir uygulama olduğunu ve kütüphanedeki kitapların okunmasını olanaklı hale getirdiğini belirtmiştir (Aktaran: Porter, Weaver ve Newman, 2012, s. 129).

2.9 E-Kitabın Avantaj ve Dezavantajı

E-kitapların piyasaya çıkması bilgi sektördeki tüm paydaşları etkilemiştir. Geleneksel yöntem ile kıyaslandığında bilgi üretiminden kullanımına kadar olan süreçte birçok avantaj ve dezavantajı beraberinde getirtmiştir. Daha çok göreceli olan bu avantaj ve dezavantajları yazar, yayıncı, kütüphane ve kullanıcı açısından ele almak gerekirse aşağıdaki başlıklar altında maddelemek mümkündür.

Yayıncı ve yazar açısından avantajlar;

Geleneksel yayıncılıktan e-yayıncılığa geçiş önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişimler yayıncı ve yazarları da olumlu yönde etkileyerek birçok avantaj sağlamıştır. Bu avantajlar maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır;

- Okuyuculardan geri bildirim alınarak daha hızlı düzeltme ve güncelleme yapılabilir (Keş, 2009, s. 11).
- Yazarlar internet ortamında okurlarıyla daha iyi etkileşim kurup geribildirim alabilir (Anameriç, 2014, s. 181).
- Herhangi bir yanlışlığa kolaylıkla müdahale edilebilmekte ve düzeltilebilmektedir (Keş, 2009, s. 11).
- E-kitap, üretim, dağıtım ve depolama gibi işlemlerde iş yükü ve maliyeti düşürmektedir.
- Satılmama kaygısı basılı kitapların yayınlanmasını engellerken, e-kitapta bu sıkıntılı durumla karşılaşma ihtimali ortadan kalkmıştır.
- Yazarlar oluşturdukları eserleri kendi web sitelerinde yayınlayabilmektedir.
- Tanınmamış yazarlara elektronik ortamda kendi kitaplarını düşük bir maliyetle yayınlama imkânı sunmaktadır.
- Her yazar kendi kitabının yayıncısı olabilmekte ve kitaplarını zaman kaybetmeden kısa bir süre içerisinde okurlarına iletebilmektedir (Anameriç, 2014, s. 178).
- Basılı yayıncılıkta gideri yüksek olan pek çok harcama e-kitap ile birlikte ortadan kalkmıştır.
- E-kitap üretiminde doğal kaynaklardan yararlanılmadığından çevreci bir kaynak olduğu düşünülmektedir.

Kullanıcılar açısından avantajlar;

E-kitap, okuma kültüründe farklılığa neden olmuştur. Farklı bir alışkanlık olarak e-kitapların kullanımı kullanıcılar açısından birçok avantajı da ortaya koymaktadır. Aşağıda yer alan maddelerde e-kitapların kullanıcılarına sunduğu avantajlar sıralanmaktadır.

- E-kitap kullanımı kullanıcılarına yer, zaman kısıtlaması yapmadan kolay erişim ve taşıma imkânı sunmaktadır.
- Basılı kaynaklara nazaran e-kitapların temini daha ucuz olmaktadır.

- Sayısal formatta olduklarından kolay dönüştürülebilir (Binici, 2017, s. 196).
- Yazılım ve donanım özelliklerine bağlı olarak sayfalar arasında rahatlıkla geçiş yapılabilmekte, sözlük ve web kaynakları ile etkileşim olanağı bulunmaktadır.
- Yazılım ve donanım özelliklerine bağlı olarak not alma, renklendirme, kopyalama, paylaşım, yazma gibi işlevleri vardır.
- E-kitaplarda arama özelliği ile istenen bilgi kolaylıkla bulunmaktadır.
- Cihazların ve yazılımların döndürülebilir ve boyutlandırılabilir özellikleri sayesinde istenilen konum ve büyüklükte okuma olanağı vardır.
- Cihaz veya yazılımların metinden okuma özelliği ile metin tabanlı kitaplar sesli olarak dinlenebilmektedir.
- E-mürekkep teknolojisi kullanılarak hazırlanan cihazlar kullanıcıların daha ergonomik bir şekilde e-kitap okuma aktivitesini gerçekleştirilmesini sağlar.

Kütüphane ve kütüphane personeli açısından avantajlar;

E-kitapların kütüphanelerde kullanılmaya başlanması, kütüphane ve kütüphane personeli açısından yeni iş tanımlarının oluşmasını sağlamıştır. Aşağıda yer alan maddelerde e-kitapların kütüphanelere ve personeline getirdiği yenilikler sıralanmış, avantaj olarak görülen özellikler maddeler halinde verilmiştir.

- E-kitaplar ile birlikte eskime, yıpranma, hırsızlık, kaybolma, depolama, mekânsal erişim gibi sorunlar ortadan kalkmıştır.
- Rafa dizme, raf okuma, kütüphanede kitapların fiziksel döngüsü gibi işlemler ortadan kalkmıştır (Vassiliou ve Rowley, 2008).
- Kütüphanede engelli kullanıcılar için verilen hizmetler, e-kitapların kullanılmasıyla değişim göstermiştir. Engelli kullanıcılar için birçok avantajı içerisinde barındıran e-kitap teknolojisi kütüphanelerde birçok erişim ve kullanım kısıtlamasını ortadan kaldırmıştır.
- Kütüphanelerde ödünç verilen kitapların zamanında iade edilmemesi kütüphane hizmetlerinin aksamasına ve birçok sorunlara neden olmaktadır. E-kitapların kullanımı ile ödünç verme işleminde değişiklik yaşanarak bir kaynaktan birçok kişi aynı anda yararlanabilmektedir (Anameriç ve Rukancı, 2003).

E-kitapların dezavantajları;

Basılı türüne kıyasen e-kitapların birçok avantajı olduğu gibi dezavantaj olarak da kabul edilebilecek durumlar da bulunmaktadır. Aşağıda yer alan maddelerde e-kitap üretiminden veya kullanımından kaynaklı birçok dezavantaja yer verilmiştir.

- Kullanıcılar, e-kitap okurken cihaz, format ve görüntüleme yazılımının uyuşmazlığından kaynaklı bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Görüntü kalitesinin düşüklüğü ve kullanıma bağlı oluşabilecek problemler bu sorunlardan bazılarıdır.
- E-kitap okuyucularının yüksek maliyette satılması ve her kullanıcının okuyuculara sahip olamaması dezavantaj olarak görülmektedir. E-yayınların ekonomik olduğu fakat e-kitap okuma cihazları fiyatlarının yüksek olması nedeniyle kullanıcılar uygun fiyatlardaki cihazlara yönelmektedir (Akay, 2012, s. 48). Bu durum ergonomik olmayan cihazların kullanımına ve birçok problemle karşılaşmasına neden olmaktadır.
- Yazar ve yayıncı arasındaki işbirliğinin azalması yayıncılık sektörü açısından bir dezavantaj olarak görülmektedir.
- E-kitap okuma faaliyetlerinde kişisel verilerin korunmasının kolay olmadığı bilinmektedir. E-kitap okuyucu firmaları ve yayınevleri, e-kitap okuyan kullanıcılarının kişisel bilgilerine erişim sağlamakta ve e-kitap üzerinde ne tür aktivite uyguladığı bilinmektedir (Binici, 2017, s. 197). Bu durum kullanıcılar için bir veri güvenliği tehdidini oluşturmaktadır.
- E-kitap içeriklerinin farklı biçimlerde oluşturulması ve okuma cihazlarının farklı özelliklere sahip olması, e-kitap gelişimini engelleyebilmektedir. Bu sorunlar e-kitaplara yönelik standartlaşma çalışmalarının eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Anameriç ve Rukancı, 2003).
- Düşük çözünürlüğe sahip e-kitap okuyucularında uzun süreli kullanım sonucunda baş ağrısı, göz kuruluğu ve gözlerde yanma gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.
- Yazarlar, yayıncılar ve diğer telif hakkı sahipleri, e-kitaplar için oluşturulan telif hakları çalışması yeterli olmadığından sorunlar yaşanabilmektedir (Önder, 2010, s. 173).

- Basılı kitaplara göre e-kitaplar daha kolay kopyalanıp paylaşılabilmektedir. Bu durum telif haklarında bazı sorunlara neden olmaktadır.
- E-kitap okuma cihazlarına bulaşan virüsler belgelerin kaybolmasına neden olmaktadır.
- E-kitap okurken avantaj olarak görülen farklı bağlantıların bulunması okuru başka sayfalara yönlendirerek dikkatinin dağılmasına neden olmaktadır (Keş, 2009, ss. 12-13).

2.10 E-Kitap Yayıncılığı

XVIII. yüzyılda yaşanan aydınlanma gelişimi ve XIX. yüzyılda sanayi devriminin etkisiyle bilgi ve teknoloji alanındaki gelişim yayıncılık hayatına katkı sağlamıştır (Candan, 2011, s. 471). Yakın zamanda ise internetin yaygın kullanımı ve elektronik ortam bilginin çoğaltılması, yayınlanması ve dağıtım faaliyetlerine farklı bir boyut kazandırtmıştır. İnternet ve elektronik ortam bilgiye hızlı erişim sağlattırarak mekân ve zaman sınırlamaları ortadan kaldırmış ve e-yayıncılığın faaliyet alanını genişletmiştir. Kitap, dergi, ansiklopedi, sözlük, gazete, tez gibi bilgi kaynaklarının elektronik versiyonlarının yanı sıra e-posta, blog, wiki, veri tabanı gibi yeni biçimlerde bilgi kaynakları türemiştir. E-kitap yayıncılığı da bu yeni ortamda gelişim gösteren önemli yayıncılık türü olmuştur.

Daha çok ticari yayınevlerinin hegemonyası altında yer alan geleneksel yayıncılığın aksine, e-yayıncılıkta yayınevlerinin baskın aktör rolünün devam etmediği görülmektedir. Bilgi erişim sorunları, bilginin hızla artışı, maliyet ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişim gibi nedenler yeni yayıncılık akımlarını dolayısıyla yayıncılıkta yeni aktörleri meydana getirmiştir. Bunlar açık erişim, dijital öz yayıncılık ve talep üzerine baskı şeklinde belirtilebilir. Kütüphaneler ve büyük teknoloji firmaları da bu akımların destekleyicisi olarak e-yayıncılık sektöründe rol almışlardır.

2.10.1 Açık Erişim

Yayınevlerinin uyguladıkları aşırı fiyat artışlarına bir başkaldırı olarak ortaya çıkan açık erişimin tanımı aşağıdaki gibi yapılmaktadır.

> *"Açık erişim, bilgiye elektronik ortamda yasal ve teknik engelleri olmaksızın erişilebilen, okunabilen, kopyalanabilen, kaydedilebilen,*

yazdırılıp taranabilen, tam metne bağlantı sağlanabilen, yazılıma veri olarak aktarılabilen ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir biçimde kamuya ücretsiz sunulan bir hizmet türü olarak açıklanmaktadır" (ANKOS, 2019).

Yayınevlerinin dergi fiyatlarına uyguladığı artış ile bilgiye erişimde sorunlar yaşanmaya neden olmuştur. Birçok kütüphane bütçelerinden fazla pay ayırmalarına rağmen dergi aboneliklerinde kesintilere gidilmiştir. Bu tür sorunları ortadan kaldırması amacıyla oluşturulan, bilimsel yayınlara ücretsiz, sınırsız bir şekilde erişimin sağlanacağı açık erişim modeli, geleneksel yayıncılığın alternatifi olarak gelişim göstermiştir (Polat, 2006, s. 1).

Yayıncılık alanında önemli bir akım olan açık erişim, elektronik yayıncılığın gelişmesine öncülük etmiştir (Tonta, 2000, s. 91). Açık erişim, açık erişimli dergilerin yayınlanması ve kendi kendine arşivleme iş pratiğinin benimsenmesi ile yaygınlık kazanmıştır. Kendi kendine arşivleme kapsamında açık arşivler; kurumsal arşivler, konusal arşivler ve yazarların kendi web sayfalarında bulunan çalışmaları örnek gösterilebilir (Björk, 2004).

Açık erişim marifeti ile kütüphanelerde yayıncılık sektöründe yayıncı rolünde boy göstermeye başlamıştır. Özellikle akademik kütüphaneler açık erişim yöntemiyle kitap, dergi, tez, makale, rapor gibi kaynakları kendi kurumsal arşivlerinde derleyerek kullanıcılarının hizmetine sunmaları onları birer yayıncı yapmıştır. Kütüphaneler genellikle kurumsal arşiv depolarını kurarak, bu sistemleri evrensel bilgi erişim sistemleri ile entegre ederek, kurum ve kuruluşlara danışmanlık hizmetini vererek, program ve politikaları belirleyerek akademik yayıncılığa katkı sağlamaktadır (Binici, 2018, s. 294).

2.10.2 Dijital Öz Yayıncılık (Self-Publishing)

Reitz, elektronik ortamın yayıncılık alanında meydana getirdiği modellerden birisinin de dijital öz yayıncılık olduğunu açıklamıştır. Öz yayıncılığın, yazarın herhangi bir ticari yayıncıdan yardım almaksızın eserin düzenlenmesi, tasarımı, basımı ve pazarlanması gibi işlemlerin kendisinin yaptığı bir yayıncılık türü olduğunu belirtmiştir (Aktaran: Binici, 2018, s. 290). Gelişmiş masaüstü yayıncılık yazılımları, kalitesi yüksek baskı makinaları, elektronik ortamın sunduğu bağımsız tasarım ve dağıtım olanakları yazarların kendi kendine yayıncılık yapma olanağını arttırmıştır

(Binici, 2018, s. 290). Bu yayıncılık modelinde yazar kendi web sayfasında veya öz yayıncılık için ortam sağlayan yayınevi ve tedarikçiler vasıtası ile yayın yapabilmektedir. Dijital öz yayıncılık platformlarını sunan firmalar yayım, dağıtım ve satışta farklı strateji ve iş paketlerini yazarlara sunabilmektedir. Platform, doi numarası alma, ISBN numarasını alma, tercihe göre editoryal yardım gibi hizmetlerde farklı fiyatlandırma olabilmektedir. Bazı dağıtıcı firmalar satış miktarının belli bir yüzdesine ortak olmaktadır (Binici, 2018, s. 291).

Dijital öz yayıncılık akımı ile yazar ve yayınevi rollerinde farklılaşma olmuştur. 2000'li yılların başından itibaren yayıncılık alanında yaşanan gelişmeler, internet tabanlı pazarlama ve tanıtım araçlarının oluşturulması, yayım, dağıtım ve satışta sunulan iş paketlerinin yazarlara sağladığı birçok kolaylık yazarların kendi kendine yayıncılık yani dijital öz yayıncılık ile yayın yapmalarını sağlamıştır (Pritchard, 2019, s. 2). Bu akım ile yazar bir yayın evine bağlı kalmadan eserini yayma ve satma olanağını elde etmiştir.

Yayıncılık istatistiklerine bakıldığında, öz yayıncılık modeli ile yapılan yayınların sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Bowker'in sunduğu istatistikî verilere göre 2011'den bu yana öz yayıncılık alanında yayınlanan kitaplar için ISBN sayısı yüzde 218,33 artmıştır. 2011 yılında 247.210 olan ISBN verilen kitap sayısı, 2016 yılında 786.935 olmuştur ("Self-publishing", 2020).

ABD'de dijital öz yayıncılık modelinde yayınlanan kitapların oranı %30-40 olarak tespit edilmiştir. 2018 yılında satılan tüm kitapların yaklaşık %40'ını dijital öz yayıncılık modelinde yayınlanan kitaplar oluşturmuştur ("Self publishing", 2020). Bu durum dijital öz yayıncılık alanında önemli gelişmelerin yaşandığını göstermektedir.

Halk kütüphanelerinin dijital öz yayıncılık modelindeki faaliyetleri ise yerel yazarların ve yazı gruplarının katkılarıyla yürütülmektedir. Bu yayıncılık hizmetinin hızlı bir şekilde gelişim göstermesi ve yayınlanan e-kaynakların içeriğinin zenginleştirilmesi adına da çalışmalar gerçekleştirilmektedir (LaRue, 2015, s. 41).

Öz yayıncılık marifeti ile üretilen bilginin derlenmesinde bir belirsizlik söz konusudur. Kütüphanelerin bu durum için derme geliştirme politikalarını gözden geçirmesi gerekmektedir. Kütüphaneler ve öz yayıncı temsilcileri arasındaki iş

pratiği ve materyallerin derleme durumunun belirsizlik taşıması üretilen bu kültürel ürünlerin kaybolma riskini ortaya koymaktadır (Binici, 2017, s. 191).

ABD'de bulunan halk kütüphaneleri, dijital öz yayıncılık modeli ile yapılan çalışmaların geliştirilmesine ve halk kütüphanelerinin bu yayıncılık türünün getireceği sorumlulukları hizmet anlayışı olarak benimsenmesi gerektiğine önem vermiştir (Holley, 2014, ss. 3-4).

Öz yayıncılığın kuramsal altyapısını oluşturan gelişmelerden biri bu alanda yapılan sempozyumlardır. 2020 yılında sekizincisi düzenlenen 'Self Publishing Conference' bu yayıncılık modelinin gelişmesine katkı sağlayan çalışmalar arasında yer almaktadır. İngiltere'de düzenlenen bu konferansta, yazarların kendi yayıncılık dünyalarını oluşturmalarını sağlama, bu alanda yapılan çalışmaları anlatma, yazarlara eğitimlerin verilmesi amaçlanmaktadır ("Self publishing", 2020). Birçok yazarın katılım sağladığı bu konferans dijital öz yayıncılık modelinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

2.10.3 Talep Üzerine Baskı

Talep üzerine baskı modeli eserlerin çoğaltılması ve yayma işlemlerini kapsamaktadır. Bu yayıncılık modelinde, sipariş üzerine sabit bir maliyetle bir kitabın veya başka bir yayının tek tek üretiminin yapıldığını belirten Reitz, bu yayıncılık modeli için çeşitli firmaların (IBM ve Xerox), bir kitabın basım ve cilt işlemlerini kısa bir süre içerisinde tamamlayacak makineler geliştirdiğini açıklamıştır. Sınırlı sayıda baskısı yapılan yayınların tekrardan üretiminin makineler tarafından gerçekleştirilmesi ofset baskıya göre daha uygun olduğunu ifade etmiştir (Aktaran: Binici, 2018, s. 292). Talep üzerine baskı yayıncılık modelini yayınevlerinin yanı sıra kitapçılar ve kütüphanelerde desteklemektedir. Bu model sayesinde eserlerin kütüphane ve kitapçılarda basımı olanaklı hale gelmiştir. Dünyanın birçok yerinde kitapçılarda üniversite ve halk kütüphanelerinde kitap basımı bu model sayesinde kolaylaşmıştır. Bu model yayıncılık anlayışına birçok avantaj getirmiştir. Kütüphanelere kullanıcılarıyla farklı bir boyutta iletişime geçme avantajını vermiştir (Binici, 2018, s. 293).

Xerox firması tarafından üretilen *Espresso Kitap Makinesi*, kütüphanelerin kendi kendine yayıncılık hizmeti vermesini kolaylaştıran bir araç olarak görülmektedir. Bu makine sayesinde birkaç dakika içinde baskı, tıraşlama, ciltleme gibi işlemler

yapılmakta ve kütüphanelerin yayıncılık hizmeti vermesini kolaylaştırmaktadır (Rapp, 2011).

Geleneksel yayıncılık modelinde bir kitabın veya başka bir kaynağın yayınlanması uzun zaman içerisinde gerçekleşmekte iken, talep üzerine baskı modelinde bu süreç hızlı bir şekilde sonuçlanmaktadır. Elektronik yayınları basılı şekilde kullanımının sağlanması bu yayıncılık modeliyle olanaklı hale gelmiş, basılı yayın okumayı tercih eden kullanıcılar için bir fırsat olmuştur.

Peters (2012, ss. 165-166), makalesinde kütüphanelerde talep üzerine baskının kullanılabileceği alanları maddeler halinde sıralamıştır;

- Kaybolan, çalınan ya da hasar gören kitapları kopyalanmasında,
- Çok özel ilgi alanları olan kitaplar veya kullanıcılar için özelleştirilmiş kitapların basımında,
- Kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti kapsamında geri iade işleminin olmaması için kopyasının basılmasında,
- Öğretim üyeleri ve öğrencilerin geribildirimleri sonucunda ders kitapları ve notlarının güncellemesi işleminde,
- Yerel basın, bölgesel yayıncılık konsorsiyumları ve öz yayıncılık yazarları ile işbirliğinde kullanılmasında.

2.10.4 Dünya'da E-Kitap

E-kitap sektörünün dünya genelindeki tüm paydaşlarca benimsendiği bilinmektedir. Bu sektörün önemli paydaşları olan kütüphaneler de dermelerinde daha ilk dönemlerden beri e-kitaplara yer vermiştir. Bunun bir göstergesi olarak dünya genelinde e-kitap yayıncılığının durumu oratya koyan bazı istatistiki bilgiler özellikle kütüphaneler bağlamında aşağıda kısaca ele alınmıştır.

2018 yılında yapılan bir araştırmada, ABD'de kitap okumanın %26 oranında e-kitap üzerinden gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu oran içinde genç okuyucuların daha fazla olduğu, 18-29 yaş arasındaki gençlerin %34'ünün son iki ay içerisinde en az bir e-kitap okudukları sonucuna erişilmiştir. Yaş düzeyi artan ve 65 yaş üstü olan okuyucuların sadece %15'inin e-kitap okudukları tespit edilmiştir. Ayrıca 2013'ten 2016'ya kadar geçen sürede e-kitap satışlarında bir azalma yaşanırken, 2017 yılında bu durum iyileşme göstermiş, sayı 266 milyona yükselmiştir. Okuyucuların

konularına göre tercih ettikleri e-kitaplar ise romantik, edebiyat ve kurgu kitapları olduğu açıklanmıştır. Farklı uygulamalar ve kütüphaneler aracılığıyla erişim sağlanan e-kitapların elektronik yayıncılığın gelişimine katkı sağlayacağı ve bu durumun umut vadettiği öngörülmüştür (Watson, 2018).

ABD'de yapılan diğer bir araştırmada ise e-kitap okuyucularının, e-kitapları nereden temin ettikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. 18 yaş ve üstü okuyucuların %63 oranında e-kitapları kütüphanelerden ödünç aldıkları saptanmıştır ("Who do you", 2020).

Hollanda'da yapılan bir araştırmada, 2014-2017 yılları arasında halk kütüphanelerinden ödünç verilen e-kitap sayısını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda 2014-2017 yılları arasında ödünç verilen e-kitap sayısının sürekli arttığı, 2014 yılında 809.000'in üzerinde e-kitap ödünç alındığı, 2017 yılına kadar bu rakamın dört kat artarak 3.2 milyon olduğu saptanmıştır ("Number of e-books", 2020).

Almanya'da 2015-2019 yılları arasında e-kitap satın alan kişi sayısında artış yaşanmıştır ve 2019 yılında 7.26 milyon kişinin e-kitap satın aldığı tespit edilmiştir. E-kitapların okunma durumunun ise yıllar içerisinde dalgalı bir seyir izlediği aktarılmaktadır (E-books in Germany, 2020, ss. 6-17).

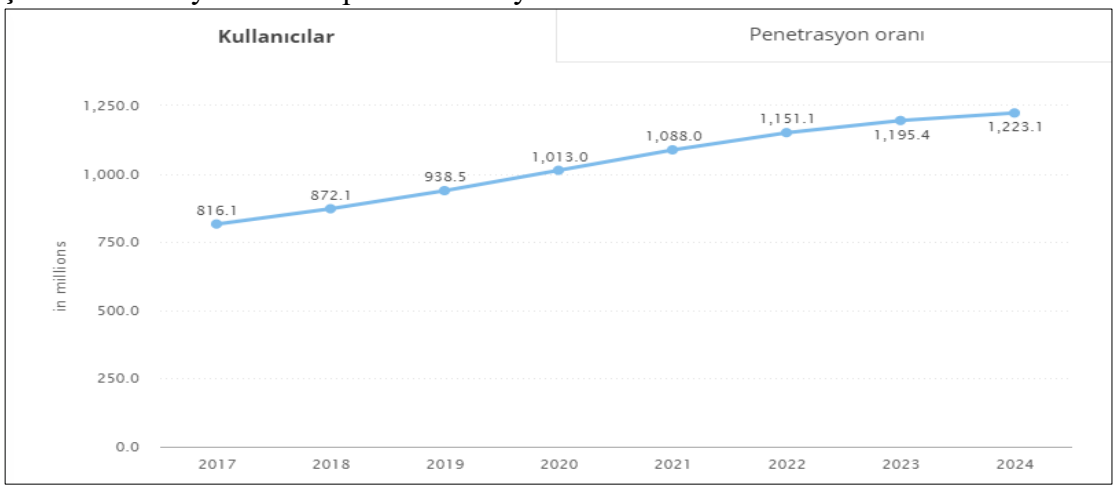
Polonya'da e-yayıncılık alanı dinamik olarak büyümekte ve 2023 yılına kadar tahmini 4.4 milyon e-kitap okuyucusu olacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmada yayınlanan e-kitapların popüler bilim, kurgu, çocuk, macera ve romantizm konularında olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Szuba, 2020).

İtalya'da 2011-2016 yılları arasında e-kitap formatında yayınlanan eserler sürekli artış göstermiştir. 2011 yılında e-kitap formatında yayınlanan eserlerin toplam içindeki oranı %15,2 iken, 2016 yılına gelindiğinde bu oran %35,8 olmuştur (Coppala, 2020).

Norveç'te yapılan bir araştırmada, e-kitap sayısında artış tespit edilmiştir. 2011 yılından 2019 yılına kadar yayınlanan e-kitap başlık sayısında dalgalı bir seyir gözlemlenmiştir (Stoll, 2020).

Benzer bir durum İspanya'da gözlemlenmiştir. 2008-2019 yılları arasında e-kitap sayısının sürekli artış göstererek 2019 yılında yaklaşık 23 bine yükseldiği görülmüştür (Forte, 2020).

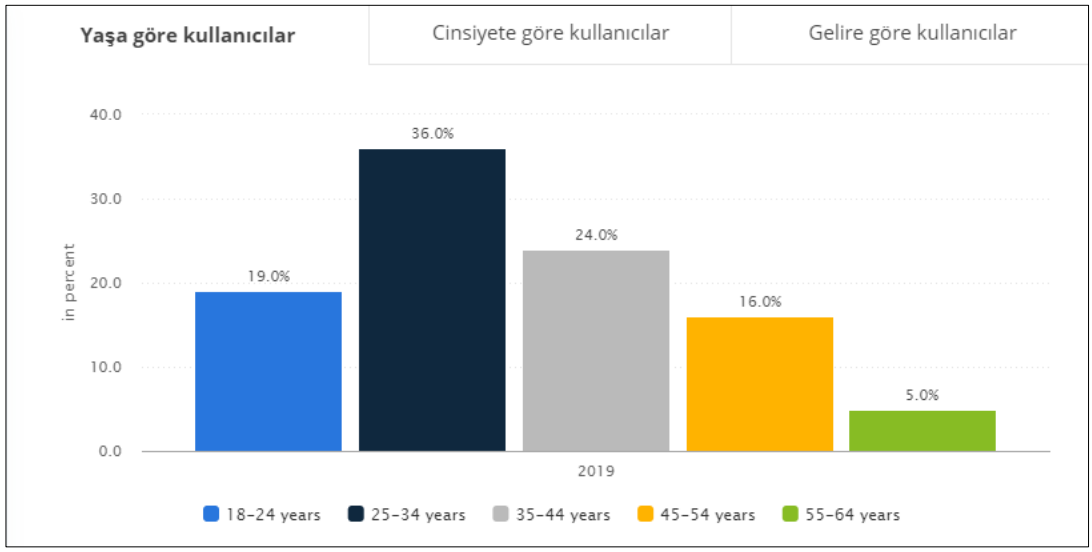
Şekil 2.1: Dünya'da e-kitap kullanıcı sayısı



Kaynak: (Statista, 2020)

Her geçen gün e-kitap sayısında artış yaşanmaktadır. İstatistiklere bakıldığında yıllar itibari ile istikrarlı bir artış olduğu ve bu artışın devam edeceği tahmin edilmektedir. Dünya genelinde e-kitap kullanıcıları sayısında yaşanan ve tahmin edilen değişim Şekil 2.1'de gösterilmektedir. Şekilde e-kitapların kullanıcı sayısının 2024 yılına kadar 1.223,1 milyona ulaşılması hedeflendiği görülmektedir.

Şekil 2.2: E-kitap kullanıcılarının yaş kategorisi



Kaynak: (Statista, 2020)

Dünya'da 2019 yılındaki e-kitap kullanıcılarının yaş kategorisine göre dağılımı Şekil 2.2'de gösterilmektedir. Görselde de anlaşılacağı üzere kullanıcıların %36'sı 25-34

yaş arasındaki grubu, %24'ü 35-44 yaş aralığındaki grubu, %19'u ise 18-24 yaş aralığındaki grubu oluşturmaktadır. Bu durum e-kitap kullanan kitlenin daha çok genç kullanıcılar olduğu göstermektedir.

2.10.5 Türkiye'de E-Kitap

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de e-kitap sayısında son yıllarda artış yaşanmıştır. Bu artışın gelecek yıllarda da devam edeceği tahmin edilmektedir. Türkiye'de yayınlanan eserlere ilişkin en kapsamlı veriler TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından paylaşılmaktadır. TÜİK'in hazırladığı verilere göre e-kitap sayısındaki değişim ve dağılım Tablo 2.3 ve Şekil 2.4'te gösterilmiştir.

Tablo 2.3'de ISBN bilgileri esas alınarak Türkiye'de yayınlanan kitapların yıllara ve türlerine göre dağılımları verilmektedir. Bu verilere göre basılı kitap ve toplam kitap sayıları düzenli olarak artış göstermiştir. Ancak e-kitap sayısının yıllara göre düzensiz bir seyir izlediği görülmektedir. 2008'de 399 olan e-kitap sayısının 2019 yılında 6.487'e ulaştığı görülmektedir. Tabloda da hem DVD, CD, VCD'de oluşturulan e-kitap, hem de web tabanlı oluşturulan e-kitap sayısında yıllara göre değişimin olduğu ve 2008-2015 yılları arasında web tabanlı oluşturulan e-kitaplarda yaşanan olumlu gelişmelerin 2016 ve 2017 yıllarında devam etmediği görülmektedir. Ancak 2018 ve 2019 yıllarında hem DVD, CD, VCD ortamında oluşturulan e-kitap, hem de web tabanlı oluşturulan e-kitap sayısındaki artış dikkat çekmektedir.

Tablo 2.3: Materyal türüne göre kitap sayısı

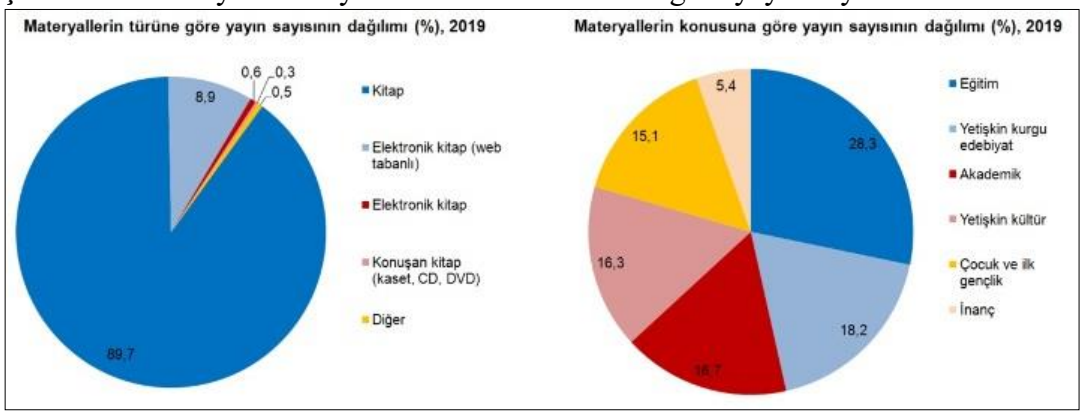
Yıl	Toplam	Kitap	Elektronik kitap (DVD, VCD, CD)	Elektronik kitap (web tabanlı)	Diğer *
2008	**32.339**	31.760	292	107	180
2009	**31.286**	30.560	435	146	145
2010	**35.767**	34.857	330	305	275
2011	**41.386**	39.247	258	1.037	844
2012	**42.626**	39.367	311	2.617	331
2013	**47.352**	42.655	1.981	2.299	417
2014	**50.752**	44.613	483	5.245	411
2015	**56.414**	49.148	539	6.389	338
2016	**54.446**	51.113	325	2.697	311
2017	**60.335**	58.027	212	1.767	329
2018	**67.135**	61.265	391	5.177	302
2019	**68.554**	61.512	415	6.072	555

Kaynak: (TÜİK, 2020)

***Diğer:** Konuşan kitap (kaset, CD, DVD), eğitici belgesel, film ve video (eğitim amaçlı), mikroform, kâğıt üzerinde müzik, bilgisayar programları (eğitim amaçlı), Braille, eğitim kartları, ayrı basım, eğitim kitleri, tezler, harita ve poster.

Şekil 2.3'te, 2019 yılında yayınlanan materyallerin türüne ve konusuna göre yayın sayılarının dağılımı gösterilmiştir. Görselde, basılı kitap oranının %89,7 olduğu, e-kitap oranının ise %9,5 olduğu görülmektedir. Materyalin konusuna göre dağılımında ağırlıklı olarak eğitim, yetişkin kurgu edebiyat ve akademik alanlarında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

Şekil 2.3: 2019 yılı materyalin türüne ve konusuna göre yayın sayısı



Kaynak: (TÜİK, 2020)

2.11 Dijital Hak Yönetimi (DHY)

E-kitapların kolay kopyalanabilmesi ve paylaşılması, eser sahiplerinin fikri ve mülki haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır. Bu ihlallere karşı alınacak önlemler, geleneksel hukuk ve yasal düzenlemeler çerçevesinde kalarak sürecin uzamasına ve çözüm yollarının yetersiz kalmasına neden olmuştur. DHY uygulamalarının temelinde de bu sorunların ortadan kalkması için çalışmaların yapılması ve yeni hak koruma sistemlerinin oluşturulması yer almaktadır (Semiz, 2011, s. 3). Geleneksel hukuki çalışmaların yetersiz kalması yeni teknolojik koruma yöntemlerinin çıkışını sağlamıştır. Hak sahiplerinin ticari çıkarları koruma amacıyla DHY sistemleri ve bu sistemlere AB Bilgi Toplumu Direktifi ile Avrupa Birliği düzeyinde yasal koruma düzenlenlemeleri getirilmiştir (Semiz, 2011, s. 3).

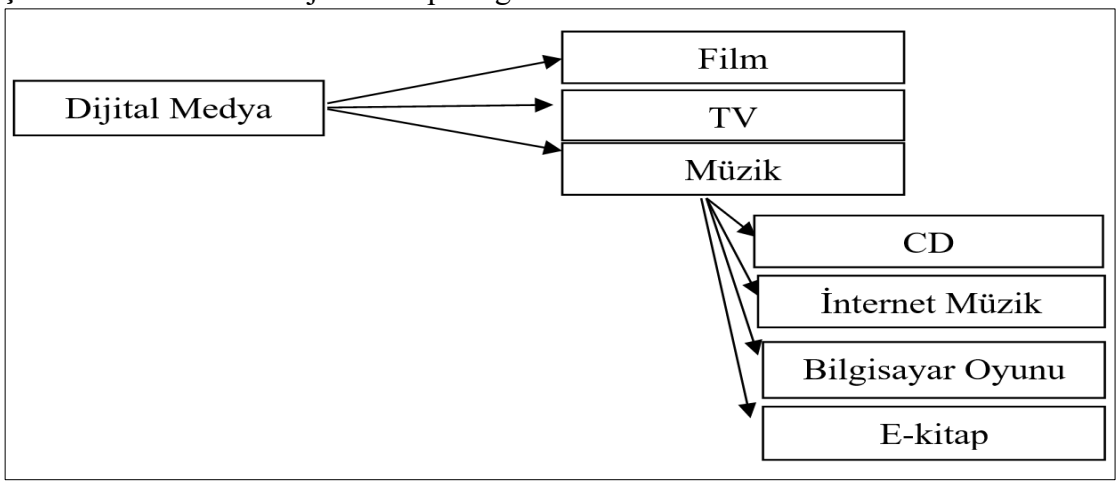
DHY, dijital içerik kullanımını sınırlandırmak amacıyla telif hakkı sahipleri tarafından kullanılan bir erişim kontrol teknolojisi (Stamison, 2011, s. 10) olup; "elektronik yöntemler kullanılmak suretiyle dijital veriler üzerinde bulunan fikri hakların kullanılan tekniğe göre korunması, izlenmesi, kısıtlanması olarak" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006, s. 12) tanımlanmaktadır.

DHY ile ilgili küresel alanda çeşitli çalışmalar ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin başlıcaları; *WIPO Telif Hakları Sözleşmesi, Amerikan Dijital Milenyum Telif Hakları Kanunu, AB Telif Yönergesi, Fransız Telif Hakkı ve Komşu Hakları Hakkında Kanunun* tasarılarıdır. Sözü edilen yasal düzenlemeler eser sahipleri, yayıncıları ve kullanıcı haklarının korunmasında ve DHY'nin sağlayacağı kısıtlama tedbirlerinde önemli bir rolü vardır (Turan, 2016, ss. 65-69).

Eser ya da ürünün oluşturulmasında katkısı olan ve ticari tasarrufu bulunan kişilerin haklarını korumayı hedef edinen bu teknoloji ile film, müzik, bilgisayar oyunları, e-kitaplar ve televizyon gibi alanlarda koruma tedbirleri alınabilmektedir (Shukla ve Pal, 2018, s. 110). Üreticiler, yayıncılar, telif hakkı sağlayıcıları tarafından kullanılan DHY birçok çevrimiçi müzik mağazası, e-kitap yayıncıları ve eğlence sektörü tarafından da tercih edilmektedir (Binici, 2017, s.190).

DHY teknolojilerinin birçok dijital içeriği kapsadığı Şekil 2.4'te gösterilmiştir. Diğer içeriklerde olduğu gibi e-kitapların yetkisiz olarak kopyalanması ve paylaşılması kolay olduğundan, bu türden kaynakların DHY teknolojisiyle korunması bir gereklilik olduğu savunulmaktadır.

Şekil 2.4: DHY teknolojisinin kapsadığı alanlar



Kaynak: (Azad, Ahmed ve Alam, 2010).

Yayıncılar ya da içerik sağlayıcıları tarafından yaygınlıkla tercih edilen DHY yazılım teknolojisi (Delquié ve Polanka, 2011, s. 138) ile e-içerik üzerinde erişim ve kullanım kısıtlaması yapılmaktadır. Bu durumun e-kitaplarda basılı formatlara göre daha az tercih edilmesinde etkin rol alacağını ifade eden Wikert (2012), DHY'nin

korsanlığı ortadan kaldırmadığını savunarak bu konuya eleştirel bir şekilde yaklaşmıştır.

Yayıncılarda olduğu gibi DHY teknolojisini benimseyen kütüphanelerde de genel olarak bu teknoloji bir dosya veya bir aygıtta gömülü bir halde yer almaktadır (Roncevic, 2020). E-kitap sağlayıcısının belirlediği kurallar çerçevesinde eserin erişim, kullanım ve paylaşımında kısıtlamalar yapılmaktadır.

Bireysel içerik satın alımlarında ve kütüphanelerin içerik kullanımında DHY uygulamaları farklılık göstermektedir. Bireysel satın almada e-kitabın paylaşılması ve ödünç verilmesi olanaklı değildir. Kullanımı kütüphane kaynaklarına nazaran daha az kısıtlama içermektedir. Kütüphane dermelerine abonelik veya satın alma yolları ile eklenen e-kitaplarda ise daha katı koruma yöntemleri uygulanmaktadır (Kirchhoff, 2012, s. 80).

Geleneksel yöntemler kullanılarak hizmet veren kütüphanelerin kullanıcıları sadece kütüphane ve içerik ile bağlantılı alışveriş halinde iken, e-kitapların kullanılmasıyla kütüphaneler, sağlayıcı-yayıncı ve DHY servis sağlayıcısı ile muhatap olmuştur (Binici, 2017, s. 193). Bu durum e-kitaplara erişimde kütüphaneleri bir aracı konumuna getirmiştir.

E-Kitaplarda hak yönetimi konusunda neredeyse tekel konuma gelmiş iki firma DHY teknolojisini kütüphanelere sunmaktadır. Kütüphane dermesinde yer alan eserlerin DHY kapsamında kaynakların kullanıma sunulması yaygınlıkla *OverDrive* ve *Adobe* adlı firmaların yazılımları sayesinde olabilmektedir (Binici, 2017, s. 193). Daha çok bir arayüz sunan *OverDrive* platformu koruma tedbirlerinde *Adobe*'nin DHY şemasını kullanmaktadır. Kütüphaneler ile iş yürüten birçok yayınevi yine *Adobe*'nin koruma teknolojisini benimsemiştir. Kütüphane kullanıcılarına ücretsiz olarak dağıtımı yapılan bu şema aracılığı ile e-kitaplar ödünç verilebilmektedir.

Elektronic Frontier Foundation ve dünyanın önde gelen mesleki örgütlerden olan *ALA* (American Library Association), DHY teknolojisinin e-kitapların kullanımında getirdiği birçok sorun ve sınırlılıkları kapsadığına değinmiştir (Roncevic, 2020, s. 25). Söz konusu sorunlar birçok kısıtlamayı getirdiğinden kullanım ve okuma aktivitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu konuda daha ergonomik kullanım için, katı kurallar uygulayan DHY tedbirlerinin kabul edilmemesi gerektiğini belirten Binici

(2017, s. 201), mevcut teknolojilere alternatif oluşturularak esnek ve ergonomik okuma aktivitesini gerçekleştirebilecek farklı hak yönetim sistemlerine ihtiyaç duyulduğunu savunmuştur. Bu konuda kendi otomasyon sistemlerine DHY teknolojisini bütünleştirerek aracı servisleri saf dışı bırakması durumunda kütüphaneler ödünç verme işleminde kontrolü tekrardan sağlayabileceklerdir (Sanchez, 2012, s. 174).

DHY sistemleri kapsamında e-kitaplara koruma tedbirlerinin uygulanması için çalışmalar gerçekleştiren organizasyonlar mevcuttur. Yanı sıra, e-kitap yazılım ve donanım üreticileri tarafından geliştirilen DHY uygulamaları da bulunmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır (Önder, 2010, ss. 192-196).

- ODRL (Open Digital Rights Language Initiative)

Açık Dijital Haklar Dil Girişimi, DHY için standartlar geliştiren ve bu tür çalışmaların yapılması için teşvik edici çalışmaları destekleyen uluslararası bir platformdur.

- OEBF (The Open eBook Forum)

Açık e-kitap forumu alanında yaptığı çalışmalar ve geliştirdiği standartlar ile e-kitap endüstrisi açısından önem taşımaktadır. DHY konusunda da çalışmalar yapmaktadır.

- OASIS (Organization for the Advancement of Structured Information Standards)

Yapılandırılmış Bilgi Standartlarının Geliştirilmesi Organizasyonu, hak dillerinin gelişimi için endüstriyel katılımı da sağlayarak standartlar geliştirmeyi hedefleyen açık bir forumdur.

- AAP (Association of American Publishers)

DHY standartlarının oluşturulmasında önemli projeler ve çalışmalar gerçekleştiren bu örgüt, hazırladığı *"Yeni Milenyumda Okuma, E-kitap Yayıncılığı için Parlak Bir Gelecek: Kolaylaştırılmış Açık Standartlar"* adlı raporda e-kitaplar için potansiyel pazarları ve DHY'i ele almıştır.

- Adobe

Ünlü teknoloji firması olan *Adobe*, e-kitaplara koruma tedbirleri uygulama adına DHY şemasını geliştirmiştir. Söz konusu şema kütüphane ve yayınevlerinde benimsenen en yaygın teknolojidir.

Hukuksal ve teknik alanda düzenlenmelerin yapılması oldukça önemlidir. Türkiye'de çok fazla uygulama alanı bulunmayan dijital eserlerin DHY kapsamında değerlendirilmesine dair hukuksal koşullar kısmen tanımlanmıştır. Ancak bu alanda yapılan çalışmalar yetersiz kalmakta ve DHY alanında standartların geliştirilmesi gerekmektedir (Turan, 2016, ss. 83-84).

Dijital ortamlarda oluşturulmuş eserlerin maddi ve manevi haklar içerisinde korunması DHY çerçevesinde kullanılan yazılım ve donanım gibi teknolojik gelişmeler ve yenilikler sayesinde gerçekleşmektedir. Telif hakkı ihlallerinin en aza indirilmesi açısından önem taşıyan DHY oluşturulmasında önemli olan yazılım ve donanımların eserlerin özelliklerine göre düzenlenmesi de bu gelişmelere katkı sağlayacaktır (Turan, 2016, ss. 69-70).

2.12 E-kitap Veri Tabanları ve Kütüphaneleri

Weiss, bilgisayar ve internetin teknolojik alt yapısının dijital kütüphanelerin var olmasında etkili olduğunu açıklamıştır (Aktaran: Binici, 2019, s. 325). Özellikle internetin kullanımı ile birlikte birçok dijital kütüphane kurma girişimi başlamıştır. Daha çok dağıtık yapıda olan bu sistemler bir araya getirilerek büyük ölçekli sistemleri ortaya koymuştur. *Google Books*, *Open Library*, *HathiTrust* ve *Project Gutenberg* gibi büyük e-kitap depoları bu kapsamda değerlendirilebilir.

2.12.1 Google Books

2004 yılında dijitalleştirme projesi olarak başlatılan *Google Books*, *Google* bünyesinde bulunan ve kitaplar hakkında detaylı arama yapılmasına olanak sağlayan bir arama motorudur. Amacı dünyada çevrimiçi yayınlanan kitapların aranabilir kataloğunu oluşturmaktır. Esas hedefi ise tüm dillerde yayınlanan kitapların kapsamlı ve aranabilir bir sanal kart kataloğunu oluşturmaktır. Özgür lisanslı kitapların içeriğinin hepsi, yayıncıların izin verdiği kadarıyla bazı kitapların içeriğinin belli bir kısmı yayınlanabilmektedir. *Google* firmasının kitaplara özel hazırladığı *Google Books* kütüphane ve yayınevlerinin dermelerini bir arada buluşturan bir platformdur. ("Google Books", 2020). *Google Books* kütüphane kataloglarının ve/veya toplu katalogların sunamadığı birçok yenilik ile güçlü yönlerini ortaya koymaktadır (Binici, 2019, s. 331).

Dünyanın en büyük e-kitap mağazası olan *Google Play Kitaplara* yapılan yönlendirmeler sayesinde e-kitaplar satın alınabilmektedir. 5 milyondan fazla e-kitabı bünyesinde barındıran bir uygulama olan *Google play kitaplar*, yazarlara kendi yayıncılık çalışmalarını yapmasına olanak sağlamaktadır. Yayınlanan e-kitaplar DHY teknolojisi kapsamında korunmakta ve kullanıcılar tarafından ücretli ve ücretsiz bir şekilde indirilebilmektedir. Yazar tarafından yayınlanmak istenilen metin içeriği EPUB ve PDF formatlarında yüklenebilmektedir. Kaynaklar çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda okunabilmektedir ("Google play", 2020).

2.12.2 Open Library

Open Library, yayınlanmış her kitap için bir web sayfası oluşturmayı amaçlayan, kâr amacı gütmeyen, Internet Archive tarafından yürütülen çevrimiçi bir projedir. Ayrıca Open Library, kütüphane ve yayıncı ortaklığıyla gerçekleştirilen ücretsiz e-kitap projesi ürünü olarakta açıklanabilmektedir. Kitap künyelerinin oluşturulmasında dünyanın en büyük kütüphanelerinden bazılarının katalog kayıtları kullanmaktadır. Bu doğrultuda toplam 20 milyon kayıt derlenmiştir. Bu platform ayrıca Gutenberg Projesi'nin tüm kitaplarına da erişim imkânı sunmaktadır ("Open library", 2020).

Open Library, farklı hizmet anlayışıyla Internet Archive ve katılımcı kütüphanelerin dermelerindeki kitapları dünyanın herhangi bir yerinden ya da herhangi bir kullanıcıya ücretsiz olarak ödünç verebilmektedir. Ödünç alınan kaynakların çevrimiçi okumalarında BookReader, ödünç verme işleminde ise ADE görüntüleme yazılımı kullanılmaktadır. Beş kitabı on dört günlüğüne ödünç veren dijital kütüphane, ödünç alınmış kitaplar içinde rezerv işlemini yapmaktadır ("Open library", 2020).

2.12.3 HathiTrust

Ücretsiz e-kitap proje ürünlerinden biri olan *HathiTrust,* 17 milyondan fazla dijitalleştirmiş kaynağı içeren, akademik ve araştırma kütüphanelerinin kar amacı gütmeden oluşturduğu bir işbirliği projesidir. Bilimsel araştırma, okuma ve farklı türden kaynakları bünyesinde barındıran proje akademik ve araştırma kütüphaneleri tarafından yönetilmektedir. Günümüzde dünya çapında yüzlerce araştırma kurumu ve kütüphanelerden oluşan üyesi vardır. Misyonu insanlık tarihi boyunca oluşturulan bilgi içerikli kayıtları işbirliği içerisinde, organize ederek, koruyarak, ileterek ve paylaşarak bilime ve kamu yararına sunmaktır. *Google, Internet Archive, Microsoft*

ve diğer üye kurumlarının farklı kaynaklardan dijitalleştirilmiş içeriğine uzun süreli koruma ve erişim hizmetlerini sunmaktır. Kullanıcılar oturum açarak ya da açmadan tarama yapabilmekte ve seçtiği kaynakları okuyabilmekte, indirilebilmekte, yazdırabilmektedir. Ayrıca kaynaklar farklı ortamlarda paylaşılabilmektedir. Telif hakkı ile korunan öğeler yalnızca tam metin arama sonuçlarıyla sınırlanmakta, gösterimi söz konusu olmamaktadır. DHY teknolojisi kapsamında e-kaynaklar korunmaktadır ("HathiTrust", 2020).

2.12.4 Project Gutenberg

Ticari olarak e-kitabın yaygınlaşmasıyla birlikte kullanıcılarına ücretsiz okuma ve indirme imkânı sunan platformlar da ortaya çıkmıştır. *Project Gutenberg* 60.000'den fazla kitabın farklı formatlarda indirilerek okunmasını sağlayan bu çalışmalardan birisidir. 1971 yılında tamamen dijital ortamda düşünülen en eski e-kitap projesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca dünyanın en eski çevrimiçi sağlayıcılarından birisi olan *Project Gutenberg*, basılı kaynakların dijitalleştirilmesinde emeği geçen gönüllüler sayesinde koleksiyonunu geliştirmeye devam etmektedir. Project Gutenberg, e-kitapların okunmasında herhangi bir uygulama gerekmeksizin kullanıcılarına hizmet sunmaktadır. Bilgisayarda, mobil cihazlarda veya e-kitap okuyucularında okunabilen e-kitaplar birçok konuda kullanıcılarının hizmetindedir ("Project gutenberg", 2020).

2.12.5 Kütüphanelerde Sağlanan E-Kitap Veri Tabanları

Geçmişten günümüze kütüphaneler kullanıcı gereksinimlerini karşılamak amacıyla basılı ortamda yer alan kaynaklardan yararlanmıştır. İnternet ve teknolojinin yaygınlaşması elektronik bilgi kaynaklarının kütüphane koleksiyonlarına dâhil edilmesinde etkili olmuştur. Zaman içerisinde basılı kaynakların yanında e-dergi, e-kitap, e-sözlük, e-veri tabanı gibi elektronik bilgi kaynakları kütüphane koleksiyonlarında yer almaya başlamıştır (Al ve Al, 2003). Bu kaynaklardan olan veri tabanlarının Türkiye'de üniversite ve araştırma kütüphanelerinde yerini alması büyük ölçüde ANKOS (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu) ve TÜBİTAK ULAKBİM EKUAL (Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisansı) aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

ANKOS, üniversite ve araştırma kütüphanelerinin uygun fiyatla birçok e-bilgi kaynağına erişim sağlamasını amaçlamaktadır. Ayrıca Türkiye'deki akademisyen ve öğrencilerin küresel bilgi ağına en üst düzeyde erişimlerini gerçekleştirerek, eğitim ve araştırmaya kütüphanelerin desteğini arttırmak amacıyla çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de bulunan üniversite ve araştırma kütüphanelerine farklı birçok veri tabanı hizmeti sunmaktadır (ANKOS, 2019).

Araştırma kurumlarının akademik içerikli elektronik kaynaklara erişim sağlayabilmesi için ulusal ve uluslararası bilimsel yayın üretiminin etkinleştirilmesi amacıyla dünyanın önde gelen yayınevleri ve veri tabanı üreticileri ile yapılan birçok ulusal lisans anlaşması kapsamında çalışmalar gerçekleştiren EKUAL, Türkiye'deki akademik ve bilimsel araştırmaları desteklemekte ve veri tabanlarının kullanımını teşvik etmektedir. Bu kapsamda üniversite ve araştırma kütüphanelerine farklı alanlarda birçok veri tabanı hizmeti sunmaktadır (EKUAL, 2019).

Dünya'da üniversite ve araştırma kütüphanelerine e-kitap hizmeti sunan birçok veri tabanı mevcuttur. Konumuz çerçevesinde ANKOS ve EKUAL kapsamında yer alan e-kitap veri tabanlarına aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca Milli Kütüphanenin e-kitaplara erişim sağladığı e-kitap veri tabanları da örnekler arasında gösterilmiştir. Söz konusu veri tabanlarının birçoğu kütüphanelerin benimsediği DHY teknolojisi ile uyumlu olduklarından satın veya abone yöntemiyle sağlanan kaynaklar ödünç verilebilmektedir. Ödünç verme iş pratikleri benzerlik göstermektedir. Bunlar *Adobe* firmasının geliştirdiği DHY şemasını kullanmaktadırlar. Aynı teknolojiyi benimseyen *OverDrive* platformu sayesinde de benzer biçimde ödünç verme işlemi gerçekleşmektedir.

2.12.5.1 ProQuest Ebook Central

ProQuest firması tarafından oluşturulan ProQuest Ebook Central, 650'den fazla yayıncıdan 700 bini aşkın eser ile 1.500 basılı yayının e-kitap sürümlerini bir araya getirmektedir. Önde gelen yayıncılardan, yılda ortalama 100 bin yeni yayınlanmış eserin eklenmesi, kütüphanelerin araştırmacı topluluklarının benzersiz ihtiyaçlarını karşılayacak dinamik koleksiyonlar oluşturması beklenmektedir. Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarında e-kitaplara erişim sağlanabilmektedir. Kitaplardan istenilen bölümler veya tamamını indirilebilme, yazdırma veya e-posta yoluyla gönderme seçeneği bulunmaktadır ("ProQuest", 2020).

2.12.5.2 Springer Ebook Collection

Dünyanın en kapsamlı çevrimiçi bilimsel kitap koleksiyonlarından biri olan Springer Ebook Collection, 25.000'den fazla e-kitabı içermektedir. Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda e-kitaplar kullanılabilmektedir. Kitaplar ödünç alınabilmekte, indirilebilmekte ve yazdırılabilmektedir. E-kitapları e-posta yoluyla gönderme seçeneği de mevcuttur ("Springer eBook collection", 2020).

2.12.5.3 EBSCO eBooks

Hem sayı hem de içerik bakımından dünyadaki en geniş kapsamlı disiplinlerarası tam metin e-kitap veri tabanıdır. Sunduğu kapsamlı içerik ve yüksek ilgililik sıralamasıyla araştırmacıların gereksinim duydukları kaynaklara hızlı bir şekilde erişimi sağlamaktadır. Kullanıcı dostu arayüzü ve kullanımı kolay yönetim araçları ile akademik kütüphaneler için vazgeçilmez bir kaynaktır. Koleksiyonda yer alan tüm e-kitaplar kullanıcılarının erişimine sınırsız bir şekilde sunulmaktadır. Yeni kitaplar ek ücret ödenmeden koleksiyona düzenli olarak eklenmektedir. Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda e-kitaplar okunabilmektedir. Metinlerin bir bölümü veya tamamı indirilebilmekte; yazdırma, e-posta yoluyla gönderme seçeneği bulunmaktadır. İstenilen kaynaklar ödünç alınabilmektedir ("EBSCO eBooks", 2020).

2.12.5.4 Wiley e-Books

Wiley firmasının ürünü olan Wiley e-Books veri tabanı 22.000'in üzerinde bilimsel alanda yayınlanan e-kitapları içermektedir. Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda e-kitaplar okunabilmektedir. Metinlerin bir bölümü veya tamamı indirilebilmekte ve yazdırılabilmektedir. Ödünç verme olanağı da sunan veri tabanı, e-posta yoluyla kitabın bir bölümünü gönderme seçeneğini de vermektedir. ("Purchasing options", 2020).

2.12.5.5 Thieme E-Books

Thieme E-Books veri tabanı tıp ve yaşam bilimleri konusunda çeşitli e-kitapları bünyesinde barındırmakta, çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda e-kitapların kullanımını olanaklı hale getirmektedir. Metinlerin bir bölümü veya tamamı indirilebilen kitapların sınırlı sayıda sayfa sayısı da yazdırılabilmektedir ("Thieme e-books", 2020).

2.12.5.6 World Ebook Library

World Ebook Library veri tabanı 4.000.000'a yakın tamamı indirilebilir, yazdırılabilir ve paylaşılabilir araştırma, nadir ve klasik tam metin e-kitap, e-doküman ile görsel birçok öğeyi içermektedir. E-kitaplar çevrimiçi okunabilmekte ve indirilip kaydedilebilmektedir ("World ebook library", 2020).

2.12.5.7 Taylor & Francis E-Books

Taylor & Francis E-Books, 120.000'in üzerinde bilimsel alanda yayınlanan e-kitapları içermektedir ("Taylor&Francis eBooks", 2020). Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda e-kitapların kullanımı olanaklıdır. İstenilen kaynak ödünç alınabilmekte, indirilebilmekte ve yazdırılabilmektedir.

2.12.5.8 Ebrary

Ebrary, 30.000'in üzerinde bilimsel alanda yayınlanan e-kitapları içermektedir. Lisans ve lisansüstü eğitim gören öğrencilerin, araştırmacıların ve akademisyenlerin başvuru kaynağı olarak kullandığı bir veri tabanıdır. Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda e-kitaplara erişim sağlanabilmektedir ("Ebrary", 2021).

2.12.5.9 Hiperkitap

Türkiye'nin ilk akademik ve genel kültür kitaplarını içeren dijital kütüphanesidir. Ayrıca Türkiye'nin ilk ve tek Türkçe e-kitap veritabanıda olan Hiperkitap; genel konularda 28 ana başlık altında 22.000'e yakın e-kitabı bünyesinde bulundurur. Üyelik işlemlerini gerçekleştiren kullanıcılar için kendi e-kütüphanesini oluşturma fırsatı sunmaktadır ("Hiperkitap", 2020). Kaynakları çevrimiçi ve çevrimdışı kullanma özelliği vardır. İstenilen kaynak ödünç alınabilmekte, metinlerin bir bölümü veya tamamı indirilebilmekte; yazdırılıp, e-posta yoluyla gönderilebilmektedir. Veri tabanının İngilizce ve Türkçe dil arayüzü de mevcutur.

2.12.5.10 Sayısal Kitap

Sayısal Kitap, edebiyat çalışmaları, felsefe, kısa hikâyeler, klasik kurgu, modern ve çağdaş kurgu alanlarında birçok Türkçe e-kitapları içermektedir. Bir bölüm veya kaynağın tamamı indirilebilmekte ve paylaşımı yapılabilmektedir. Veri tabanı arayüzü İngilizce ve Türkçe dilini desteklemektedir ("Sayısal kitap", 2020).

2.13 E-Kitap ve Halk Kütüphaneleri

Halk kütüphaneleri; öğrenilmek istenilen bilgileri ücretsiz ve kişi ayrımı yapmaksızın herkese ulaştıran, kaliteli bir toplumun oluşmasını hedef edinen ve kullanıcıların boş zamanlarını değerlendirdiği önemli bir bilim merkezidir (Sezgin, 2015, s. 11). Öğrenilmek istenilen bilgileri sunan ve kullanıcıların en üst düzeyde yararlanmasını amaç edinen halk kütüphaneleri, gelişen bilgi ve teknoloji ortamında yaşanan değişimler kapsamın da hizmet anlayışında yenilikçi yol izlemektedir.

Kütüphanelerde yüzyıllardır uygulanan kurallar günümüz teknoloji ortamına bağlı olarak değişim göstermektedir. Kütüphanelerde yaşanan değişim sürecinde kütüphane görevlerinde farklılaşma meydana gelmekte ve hizmet anlayışında değişikliğe gidilmektedir (Odabaş, 2018, ss. 91-92). Diğer bir ifade ile günümüz çağı, kütüphanelerin ve kütüphanecilerin sürekli değişime maruz kaldığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Toplumun gelişimine ayak uydurularak hizmet geliştiren kütüphaneler, toplumun her alanında gerçekleşen yeniklere uyum sağlamaktadır. Kütüphanecilerin ise gelişen bu teknolojilere ayak uydurması en önemli konular arasında yer almaktadır (Anameriç ve Rukancı, 2004, s. 9).

Kütüphane hizmetlerinde yaşanan değişim e-kaynağın kullanımına başlanması, bilginin elektronik olarak edinilmesi, düzenlenmesi, erişim sağlanması ve bu bilgilerin korunması gibi iş tanımlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Kakırman, 2009, s. 62). Ayrıca halk kütüphanelerinde kullanılmaya başlanan e-kitaplarla beraber satın alma, sağlama, kataloglama, erişim, kullandırma, koruma ve eğitim işleriyle beraber derme geliştirme politikalarında ve bütçelerinde değişikliğe neden olmuştur.

Kütüphanelerin teknik hizmetleri bölümünde basılı kaynaklar için gerçekleştirilen işlemler değişim göstermiştir. Kütüphanecilerin görevi olan sağlama işlemleri kolaylaşmış, e-kitaplar kısa bir zaman içerisinde kütüphane kaynakları arasında yer almıştır. Basılı kaynaklar için yapılan kataloglama çalışmaları basitleşmiş ve kütüphanecilerin iş yükünü hafifletmiştir. Bir diğer çalışma alanı olan ciltleme ise önemini yitirmiş gereksiz bir işlem olarak görülmeye başlanmıştır. Bağış, değişim ve süreli yayınlar için uygulanan çalışmalar da değişikliğe uğrayarak kütüphanecilerin iş yükü hafiflemeye başlamıştır (Kakırman, 2009, s. 66).

2.13.1 Yayıncılık

Yayıncılığın 19. yüzyıldan beri kütüphanelerin hizmetleri arasında yer aldığı ve kullanıldığı bilinmektedir. 1980'lerde *New York Halk Kütüphanesi* kullanıcı referans kitapları üretmek için ticari bir yayınevi ile ortaklık kurmuş ve yayıncılık hizmetini vermiştir (Conrad, 2017). Halk kütüphaneleri özel dermelerin kataloglarını, yıllık raporları ve bültenleri yayınlayarak yayıncılık yapmışlardır. Günümüzde ise halk kütüphaneleri geleneksel yayıncılığın yanında e-yayıncılık anlayışını da benimsemiştir (Koerber, 2014). Bu bağlamda, e-kitapların doğrudan yayımlandığı kanallardan biriside halk kütüphaneleri olmuştur.

Burada halk kütüphanelerinde e-kitap yayıncılığında birkaç iyi örnek uygulamasını vermekte fayda vardır. ABD'nin ilk dijital halk kütüphanesi olma özelliğini taşıyan *BiblioTech Dijital Kütüphanesi*, öz yayıncılık modelini benimseyerek kullanıcılarına bu hizmeti sunmaktadır (Conrad, 2017). Diğer bir örnek olan *Seattle Halk Kütüphanesi* öz yayıncılık modeliyle kullanıcılarına hizmet sunan kütüphaneler arasındadır. Kütüphane e-kitap öz yayıncılık platformu olan *Smashword*'a katılarak bu hizmeti sunmaktadır (Scardilli, 2015). *Provincetown Halk Kütüphanesi*'de öz yayıncılık, talep üzerine baskı gibi yöntemler kullanarak yayıncılık hizmetini vermektedir. *Williamson County Halk Kütüphanesi* öz yayıncılık çalışmaları gerçekleştiren *IngramSpark* platformu ve talep üzerine basım iş modelini kullanarak kullanıcılarını desteklemektedir (Koerber, 2014).

2.13.2 Seçim

E-yayıncılık alanında önemli bir paya sahip olan e-kitapların kütüphanelerde seçim işlemi, kurumun yapısına göre farklılık göstermektedir. Basılı kaynakların seçiminde kullanılan bazı teknikler e-kitaplarda da geçerlidir. Yani geleneksel koleksiyon seçim yöntemlerini kullanılabilmektedir. Fakat e-kitaplara erişim ve kullanılabilirlik gibi farklılıkların göz önünde bulundurularak çalışmaların yapılması gerekmektedir. E-kitapların seçilmesi kullanıcılar, konu uzmanları, elektronik kaynak kütüphanecileri ve kütüphane yöneticileri gibi birçok paydaşın katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Kütüphane için kaliteli ve uygun maliyetli e-kitap koleksiyonu oluşturma tüm sorumlularla yapılan seçim ile mümkündür (Doucette ve Lewontin, 2012, s. 56).

Elektronik kaynakların seçiminde kütüphanecilere de büyük sorumluluk düştüğü bilinmektedir (Polat, 2017, s. 238). Yaşanan değişim kapsamında kütüphaneciler

kütüphane dermesine kaydedilecek olan elektronik yayınların seçimi için basılı yayınların seçiminden farklı bir yöntem izleyerek fiyat, kullanılabilirlik, kullanıcı profili gibi birçok kriter çerçevesinde değerlendirme yaparak elektronik kütüphane dermesini oluşturması gerekmektedir. Ayrıca kütüphanecilerin, konuyla ilgili toplantı ve seminerleri takip etmesi, tartışma listelerine aktif katılabilmesi, meslektaşları ile iletişimde bulunması, kütüphanelerde elektronik kaynak seçiminde kaynak israfının önlenmesi ve doğru tercih yapması elektronik kaynakların seçiminde önemli rol almaktadır (Polat, 2017, s. 238).

Türkiye'deki halk kütüphaneleri Bakanlık düzeyinde merkezi bir yapıda yönetilmektedir. Bu bağlamda özellikle taşrada bulunan halk kütüphanelerinin hizmet sunumu kapsamına giren e-kitapların seçimi için halk kütüphanecilerine herhangi bir görev yüklenmemiştir. Yerine merkezi konumda bulunan kütüphaneciler ve bakanlıkta görev alan uzman kişiler tarafından seçim ve sağlama işlemi gerçekleştirilmektedir.

2.13.3 Sağlama

E-kitapların daha kolay erişimini sağlamak amacıyla yayıncı ve derleyici firmalar tarafından kütüphanelere sunulan birçok sağlama modeli mevcuttur (Yılmaz, 2019). Standartlaşması bulunmayan ve tedarikçiler doğrultusunda farklılık gösteren e-kitap sağlama modelleri; satın alma, abonelik ve kiralama şeklinde açıklanabilir (Akyüz ve Akbaytürk, 2009, s. 227). Ayrıca bu sağlama modellerinin dışında Talep Odaklı Sağlama (Demand Driven Acquisition- DDA), Kanıta Dayalı Sağlama (Evidence Based Acquisition- EBA), Onay Planlarına Bağlı Sağlama yöntemleri de vardır (Yılmaz, 2019).

E-kitap sağlama modellerinin sunduğu avantaj ve dezavantajları bilmek ve değerlendirmek kütüphanelerde etkin bir dermenin oluşmasında ve bütçenin doğru kullanılmasında önemli bir etkendir. Sağlama modelleri lisans sözleşmelerini doğrudan etkilemektedir. Seçilen modele göre lisanslama yapılmakta ve koşullar buna göre değişmektedir. Bu nedenle yapılacak olan lisans sözleşmelerinin uzman kişiler tarafından incelenmesi, karşılıklı hak ve sorumlulukların farkında olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2019). Kullanılan bu sağlama modelleri kısaca aşağıda yer alan bölümde açıklanmıştır.

Satın alma/Sürekli erişim sağlama modelinde, kütüphaneler tedarikçilerden bireysel başlık veya e-kitap koleksiyonlarını kalıcı olarak ücret karşılığında satın almaktadır (Erol, 2009). Kütüphanelerde yaygınlıkla tercih edilen bu sağlama modelinde basılı kaynaklarda olduğu gibi ödeme bir kere yapılmakta ve kütüphane e-kitaplara sahip olmakta ve erişim sağlayabilmektedir. Bu yöntem ile satın alınan e-kitaplar basılı kaynaklarda olduğu gibi kullanıcılar tarafından ödünç alınabilmektedir. E-kitapların ödünç verilme işlemi genellikle dosyanın erişilip paylaşılmasını sınırlayan DHY teknolojileri ile etkinleştirilmektedir (Yılmaz, 2019, s. 37).

Abonelik/Sadece erişim sağlama modelinde, bir yıllık ödeme yapılması dâhilinde bir koleksiyona veya konu alanına erişim sağlanmaktadır (Maceviciute, Borg, Kuzminiene ve Konrad 2014). Abonelik döneminin bitmesi sonucunda kullanıcılar içeriğe erişim sağlayamamaktadır.

Kiralama (Kullanım Başına veya Görüntüleme Başına Ödeme) modelinde, e-kitaplar tedarikçiler tarafından sunulmaktadır. Bu modelde kütüphane kullanıcısı e-kitap tedarikçilerinin web sitesinde bulunan e-kitapları tarayabilmektedir. Kütüphane kullanıcısı kütüphane dermesinde olmayan bir kaynağa erişim sağlamak istediğinde kiralama talebinde bulunarak kütüphane tarafından sağlanması talep etmektedir.

Talep odaklı sağlama (Demand Driven Acquisition- DDA) veya kullanıcı odaklı sağlama modeli, kiralama modelinin bir parçası olarak düşünülebilir. Talep odaklı sağlama (kullanıcı odaklı sağlama) modeli bir kütüphanenin birçok başlığı içermesi yerine, kütüphanenin ihtiyaç duyduğu anda kullanıcıları için gerekli olan e-kitapları satın almasına olanak sağlamasıdır (Sarah ve Desmond, 2016). Diğer bir ifade ile talep odaklı sağlamada, firmalar paketlerinde yer alan bibliyografik künyelerini kütüphanelere göstermektedir. Bu doğrultuda kütüphaneler kullanıcılarının ihtiyaçları doğrultusunda seçtikleri materyallerin kiralama veya satın alma yoluyla tam metinlerine erişim sağlanabilmektedir (Reiners, 2012). Kullanıcıların istekleri doğrultusunda kütüphane dermesine kazandırılan e-kitapların yüksek oranda kullanılmasını ve bütçede yaşanan kısıtlamaları çözüme kavuşturacağı hedeflenmektedir (Davies, 2017).

Kanıta dayalı sağlama (Evidence Based Acquisition-EBA) modelinde ise kütüphanenin, bir önceki dönem koleksiyona eklenen kaynaklara, kullanım

istatistiklerine ve bütçe kullanımının dikkate alınarak koleksiyonunun nasıl geliştirileceğine karar veren model olarak açıklanabilir. Ayrıca bütçeyi ve harcamaları belirleyen, kullanıcı davranış ve eğilimlerine bakarak yeni eklenecek kaynakları tespit eden, ayıklama yaparken de kullanıcı istatistiklerinin değerlendirilmesi ve bu doğrultuda ayıklama işleminin gerçekleştirilmesini amaç edinen model olarak ifade edilebilir (Arus, 2018, s. 330).

Onay planlarına bağlı sağlama modelinde, basılı kaynaklar için kullanılan geleneksel onay planları e-kitaplar için de kullanılmaktadır. Yayıncı, fiyat, konu vb. durumların dikkate alınarak kütüphanenin profili ve tercihlerine uygun bir şekilde hazırlanan onay planlarıyla, elektronik ve basılı alımların otomatik yapılması mümkündür. Ayrıca bu sağlama modelinde, kitap değerlendirme, onaylama, reddetme gibi seçeneklerde mevcuttur (Doucette ve Lewontin, 2012, s. 57).

Açıklanan bu sağlama modelleri ile kütüphaneler, kullanıcıların e-kitaplara en iyi şekilde erişimini sağlamak için çeşitli yayınevleri, aracı şirketler ve konsorsiyumların desteğiyle çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda konsorsiyum aboneliğinin elektronik kaynakların sağlanmasında kullanılan en yaygın model olduğu bilinmektedir.

2.13.4 Kataloglama

Teknik bir işlem olan kataloglama bir bilgi kaynağının, bibliyografik bilgilerinin tespit edilmesi, teknik okuma yöntemiyle konusunun belirlenmesi, sınıflama sistemlerinden yararlanarak konu numarasının verilmesi, konu başlıklarının oluşturulması ve kullanıcıların erişimine sunulması işlemlerini kapsamaktadır. Ayrıca bilgi kaynaklarının bibliyografik bilgilerinin belirlenen kurallara göre niteleme işlemidir şeklinde de ifade edilebilir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak bilgi kayıt ortamında yeni kaynakların olduğu bilinmektedir. Bu yeni kaynaklar arasında e-kitaplarda yer almaktadır. E-kitapların getirdiği birçok yenilik dışında beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Bu sorunlar arasında yer alan kataloglama, e-kitapların en önemli kullanım alanlarından olan kütüphaneleri de etkilemiştir. E-kitaplara erişimde bir sorun yaşamaması ve istenilen kaynağa erişiminin kolay olması için uygun katalog çalışmalarının yapılması gerekmektedir (Li ve Miao, 2014).

Günümüzde bilginin bütün toplum üyelerine ulaşmasını hedefleyen halk kütüphaneleri, bilgiye doğru erişimin sağlanabilmesi için bilgi kaynaklarının kataloglama ve sınıflama işlemlerini yapmaktadır (Bayter, 2018, s. 308). Dünya'da halk kütüphanelerinde bilgi kaynaklarının kataloglanmasında yaygınlıkla *Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları 2* (AAKK 2) ve *Resource Descripton Access* (RDA); sınıflanmasında ise *Dewey Onlu Sınıflama Sistemi* kullanılmaktadır. Türkiye'de ise halk kütüphanelerinde kataloglama Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğine göre *Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları 2*'ye göre yapılmaktadır. Dermede yer alan kaynağın konu numaraları ise *Dewey Onlu Sınıflama Sistemine* göre belirlenmekte, MARC standardına uygun olarak KOHA Kütüphane Otomasyon Sistemi üzerinden işlenmekte ve kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır (Bayter, 2018, ss. 309-318). Veri tabanı ve halk kütüphanelerinde kullanılan otomasyon sistemi üzerinden erişim sağlanan e-kitapların kataloglama işlemleri merkezi bir yapıda organize edilmektedir.

2.13.5 Personel

E-kitapların, kullanıcılar tarafından benimsenmesinde kütüphanecilere önemli görevler düşmektedir. Fakat halk kütüphanesinde çalışan kütüphanecilerin e-kitapların erişimi ve kullanımı konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmaması verilen hizmeti sekteye uğratacağı bir gerçektir. E-kitap bilincini ve farkındalığı kazandırma konusunda yeterli donanıma sahip olmayan kütüphanecilerin, kullanıcıları bilgilendirmesi ve eğitim vermesi güç bir durum olarak görülmektedir (Salomon, 2009). Bu durumun ortadan kalkması için kütüphanecilerin önemli görevler üstlenerek bu alanda yeterli bilgi ve donanıma sahip olması gerekmektedir. Kütüphanecilerin, kullanıcılara e-kitapların avantajlarını anlatarak bilgilendirilme çalışmaları yapması bu açıdan önem arz etmektedir (Gray ve Howard, 2017). E-kitap kullanım oranlarının artış göstermesine ve farkındalığa katkı sağlayacak bu tür çalışmaların kütüphanecilere önemli sorumluluklar yüklemektedir (Kiilu, Otike ve Kiplang, 2019).

2.13.6 Danışma ve Eğitim

Tüm kütüphane türlerinde olduğu gibi halk kütüphanelerinde de e-kitaplar farklı format ve uygulamalarla kullanıcıların erişimine sunulmaktadır (Salomon, 2009). Bu bağlamda dünyada hizmet veren birçok halk kütüphanesi kullanıcıların e-kitap

erişimine yönelik farklı hizmetler verdiği görülmektedir. *Toronto Public Library, London Public Library, New York Public Library, Boston Public Library* bu yönde hizmet veren kütüphaneler arasında yer almaktadır. Örnek gösterilen bu halk kütüphaneleri farklı uygulamalarla (*OverDrive, Simplye, Libby* gibi) kullanıcılarının e-kitap erişimine yönelik tanıtım çalışmaları yapmaktadır.

Kütüphanelerde verilen danışma hizmeti kapsamında e-posta, sohbet yoluyla iletişim, telefon veya mesaj yoluyla kullanıcılara anında geri dönüş yapılmaktadır. E-kitapların erişimde yaşanan sorunlara çözüm yolu bulmak ve kullanıcıların sormak istedikleri soruları daha sistematik bir şekilde almak bu hizmetler sayesinde kolaylaşmıştır. Diğer bir hizmet türü ise e-kitap okuyucularının kullanımına yönelik yapılan eğitimlerdir. Bu eğitimler kullanıcıların kütüphanelerden ödünç aldıkları okuyuculardaki e-kitapları ve farklı özelliklere sahip okuyucuların kullanımına yönelik bilgilendirme çalışmalarını içermektedir (Porter, Weaver ve Newman, 2012, ss. 133-137).

Halk kütüphanelerinde yaşanan gelişmeler kapsamında gündeme gelen yeniliklerden bir tanesi de dijital okuryazarlık kavramıdır. Sadece bilgi ve teknoloji becerisiyle değil dijital okuryazarlık becerisinin kazanılması konusunda önemli görevler üstlenen kütüphanecilerin bu doğrultuda çalışmalar yapması gerekmektedir. Dijital okuryazarlık becerilerinin kazandırılması halk kütüphanelerinde bir hizmet olan e-kitapların erişimi, kullanımı, indirilmesi gibi işlemlerin kullanıcılar tarafından öğrenilmesini de kapsamaktadır. Halk kütüphanecisi tarafından verilecek bu eğitimlerden önce kendilerinin de bu alanda sürekli bir eğitim alması bir gerekliliktir (Martzoukou ve Elliott, 2016, ss. 101-113).

E-kitapların kullanımını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar arasında kütüphane ve bireysel dermedeki e-kitapların kullanımındaki farklılık, yazılım ve donanım arasında görülen farklılık, farklı kitap formatları, değişik erişim yöntemleri, farklı DHY sistemleri sayılabilir. Bu tür sorunlarla karşılaşılması olası bir durumda kütüphane kullanıcılarının e-kitaplardan yararlanabilmesi için bir eğitim alması gereklilik oluşturmaktadır. Eğitimlerin dışında kullanıcıların karşılaştıkları teknolojik sorunların çözümü içinde kütüphanecilerin ilgilenmesi gerekmektedir. Kullanıcılar için verilecek olan e-kitap eğitimlerinin kütüphaneciler tarafından verilmesi daha kütüphanecilerin iş tanımları arasında yer almamıştır (Binici, 2017, ss. 201-202).

2.13.7 Kullanıcı

Kütüphanelerin en önemli unsurları arasında yer alan kullanıcılar, aramak istekleri bilgilere kütüphane materyallerini kullanarak erişim sağlayan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Uçak, 1997, s. 242). Günümüzde, bilgi odaklı dijital çağda, kullanıcıların bilgi gereksinimleri farklılık göstermeye başlamıştır. Kullanıcılar sadece bilgiyi aramakla kalmayıp aynı zamanda yeni hizmetlere gereksinim duymuştur (Sabolovic-Krajina, 2017). Bu kapsamda son yıllarda teknolojinin gelişim göstermesiyle kütüphane bünyesinde bulunan kaynaklar farklılaşmış geleneksel yöntemlerle sağlanan basılı kaynakların yanında e-kaynaklarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin giderilmesinde yeni yöntemlerin bulunması; yer, zaman, mekân sınırlaması yapılmadan istedikleri bilgilere hızlı bir şekilde erişimin sağlanması zorunluluk olmuştur (Al ve Al, 2003, s. 2).

2.13.8 Değişim

E-kitap materyalinin kütüphanelere getirdiği yenilik, geleneksel yöntemlerde var olan birçok uygulamayı ortadan kaldırmıştır. Binici (2017, ss. 199-200); e-kitapların kütüphanelerde kullanılmasıyla aşağıda yer alan maddelerde yaşanan değişimlere dikkat çekmiştir. Her ne kadar ileri sürülen görüşler tüm kütüphaneler bağlamında ele alınmış olsa da söz konusu değişimin halk kütüphaneleri içinde geçerli olduğu söylenebilir. Bu değişikliklere yönelik yorumlar maddeden hemen sonra verilmeye çalışılmıştır.

- ❖ E-kitapların kütüphanelerde kullanılmasıyla mekândan tasarruf edilmiştir.

Kütüphanelerde kullanım alanını her geçen gün yaygınlaşan e-kitapların basılı kaynaklara göre yer kaplamaması, erişiminin kolay olması, kullanıcıların kütüphaneye gelmeden istedikleri kaynağa erişim sağlaması, geleneksel kütüphanecilik anlayışındaki mekân kavramının önemini yitirmesine ve kütüphaneleri duvarsız bir bilim merkezi haline getirmesine neden olmuştur.

- ❖ E-kitaplara birçok yöntemle (IP ile erişim, şifreli erişim, vekil sunucu) erişim mümkün olmuştur.

Kitaplara erişimde dijital olanaklardan yararlanarak hizmet vermeyi amaçlayan kütüphaneler, farklı erişim yöntemleriyle kullanıcılarına kolaylık sağlamıştır.

Kullanıcı ile yayınevi arasındaki yetkilendirme işlemini burada kütüphane üstlenmiş adeta bir aracı konumuna gelmiştir.

- Birden çok e-kitap formatı ortaya çıkmış ve kütüphaneler e-kitapların birçok sürümü ile karşı karşıya kalmıştır.

Geleneksel yayıncılığın aksine artık bir kitap birçok formatta üretilmekte ve kullanılabilmektedir. Bu durum kütüphane derme geliştirme, yönetme ve kullandırtma gibi politika ve hizmet şeklini değiştirmiştir.

- Yeni satın alma veya abonelik yöntemleri kütüphane bütçelerine maliyet getirmiştir.

Geleneksel satın alma yoluyla derme geliştirme faaliyeti gerçekleştiren kütüphaneler elektronik ortam ile çeşitli yayıncı ve derleyici firmalar tarafından benimsenen farklı sağlama modelleri ile tanışmış, toplu abonelik yapma vaya kiralama gibi sağlama yöntemleri kütüphane bütçelerini olumsuz yönde etkilemiştir.

- Basılı kaynakların kataloglanmasında kullanılan kurallar e-kitaplarda işlevsiz kalmıştır, yeni kataloglama kuralları ortaya çıkmıştır.

Kütüphane dermesinde yer alan basılı kaynaklarda uygulanan kataloglama kuralları e-kaynaklar için yetersiz kaldığından eski kurallar revize edilerek yeni kural olan RDA'nın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

- Mülkiyet ve telif haklarını korumak için DHY gibi yeni teknolojiler ortaya çıkmıştır.

Dijital ortamda yer alan e-kitapların mülkiyet ve telif haklarının korunmasında yeni teknolojiler kullanılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda e-kitaplarda kullanım, erişim ve yaymada bir kısıtlama tedbiri olan DHY uygulamasına gidilmiştir.

- Ödünç alıp verme ve kullandırma kurallarında, e-kitap sağlayıcıları da söz sahibi olmaya başlamıştır. Kütüphaneler bu rollerini yayıncılar ile paylaşmak zorunda kalmıştır.

Kütüphane dermesindeki e-kitapların kullanımında tedarikçiler veya yayınevleri kütüphanelerden rol çalmıştır. Artık e-kitapların kullandırtılması kurallarında söz sahibi olmuşlardır. Yayıncı tarafından belirlenen kuralların kullanıcılar tarafından

uygulanabilmesi konusunda kütüphanelerin karar verme yetkisi yayıncılar ile paylaşılmışır.

- ❖ E-kitabın kullanılmasında ek yazılım ve donanımlara gereksinim duyulmuştur.

E-kitapların okunması için gerekli olan çeşitli yazılım ve donanımlar kütüphanelerin hizmetleri kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Söz konusu durum personel görev tanımlarını değiştirmiştir. Birçok kütüphane uygun yazılımı barındıran tablet, dizüstü bilgisayar, veya e-kitap okuyucu gibi cihazlar ödünç vermeye başlamıştır.

- ❖ Birçok kütüphane e-kitap kullanımı arttırabilmek amacıyla e-kitap okuyucularını ödünç vermeye başlamıştır.

Kütüphanelerde e-kitapların okunma oranının artmasını sağlayabilmek ve kullanıcılarda e-kitap farkındalığı kazandırabilmek adına e-kitap okuyucuları ödünç verilmeye başlamıştır.

- ❖ Kütüphanelerde e-kitap kullanımına yönelik eğitimler verilmeye başlanmıştır.

Kütüphane kullanıcılarına maksimum düzeyde yarar sağlayabilmek, e-kitabın sunmuş olduğu kolaylıkları ve doğru erişim yöntemlerini anlatabilmek adına bilgi okuryazarlığı aktiviteleri kapsamında eğitimler verilmeye başlanmıştır.

2.14 E-Kitapların Kullanımı

E-kitapların kütüphanelerde erişimini mümkün kılmak adına iki farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki web üzerinden sağlanan erişimdir. İkinci yöntem ise e-kitapların yüklendiği e-kitap okuyucu donanımlarının ödünç verilmesidir. Web üzerinden kullanıcılara sunulan e-kitap hizmeti hem kullanıcılara hem de kütüphanelere fayda sağlamakta, aynı anda bir kitaptan birden fazla kullanıcı yararlanabilmektedir. Ayrıca web üzerinden erişim kütüphanelerin iş yükünü hafifletmekte; arşivleme, kataloglama, sınıflama ve yönetim gibi işlemlerde oluşabilecek sorunlara çözüm üreterek kütüphane personeline ya da kütüphanecilere kolaylık sağlamaktadır (Önder, 2010, ss. 145-146).

E-kitapların edinim ve kullandırılmasında da kütüphaneler geleneksel kaynaklardan farklı yöntemler uygulamaktadır (Johnson, 2013). Çevrimiçi veya çevrimdışı okuma,

ödünç alma, indirme, e-posta ile gönderme, yazdırma gibi seçenekler ile e-kitapların kullanımı mümkündür.

Çevrimiçi okumanın gerçekleşmesi için internet bağlantısına gerek duyulmaktadır. İnternet bağlantısının olmadığı durumlarda ise e-kitap okuyucularına indirilen e-kitaplar çevrimdışı okuma seçeneğiyle kullanılabilmektedir. Bu şekilde kullanıcılar süreli olarak istedikleri e-kitapları ödünç alabilmektedir. E-kitap için süre sınırı seçeneklerle sunulmakta ve farklı format seçenekleriyle ödünç alınabilmektedir.

E-kitapların indirilmesi ve e-posta yoluyla gönderilebilmesi önemli bir seçenektir. Erişim sağlanan ve posta yoluyla kendisine veya bir başkasına gönderilmek istenilen e-kitaplar, kısa bir süre içerisinde e-posta adreslerine iletilebilmektedir. E-postada gönderilmek istenilen e-kitabın kaynakça, bibliyografik künye biçimi posta içeriğinde yer alabilmektedir.

E-kitapların yazdırma seçeneğinin olması da kullanımını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Kaynağın elektronik ortamda okunmasından zevk almayan veya gerekli donanımlara sahip olmayan kullanıcılar için bir avantaj olarak görülmektedir.

Türkiye'de bulunan halk kütüphanelerinde e-kitapların dağıtımı ve kullanımı web üzerinden yapılmaktadır. Web üzerinden erişimin getirdiği birçok kolaylık sayesinde kullanım yetkisi olan e-kitaplara veri tabanı sağlayıcısı olan Hiperlink ve yabancı bir platform olan EBSCOhost sayesinde erişim sağlanmaktadır. Halk kütüphanelerinde kullanılan KOHA Otomasyon Sistemi üzerinden ve EBSCOhost sayfasından kullanıcı adı ve şifreleriyle erişim sağlanabilen e-kitaplar, çevrimiçi okunabilmekte, bilgisayar ya da mobil cihazlar ile süreli olarak ödünç alınabilmektedir. Ayrıca telif hakları kapsamında maksimum 60 sayfaya kadar çıktı alınabilmekte ya da e-posta yoluyla gönderme izni verilmektedir.

2.15 Yasal Düzenlemeler

Dünya genelinde fikri eserler ilk çağlardan itibaren üretilmeye başlanmıştır. Bu çağlarda fikri üretimlere ilişkin "bir şeyin aslına sahip olan kimse, onun teferruatına da sahip olur" anlayışı telif haklarının ve fikri mülkiyet hak kavramının korunmasına ilişkin temel ilke olarak benimsenmiştir (Telif Hakları Genel Müdürlüğü, 2019).

Dünyada telif haklarının tarihsel gelişimi ilk çağ uygarlıklarına dayanmaktadır. Eski çağda kütüphanelerin bünyesinde bulunan kil tabletlere, papirüs ve parşömen

tomarlarına çeşitli koruma yöntemleri uygulanmıştır. Kopyalanması ve çoğaltılması belirli sınırlamalar içerisinde yapılmıştır. Zaman içerisinde Gutenberg'in matbaayı icat etmesiyle telif hakkı yasal düzenlemelerinde değişiklikler yaşanmış ve yeni düzenlemeler oluşturulmaya başlanmıştır.

Edebiyat, müzik ve güzel sanat eserlerinin sahipleri eserleri çoğaltma hakkını kanunla güvence altına alarak telif hakkının oluşmasında katkıda bulunmuştur. 1709 tarihli *Britanya Telif Hakları Kanunu* ya da *Anne Kanun*'u, eser sahibinin ekonomik yönden gözetilmesi ve bilimin teşvik edilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu kanun telif hakları üzerine koruma sağlayan ilk düzenleme olmuştur.

Türkiye'de telif haklarının gelişiminin başlanması ve tanınması ise Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Fransız İhtilali'nin etkisiyle telif haklarının tanınmasına öncülük eden çalışmalar yapılmıştır (Turan ve Yılmaz, 2014, ss. 58-59). Türkiye'de geçmişten günümüze telif hakkı alanında yapılan çalışmaların yerini 1951 yılında yürürlüğe giren ve 2012 yılında son düzenlemeleri yapılan 5846 sayılı *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* (FSEK) almıştır.

FSEK kapsamında elektronik olarak yayınlanan eserlerin telif hakları korunmaktadır. 5101 sayılı "Korsanla Mücadele Kanunu'nda" yapılan düzenlemede de elektronik yayınların telif haklarının korunmasına yönelik açıklamalar bulunmaktadır (Zan, 2006, s. 193).

E-kitapların, telif hakkı ve yasal düzenlemeler kapsamında korunmasına yönelik FSEK kanunu kapsamında özel bir madde bulunmamaktadır. Yapılan düzenlemeler tüm elektronik yayınları kapsamaktadır. Ulusal ve uluslararası yapılmış olan düzenlemeler, ticari değeri olan e-kitaplarda telif haklarının korunmasına yönelik gerekli tedbirler oluşturarak hak sahipleri ve kullanıcılar arasındaki sorunların çözümünde etkin rol almıştır.

E-kitapların telif hakları kapsamında düzenlenmesi karmaşık bir durumdur. Bilindiği üzere e-kitaplar izinsiz kopyalama, değiştirme ve paylaşımı yapılabilmektedir. E-kitapların FSEK kapsamında koruma altında olduğu bilinse de kullanımında telif hakkı ihlali yapılmaktadır. Bu tür sorunların ortaya çıkmasında ise e-kitapların yazılımlarının iyi geliştirilmemiş olması ve DHY sistemlerinin eksikliklerinden kaynaklanmaktadır (Önder, 2010, s. 254).

E-kitapların arşivlenmesinin kopyalama yöntemi ile yapılacağından düzenlemelerde yayıncıların ve yazarların haklarının nasıl korunacağı, kütüphanelerin kopyalama yoluyla arşivleyerek kullanıcılarına ücretsiz bir şekilde erişime açtığında kontrolünün nasıl geçekleştirileceği konusunda dünyada farklı uygulamalar vardır.

Küresel alanda basılı ortamda üretilen eserler de oluşabilecek sorunlara yönelik çözüm yolları bulunabilirken, elektronik ortamlarda oluşan sorunlar uzun süre devam edebilmektedir. Bu sorunlardan olan telif hakları, fikri mülkiyet hakkına dair oluşan sorun ve ikilemlerin çözülmesine yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda elektronik ortamların teknolojik gelişmelerle donatılması gerekmekte, çözüm yollarının üretilmesi ile bir sonuca ulaşılabilmesi düşünülmektedir (Turan, 2017, s. 252). Bu kapsamda e-yayıncılıkta telif haklarının korunması yönelik hedefler belirleyen bir düşünce hareketi olan "Cretive Commons" örnek gösterilebilir. *Cretive Commons* e-kitap alanında yapılan düzenlemeleri içermekte ve ayrıca elektronik yayınlarda eserlerin izinsiz kopyalanmasında oluşabilecek sorunları farklı bir açıdan değerlendirmektedir.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitaplara karşı tutumları ile e-kitap kullanım ve farkındalığını saptamak amacıyla anket tekniği ile toplanan verilerin analizine ilişkin bulgu ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

KTB, KYGM`ye bağlı olan il, ilçe ve şube halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere bir aylık bir süre içerisinde anket uygulaması yapılmıştır. Halk kütüphanelerinde çalışan yaklaşık 1086 kütüphanecinin anket formunu cevaplaması hedeflenmiştir. Fakat 402 kişi anketi cevaplamıştır.

Çalışmanın amacına uygun olarak anket dört bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde kütüphanecilerin sosyo-demografik (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslekteki çalışma süresi ve katılım sağladığı bölge) özellikleri ve e-kitap kavramı hakkındaki düşüncelerini saptanmaya yönelik toplam 12 soru oluşturulmuştur. İkinci bölümde e-kitapların kullanımına yönelik 6 soruya yer verilerek, kütüphanecilerin e-kitap kullanım durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde kütüphanecilerin e-kitap kullanım farkındalıklarını saptamak amacıyla "likert ölçeğinden" oluşan 11 soruya yer verilmiştir. Ölçek 3'lü likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Cevap seçenekleri "evet", "hayır" ve "kısmen" olarak belirlenmiştir. Anketin dördüncü bölümünde ise kütüphanecilerin e-kitap format ve yazılım farkındalığını tespit etmek amaçlı dört seçenekli 16 sorudan oluşan bölüm yer almıştır. Cevap seçenekleri "iyi bilirim/iyi kullanır veya uygularım", "az bilirim/az kullanır veya uygularım", "haberdarım ama kullanmam veya uygulamam" ve "bir bilgim yok/hiç duymadım" şeklinde oluşturulmuştur.

Anketten elde edilen veriler SPSS (Statistical Package of Social Science) 20.00 istatistik yazılım programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veri seti üzerinde mevcut dağılımının özetlenmesinin yanı sıra çeşitli değişkenler üzerine istatistiki testler uygulanmıştır. Test olarak iki ya da daha fazla değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığını saptamak amacıyla Ki-kare (χ^2) (chi-square) testi kullanılmıştır.

3.1 Katılımcı Bilgileri

Çalışma kapsamında, anketin araştırma evreninde yer alan tüm halk kütüphanecilerine ulaştırılması hedeflenmiştir. 1086 kişiye gönderilen anketin, %95 güven düzeyinde örneklem genişliği 284 kişi olarak hesaplanmıştır. 402 kişinin katılımıyla güven düzeyi daha yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Katılımcılara ilişkin değişkenlere ait cinsiyet, yaş, mezuniyet okulu, eğitim durumu, çalıştığı birim, çalışma süresi ve ankete katılım sağladığı bölgeye ait bilgiler Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1: Katılımcılara ilişkin bilgiler

		Katılımcı	
		N	**%**
Cinsiyet	Kadın	242	60,2
	Erkek	160	39,8
	Toplam	402	100,0
Yaş	25'ten küçük	38	9,5
	26-35	283	70,4
	36-45	50	12,4
	46-55	29	7,2
	56 ve üzeri	2	0,5
	Toplam	402	100,0
Mezuniyet	Ankara Üniversitesi	86	21,4
	Hacettepe Üniversitesi	70	17,5
	Atatürk Üniversitesi	80	19,9
	Karatekin Üniversitesi	25	6,2
	Marmara Üniversitesi	37	9,2
	İstanbul Üniversitesi	86	21,4
	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	17	4,2
	Kastamonu Üniversitesi	1	0,2
	Toplam	402	100,0
Eğitim düzeyi	Lisans	372	92,5
	Lisansüstü	30	7,5
	Toplam	402	100,0
Çalışılan birim	Teknik Hizmetler	186	46,3
	Okuyucu Hizmetleri	92	22,9
	İdari İşler	41	10,2
	Mali İşler	2	0,5
	Tüm Birimler	81	20,1
	Toplam	402	100,0
Meslekteki çalışma süresi	0-5 yıl	295	73,4
	6-10 yıl	41	10,2
	11-20 yıl	44	10,9
	21 yıl ve üzeri	22	5,5
	Toplam	402	100,0
Katılım sağlanan bölge	Marmara	51	12,8
	Karadeniz	56	13,9
	Akdeniz	46	11,4
	Ege	41	10,2
	İç Anadolu	101	25,1
	Güneydoğu Anadolu	50	12,4
	Doğu Anadolu	57	14,2
	Toplam	402	100,0

Katılımcıların (n=402) cinsiyet dağılımına göre %60,2'si (n=242) kadın, %39,8'i (n=160) erkektir. Katılımcıların kadın erkek cinsiyet dağılımının birbirine yakın olmadığı görülmektedir. Söz konusu dağılım meslek tarihinde kadın çalışanların ağırlıkta olması durumu ile benzerlik göstermektedir. Katılımcıların yaş değişkenine bakıldığında ise yoğunluğun 26-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir (Tablo 3.1).

Katılımcıların mezun olduğu üniversitelere bakıldığında kütüphanecilerin %21,4'ü (n=86) eşit oranlarla Ankara ve İstanbul Üniversitesinden, %19,9'unun (n=80) Atatürk Üniversitesinden, %17,5'inin (n=70) Hacettepe Üniversitesinden, %6,2'sinin (n=25) Karatekin Üniversitesinden, %9,2'sinin (n=37) Marmara Üniversitesinden, %4,3'ünün (n=17) Yıldırım Beyazıt Üniversitesinden, bir kişinin ise Kastamonu Üniversitesinden mezun olduğu görülmektedir. Anketi yanıtlayanların eğitim durumları incelendiğinde %92,5'inin (n=372) lisans, %7,5'inin (n=30) ise lisansüstü düzeyinde eğitim aldıkları saptanmıştır.

Anketi yanıtlayan kütüphanecilerin %46,3'ü (n=186) teknik hizmetler, %22,9'u (n=92) okuyucu hizmetleri, 10,2'si (n=41) idari işler, %0,5'i (n=2) mali işler, %20,1'i (n=81) ise kütüphanenin tüm biriminde çalışmaktadır. Tek bir kütüphaneci tarafından hizmet veren kütüphanelerin çoğunlukta olduğu bilinmekte ve mesleki olarak teknik eğitim alan kütüphanecilerin diğer kütüphane birimlerinde de çalışması nedeniyle bu durum olağan hale gelmektedir.

Çalışma sürelerine bakıldığında, katılımcıların %73,4'ü (n=295) 0-5 yıl aralığında, %10,2'si (n=41) 6-10 yıl aralığında, %10,9'u (n=44) 11-20 yıl aralığında, %5,5'i (n=22) ise 21 yıl ve üzerinde hizmeti olan kişiler oluşturmaktadır. 0-5 yıl arasında hizmeti olan kütüphanecilerin oranı diğer hizmet yıllarındaki kütüphanecilerden fazla olması son zamanlarda KYGM tarafından yeni personellerin alımı göz önüne alınıp değerlendirildiğine dağılım olağan bir durumdur.

Kütüphanecilerin çalıştıkları bölgere bakıldığında ise, %12,8'inin (n=51) Marmara Bölgesinden, %13,9'unun (n=56) Karadeniz Bölgesinden, %11,4'ünün (n=46) Akdeniz Bölgesinden, %10,2'sinin (n=41) Ege Bölgesinden, %25,1'inin (n=101) İç Anadolu Bölgesinden, %12,4'ünün (n=50) Güneydoğu Anadolu Bölgesinden, %14,2'sinin (n=57) ise Doğu Anadolu Bölgesinden ankete katılım sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki tüm bölgelerdeki halk kütüphanecileri ankete katılım sağlamışlardır.

3.2 E-kitap Donanımı

E-kitap dosyalarının çalıştırılabilmesi ve görüntülenebilmesi için farklı e-kitap okuyucularına gereksinim vardır. Bu donanımlar arasında bilgisayar, tablet bilgisayar, akıllı cep telefonu, e-kitap okuyucular yer almaktadır. Anket uygulamasına katılan kütüphanecilerin, e-kitap okuma donanımlarından hangisine sahip olduklarını tespit etmek amacıyla "aşağıdaki cihazlardan hangisine ya da hangilerine sahipsiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin derlenen veriler Tablo 3.2'de gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında bilgisayarı olanların oranı %95,3 (n=383), akıllı cep telefonu olanların oranı %89,1 (n=358) olduğu görülmektedir. Diğer taraftan tablet bilgisayarı olanların oranı %21,9 (n=88), e-kitap okuyucusu olanların oranı %6,0'dır (n=24). Günümüzde bilim ve teknolojinin hızla gelişimine ayak uydurma ve gereksinimler doğrultusunda kullanım alanımızda olan bilgisayar ve akıllı cep telefonlarının neredeyse katılımcıların tamamında olduğu görülmektedir. E-kitap okuyucusu olan az sayıda katılımcının varlığı ise dikkat çekmektedir.

Tablo 3.2: Cihaza sahip olma durumu

		Katılımcı	
		N	%
Cihaza sahip olma durumu	Bilgisayar	383	95,3
	Tablet Bilgisayar	88	21,9
	Akıllı Cep Telefonu	358	89,1
	E-kitap Okuyucu (Kindle, Kobo gibi)	24	6,0
	Diğer	3	0,7
Toplam		856	

Not: Soru çoklu yanıt formatında hazırlandığından verilen cevap sayısı katılımcı sayısını geçmektedir.

3.3 E-kitap Kavramı

Kütüphanecilere yeni iş tanımları kazandıran e-kitapların, katılımcı kütüphaneciler tarafından ilk kez ne zaman duyulduğunu tespit etmek amacıyla "e-kitap kavramını ilk kez ne zaman duydunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin derlenen veriler Tablo 3.3'te verilmiştir. Tabloya bakıldığında üniversite eğitimi sırasında ilk kez e-kitap kavramını duyanların oranı %62,8'dir (n=252). Diğer taraftan katılımcıların %25,1'i (n=101) üniversite eğitimi öncesinde, %10,4'ü (n=42) mesleğe başladıktan sonra ilk kez e-kitap kavramını duyduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %1,7'si (n=7) ise "diğer" seçeneğini işaretleyerek gerekçesini beyan etmiştir. Beyan edilen

cevaplar son yıllarda e-kitap kavramını duydum ve internette yaptığım araştırmalar sonucunda e-kitap kavramını duydum yönünde olmuştur.

Tablo 3.3: E-kitap kavramında haberdar olma dönemi

		Katılımcı	
		N	%
E-kitap kavramı duyumu	Üniversite eğitimim öncesinde	101	25,1
	Üniversite eğitimim sırasında	252	62,8
	Mesleğe başladıktan sonra	42	10,4
	Diğer	7	1,7
	Toplam	402	100,0

Sonuç olarak halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin büyük oranla e-kitap kavramını ilk kez üniversite eğitimi sırasında duyduğu anlaşılmaktadır. Üniversite eğitimi sırasında verilen dersler kapsamında e-kitap kavramının ele alınmasının sonuç üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Yayıncılık faaliyeti olarak önemli bir kitleye hitap eden e-kitapların katılımcılar tarafından üniversite eğitimi öncesinde bilinmesi de olanaklı bir durumdur.

3.4 E-kitap Farkındalığı

E-kitaplar kütüphane hizmetlerinde değişime neden olmuştur. Çalışma kapsamında, bu değişimden etkilenecek olan kişiler arasında yer alan kütüphanecilerin, e-kitap farkındalığını nasıl edindiği öğrenilmek istenmiştir. Bu bağlamda anket uygulamasına katılan kütüphanecilere "e-kitap hakkında farkındalığı nasıl edindiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin derlenen veriler Tablo 3.4'te gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında, kendi araştırmaları sonucunda e-kitap farkındalığı kazandığını belirtenlerin oranı %63,9 (n=257), meslektaş tavsiyesi üzerinde e-kitap farkındalığı kazandığını belirtenlerin oranı %23,1 (n=93), kurumun aracılığıyla e-kitap farkındalığı kazandığını belirtenlerin oranı %22,9 (n=92), yayıncılar aracılığıyla e-kitap farkındalığı kazandığını belirtenlerin oranı %14,2 (n=57), konferans/seminerler aracılığıyla e-kitap farkındalığı kazandığını belirtenlerin oranı %33,6 (n=135)'dır. %8,2 (n=33) oranında katılımcı "Diğer" seçeneğini işaretleyerek üniversite eğitimi sırasında verilen derslerden, üniversite hocalarından, kütüphane kullanıcılarından veya mesleki çalışma gruplarından e-kitap hakkında farkındalık kazandığını belirtmiştir. Sonuç olarak bilgi ve belge yönetimi alanı formasyonuna sahip olan halk kütüphanecilerinin yüksek bir oranı (%63,9)

kendi araştırmalarım sonucunda e-kitap farkındalığını kazandığını belirtmesi düşündürücü bir durumdur.

Tablo 3.4: E-kitap farkındalığı edinme biçimi

		Katılımcı	
		N	**%**
E-kitap farkındalığı edinme biçimi	Kendi araştırmalarım sonucunda	257	63,9
	Meslektaş tavsiyesi	93	23,1
	Kurumun aracılığıyla	92	22,9
	Yayıncılar aracılığıyla	57	14,2
	Konferans/seminerler aracılığıyla	135	33,6
	Diğer	33	8,2
Toplam		667	

Not: Soru çoklu yanıt formatında hazırlandığından verilen cevap sayısı katılımcı sayısını geçmektedir.

3.5 E-Kitap Veri Tabanları veya Kütüphaneleri

Anket uygulamasına katılan kütüphanecilerin e-kitap veri tabanları veya kütüphaneleri hakkında bilgi sahibi olup olmadığını tespit etmek amacıyla "e-kitap veri tabanları veya kütüphanelerinden hangisini biliyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Konuya ilişkin derlenen bilgiler Tablo 3.5'te verilmiştir. Tabloya bakıldığında sırasıyla en fazla bilinenler %83,3 oranında (n=335) "Google Books", %68,4 oranında (n=275) "Hiperkitap", %57,7 oranında (n=232) "EBSCO eBook Academic", %55 oranında (n=221) "Open Library" adlı veri tabanıdır. En az bilinenler ise %7,2 ile (n=29) "Project Gutenberg", %4 ile (n=16) "Thieme E-Books" ve %2,5 ile (n=10) "HathiTrust" veri tabanı ve/veya dijital kütüphanelerdir. Diğer kaynakların bilinme oranı ise sırasıyla şu şekildedir; %31,6 ile (n=127) "Springer Ebook Collection", %30,3 ile (n=122) "ProQest Ebook Central", %21,9 ile (n=88) "Wiley E-Books", %43,3 ile (n=174) "Ebrary", %22,6 ile (n=91) "Sayısal Kitap", %22,1 ile (n=89) "World Ebook Library", %18,4 ile (n=74) "Taylor&Francis E-Books" veri tabanı.

Genel olarak tabloya bakıldığında, "EBSCOhost" yayınevine ait bir veri tabanı ve "Hiperkitap" veri tabanının yüksek oranda bilindiği görülmektedir. Türkiye'deki halk kütüphanelerinin "Hiperkitap" veri tabanına aboneliği ve bu veri tabanının "EBSCOhost" platformu aracılığı ile erişiminin olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda ankete katılım sağlayan kütüphanecilerin bu iki veri tabanı hakkında bilgiye sahip olması olağan bir durumdur. Diğer taraftan telif hakkı olmayan eserlerin ücretsiz

dağıtımının yapıldığı "Project Gutenberg" e-kitap platformunun çok az kişi tarafından biliniyor olması ilginç bulunmuştur.

Tablo 3.5: E-kitap veri tabanları veya kütüphaneleri bilme durumu

		Katılımcı	
		N	**%**
E-kitap veri tabanları-kütüphaneleri	Google Books	335	83,3
	Open Library	221	55,0
	HathiTrust	10	2,5
	Project Gutenberg	29	7,2
	ProQuestEbook Central	122	30,3
	SpringerEbook Collection	127	31,6
	EBSCO eBookAcademic Collection	232	57,7
	Wiley E-Books	88	21,9
	Thieme E-Books	16	4,0
	World Ebook Library	89	22,1
	Taylor&Francis E-Books	74	18,4
	Ebrary	174	43,3
	Sayısal Kitap	91	22,6
	Hiperkitap	275	68,4
	Diğer	5	1,2
Toplam		1888	

Not: Soru çoklu yanıt formatında hazırlandığından verilen cevap sayısı katılımcı sayısını geçmektedir.

3.6 E-kitap Bilgi Düzeyi

Anket uygulamasına katılan kütüphanecilere "e-kitap hakkında bilgi düzeyiniz nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6: E-kitap hakkında bilgi düzeyi

		Katılımcı	
		N	**%**
E-kitap bilgi düzeyi	Çok az	23	5,7
	Az	66	16,4
	Orta	216	53,7
	İyi	77	19,2
	Çok iyi	20	5,0
	Toplam	402	100,0

Tablo 3.6'ya göre katılımcıların %53,7'sinin (n=216) e-kitap hakkındaki bilgisi orta düzeydedir. "Çok iyi" ve "iyi" düzeyde bildiğini belirtenlerin oranı %24,2'dir (n=97). Diğer taraftan bilgi düzeyinin "az" ve "çok az" olduğunu belirtenlerin oranı % 22,1'dir (n=89). Halk kütüphanecilerinin e-kitap bilgi düzeyi ile e-kitap okuma durumu arasında bir farkın olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Ki-kare ($\chi^2_{(4)}$= 0,000; p= 0,000) testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmüştür. Dağılımın yer aldığı Tablo 3.7 incelendiğinde e-kitap bilgi düzeyini "iyi" ve "çok iyi" şeklinde yanıtlayanların e-kitap okuduğunu belirtenler içerisindeki

oranı %32,2'dir. "Hayır" e-kitap okumadım diyenler içerisindeki oranı ise %7,6'dır. Diğer taraftan e-kitap bilgi düzeyini "çok az" ve "az" şeklinde belirtenlerin şimdiye kadar e-kitap okuyan kategorisi içerisindeki oranı %16,6'dır. Okumayanlar kategorisi içerisindeki oranı ise %46,6'dır. Burada e-kitap bilgi düzeyini yüksek olarak belirtelenlerin e-kitap okuma deneyimlerinin de yüksek olduğu, bilgi düzeylerini düşük olarak belirtenlerin ise e-kitap okuma deneyimlerinin az olduğu açıkça izlenmektedir. Bu sonuç tezimizin ana hipotezini doğrular niteliktedir.

Tablo 3.7 : E-kitap bilgi düzeyine göre e-kitap okuma durumu

		Şimdiye kadar e-kitap okuma durumu			
		Evet		**Hayır**	
		N	**%**	**N**	**%**
E-kitap bilgi düzeyi	Çok az	7	2,6	16	12,1
	Az	35	13,0	31	23,5
	Orta	141	52,2	75	56,8
	İyi	68	25,2	9	6,8
	Çok iyi	19	7,0	1	0,8
	Toplam	270	100,0	132	100,0

Katılımcı halk kütüphanecilerinin e-kitap bilgi düzeyi ile mezun oldukları üniversite arasında bir fark olup olmadığı öğrenilmek istenmiştir. Yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testi sonucuna göre, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2_{(28)}$= 22,499; p = 0,758). Benzer şekilde e-kitap bilgi düzeyi ile halk kütüphanecilerin yaş durumu arasında bir farkın olup olmadığı aynı şekide test edilmiştir. Ki-kare ($\chi^2_{(16)}$= 20,233; p= 0,210) testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemiştir. Mezun olunan üniversite ve yaş değişkenininden farklı olarak cinsiyet değişkeni ile e-kitap bilgi düzeyi arasanıda bir fark tespit edilmiştir. Ki-kare ($\chi^2_{(4)}$= 14,709; p= 0,005) testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Dağılımların verildiği Tablo 3.8'e göre e-kitap bilgi düzeyini "çok iyi" ve "iyi" olarak ifade eden kadınların oranı %18,2 (n=44) iken erkeklerin oranı %33,2'dir (n=53). Bilgi düzeylerinin "orta" olduğunu belirten kadınların oranı %57,4 (n=139) iken, aynı temsil düzeyinde erkeklerin oranı %48,1'dir (n=77). Bu veriler ışığında kadın kütüphanecilere nazaran erkek kütüphaneciler e-kitap bilgi düzeylerinin daha iyi olduğunu ifade etmektedirler.

Katılımcı halk kütüphanesi çalışanlarının e-kitap bilgi düzeyi ile eğitim düzeyi arasında bir fark olup olmadığı test edilmiştir. Ki-kare ($\chi 2$) testi sonucuna göre, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2_{(4)}$= 9,935; p = 0,042). Tablo 3.8'e

bakıldığında e-kitap bilgi düzeyini "iyi" ve "çok iyi" yanıtlayan lisans mezunların oranı %22,9 (n=85) iken, lisansüstü mezun kütüphanecilerin oranı %40'dır (n=12). Bilgi düzeyini orta olarak belirten lisans mezunlarının oranı %54,8 (n=204) iken, lisansüstü mezunlarının oranı %40'dır (n=12). Lisansüstü dereceye sahip kütüphanecilerin lisans mezunlarına kıyasen e-kitap bilgi düzeylerinin daha iyi olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3.8: Mezun olunan üniversite, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve çalışma süresine göre e-kitap bilgi düzeyi

		Sizce e-kitap hakkında bilgi düzeyiniz nedir?									
		Çok az		**Az**		**Orta**		**İyi**		**Çok iyi**	
		N	**Satır%**	**N**	**Satır%**	**N**	**Satır%**	**N**	**Satır%**	**N**	**Satır%**
Mezun olunan üniversite	Ankara	6	7,0	17	19,8	40	46,4	17	19,8	6	7,0
	Hacettepe	2	2,9	7	10,0	43	61,4	15	21,4	3	4,3
	Atatürk	2	2,5	15	18,8	42	52,5	19	23,8	2	2,5
	Çankırı Karatekin	2	8,0	2	8,0	12	48,0	7	28,0	2	8,0
	Marmara	3	8,1	7	18,9	19	51,4	5	13,5	3	8,1
	İstanbul	6	7,0	14	16,3	53	61,6	10	11,6	3	3,5
	Yıldırım Beyazıt	2	11,8	4	23,5	6	35,3	4	23,5	1	5,9
	Kastamonu	0	,0	0	,0	1	100,0	0	,0	0	,0
	Satır %	23	5,7	66	16,4	216	53,7	77	19,2	20	5,0
Yaş	25'ten küçük	3	7,9	4	10,5	23	60,5	7	18,4	1	2,6
	26-35	14	4,9	43	15,2	158	55,8	56	19,8	12	4,2
	36-45	3	6,0	9	18,0	25	50,0	7	14,0	6	12,0
	46-55	3	10,3	10	34,5	9	31,0	6	20,7	1	3,4
	56 ve üzeri	0	,0	0	,0	1	50,0	1	50,0	0	,0
	Satır %	23	5,7	66	16,4	216	53,7	77	19,2	20	5,0
Cinsiyet	Kadın	14	5,8	45	18,6	139	57,4	38	15,7	6	2,5
	Erkek	9	5,6	21	13,1	77	48,1	39	24,4	14	8,8
	Satır %	23	5,7	66	16,4	216	53,7	77	19,2	20	5,0
Eğitim düzeyi	Lisans	19	5,1	64	17,2	204	54,8	68	18,3	17	4,6
	Yüksek Lisans	4	13,3	2	6,7	12	40,0	9	30,0	3	10,0
	Satır %	23	5,7	66	16,4	216	53,7	77	19,2	20	5,0
Meslekteki çalışma süresi	0-5 yıl	15	5,1	45	15,3	167	56,6	59	20,0	9	3,1
	6-10 yıl	3	7,3	4	9,8	21	51,2	6	14,6	7	17,1
	11-20 yıl	2	4,5	11	25,0	21	47,7	6	13,6	4	9,1
	21 yıl ve üzeri	3	13,6	6	27,3	7	31,8	6	27,3	0	,0
	Satır %	23	5,7	66	16,4	216	53,7	77	19,2	20	5,0

E-kitap bilgi düzeyinin istatistiki olarak anlamlılığın test edildiği bir diğer değişken ise mesleki çalışma süresidir. Ki-kare ($\chi 2$) testi sonucuna göre hücrelerin %20'sinden fazlası 5'ten az hücre sayımı beklendiğinden katılımcıların e-kitap bilgi düzeyi ile mesleki çalışma süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı olarak değerlendirilmemiştir ($\chi^2_{(12)}= 29,429$; $p = 0,003$).

3.7 E-kitap Kullanımı

Çalışma kapsamında yapılan anket uygulamasının ikinci bölümünde yer alan "e-kitap kullanımı" başlığı altında ankete katılım sağlayan halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere 6 soru yöneltilmiştir. Cevap seçenekleri "evet" ve "hayır" olarak düzenlenen bu sorulara kütüphanecilerin yanıtlarının cinsiyete göre dağılımı Tablo 3.9'da verilmiştir. Ayrıca cinsiyete göre kütüphanecilerin e-kitap kullanma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkı olup olmadığı test edilmiş ve sonuçları tabloda gösterilmiştir.

"Şimdiye kadar hiç e-kitap okudunuz mu?" sorusuna halk kütüphanecilerinin %67,2"si (n=270) evet şeklinde yanıtlamıştır. "Hayır" seçeneğini işaretleyerek e-kitap okumadığını belirten katılımcıların oranı ise %32,8'dir (n=132). Bu soru daha çok bir okuyucu olarak kütüphanecilerin e-kitap okuma durumu ile ilgilidir. Bu durum ile cinsiyet arasında bir fark olup olmadığı sorgulanmıştır. Yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testi sonucuna göre cinsiyet ile e-kitap okuma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($\chi^2_{(1)}$= 11,365; p=0,001). Tabloya bakıldığında kadınların %60,7'si (n=147), erkeklerin ise %76,9'u (n=123) "evet" seçeneğini işaretleyerek e-kitap okuduğunu belirtmiştir (Tablo 3.9).

Kütüphanecilerin e-kitapları yönetme ve kullanıcı eğitimi verme rolleri okuyucu olmanın ötesine geçmektedir. Dolayısıyla bu roller kütüphanecilerin e-kitap dermelerinin kullanım yöntemlerini bilmesini zorunluluk haline getirmektedir. Buda ancak kütüphane dermelerinde yer alan kitapları kullanma deneyimi ile mümkündür. Bu bağlamda kütüphanecilere iki soru yönlendirilmiştir. İlk soru "şimdiye kadar hiç kütüphanelerden e-kitap ödünç aldınız mı?" şeklindedir. Buna halk kütüphanecilerinin %87,6'sı (n=352) "hayır" yanıtını vermiştir. İkinci soru olan "şimdiye kadar kütüphaneler aracılığıyla hiç e-kitap indirdiniz mi?" ifadesine %55,5'i (n=223) "hayır", %45,5'i (n=179) "evet" yanıtı vermiştir. Her iki soruda da "hayır" diyenlerin oranının yüksek olması bizzat e-kitap yönetme ve kullandırma işini üstlenen bir kitle açısından düşündürücü bir durumdur. Yapılan istatistiki testte her iki değişken ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kütüphanecilerin kütüphanelerden e-kitap ödünç alma durumu ile cinsiyeti arasında Ki-kare ($\chi 2$) testi sonucuna göre verilerde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($\chi^2_{(1)}$= 6,254; p=0,012). Tabloya bakıldığında kadınların %90,9'unun (n=220), erkeklerin ise

%82,5'inin (n=132) kütüphaneden hiç e-kitap ödünç almadığı anlaşılmaktadır. Benzer bir anlamlılık kütüphane aracılığı ile e-kitap indirme durumu ile cinsiyet arasında bulunmuştur. E-kitap indirme durumu ile cinsiyet arasında Ki-kare ($\chi 2$) testi sonucuna göre bulgular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($\chi^2_{(1)}$= 6,840; p=0,009). Erkeklerin %52,5'i (n=84), kadınların ise %39,3'ü (n=95) kütüphane aracılığı ile e-kitap indirdiğini belirtmiştir. Diğer taraftan erkeklerin %47,5'i (n=76), kadınların 60,7'si (n=147) e-kitap indirmediğini söylemiştir (Tablo 3.9).

Tablo 3.9: Cinsiyete göre e-kitap kullanımı

		Cinsiyet						
		Kadın		**Erkek**		**Toplam**		
		N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	Ki-kare testi ($\chi 2$)
E-kitap okuma	Evet	147	60,7	123	76,9	270	67,2	($\chi^2_{(1)}$= 11,365; p=0,001)
	Hayır	95	39,3	37	23,1	132	32,8	
	Toplam	242	100,0	160	100,0	402	100,0	
Kütüphanelerden e-kitap ödünç alma	Evet	22	9,1	28	17,5	50	12,4	($\chi^2_{(1)}$= 6,254; p=0,012)
	Hayır	220	90,9	132	82,5	352	87,6	
	Toplam	242	100,0	160	100,0	402	100,0	
Kütüphaneler aracılığıyla e-kitap indirme	Evet	95	39,3	84	52,5	179	44,5	($\chi^2_{(1)}$= 6,840; p=0,009)
	Hayır	147	60,7	76	47,5	223	55,5	
	Toplam	242	100,0	160	100,0	402	100,0	
Yayınevi aracılığıyla e-kitap satın alma	Evet	14	5,8	22	13,8	36	9,0	($\chi^2_{(1)}$= 7,494; p=0,006)
	Hayır	228	94,2	138	86,2	366	91,0	
	Toplam	242	100,0	160	100,0	402	100,0	
Web'te e-kitap temin etme	Evet	99	40,9	75	46,9	174	43,3	($\chi^2_{(1)}$= 1,396; p=0,237)
	Hayır	143	59,1	85	53,1	228	56,7	
	Toplam	242	100,0	160	100,0	402	100,0	
Sesli kitap dinleme	Evet	131	54,1	111	69,4	242	60,2	($\chi^2_{(1)}$= 9,340; p=0,002)
	Hayır	111	45,9	49	30,6	160	39,8	
	Toplam	242	100,0	160	100,0	402	100,0	

Kütüphaneler dışında yayınevlerinin e-kitap satış sayfalarında ya da web ortamında e-kitaplar ücretli veya ücretsiz olarak temin edilebilmektedir. Bu açıdan halk kütüphanecilerinin bu alanlarda e-kitap edinip kullanma durumu sorgulanmıştır. "Şimdiye kadar herhangi bir yayınevi aracılığıyla e-kitap satın aldınız mı?" sorusuna, %91 (n=366) gibi yüksek bir oran ile "hayır" yanıtını vermişlerdir. Söz konusu durum ile cinsiyet arasında yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testi sonucuna göre verilerde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}$= 7,494; p=0,006). Burada kadınların %94,2'si (n=228), erkeklerin ise %86,2'si (n=138) "hayır" yanıtını vermişlerdir. Web ortamında e-kitap temin etme durumuna "şimdiye kadar kütüphane ve yayınevi dışında web'te e-kitap temin ettiniz mi?" sorusuna ise

katılımcıların %56,7'si (n=228) "hayır", %43,3'ü (n=174) "evet" demiştir. Her iki değişken arasında yapılan Ki-kare (χ2) testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemiştir ($\chi^2_{(1)}$= 1,396; *p*=0,237) (Tablo 3.9).

E-kitapların bir diğer sürümü ise sesli kitaplardır. Halk kütüphanecilerin bu materyali kullanım durumunu öğrenmek için "şimdiye kadar hiç sesli kitap dinlendiniz mi?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların cevabı %60,2 (n=242) oranında "evet" olmuştur. Yapılan Ki-kare (χ2) testi sonucuna göre halk kütüphanecilerin sesli kitap dinleme durumu ile cinsiyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}$= 9,340; *p*=0,002). Bu soruda kadınların %54,1'i (n=131), erkeklerin %69,4'ü (n=111) "evet" yanıtını vermişlerdir (Tablo 3.9).

E-kitap kullanım kategorisindeki söylemler bir bütün olarak cinsiyete göre değerlendirildiğinde, web"te e-kitap temin etme durumu hariç, e-kitap edinip kullanma durumu erkek kütüphanecilerin oranı kadın kütüphanecilerden daha fazla olmuştur. Cinsiyet açısından çıkan bu farkın daha çok kişisel ilgi alanından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Halk kütüphanecilerinin eğitim düzeyine göre e-kitap kullanım durumlarını ortaya koymak amacıyla Tablo 3.10 oluşturulmuştur. Her iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koyan Ki-kare testi sonucu, tabloda gösterilmiştir. Kütüphanecilerin eğitim düzeyi ile e-kitap okuma deneyimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}$=7,666; *p*=0,006). Lisans mezunlarının %65,3'ü (n=243) e-kitap okumayı deneyimlemişken, lisansüstü mezunlarında bu oran %90'dır (n=27). Kütüphanelerden e-kitap ödünç alma durumu daha çok "hayır" cevabı yönündedir. Katılımcıların eğitim durumu ile kütüphanede e-kitap ödünç alma durumu istatistiki olarak test edildiğinde aralarında yine anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}$=17,475; *p*=0,000). Burada lisans mezunlarının %89,5'i (n=333), lisansüstü menzunlarının ise 63,3'ü (n=19) "hayır" yanıtını vermişlerdir. Kütüphane aracılığı ile e-kitap indirme durumu ile eğitim düzeyi arasında yapılan Ki-kare istatistiki testte yine anlamlı bir sonuç bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}$=8,516; *p*=0,004). Burada lisans mezunlarının %57,5'i (n=214) kütüphane aracılığı ile hiç e-kitap indirmediği belirtmiş iken, aksine lisansüstü mezunların %70'i (n=21) kütüphaneler aracılığı ile e-kitap indirdiğini belirtmiştir. Diğer taraftan yayınevinden e-kitap satın alıp okuma durumu ile eğitim düzeyi ($\chi^2_{(1)}$=0,762; *p*=0,383) arasında; web'ten e-

kitap temin edip okuma durumu ile eğitim düzeyi arasında ($\chi^2_{(1)}$=2,365; p=0,124) yapılan Ki-kare testlerinde anlamlı bir sonuç bulunamamıştır. Ancak sesli kitap okuma durumu ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}$=5,305; p=0,021). Burada sesli kitap dinleme durumlarına bakıldığında lisans mezunu kütüphanecilerin %58,6'sı (n=218), lisansüstü mezunlarının ise %80'i (n=24) "evet" dediği görülmektedir.

Tablo 3.10: Eğitim düzeyine göre e-kitap kullanımı

		Eğitim düzeyi				
		Lisans		**Lisansüstü**		
		N	**%**	**N**	**%**	Ki-kare testi (χ2)
E-kitap okuma	Evet	243	65,3	27	90,0	($\chi^2_{(1)}$=7,666; p=0,006)
	Hayır	129	34,7	3	10,0	
	Toplam	372	100,0	30	100,0	
Kütüphanelerden e-kitap ödünç alma	Evet	39	10,5	11	36,7	($\chi^2_{(1)}$=17,475; p=0,000)
	Hayır	333	89,5	19	63,3	
	Toplam	372	100,0	30	100,0	
Kütüphaneler aracılığıyla e-kitap indirme	Evet	158	42,5	21	70,0	($\chi^2_{(1)}$=8,516; p=0,004)
	Hayır	214	57,5	9	30,0	
	Toplam	372	100,0	30	100,0	
Yayınevi aracılığıyla e-kitap satın alma	Evet	32	8,6	4	13,3	($\chi^2_{(1)}$=0,762; p=0,383)
	Hayır	340	91,4	26	86,7	
	Toplam	372	100,0	30	100,0	
Web'te e-kitap temin etme	Evet	157	42,2	17	56,7	($\chi^2_{(1)}$=2,365; p=0,124)
	Hayır	215	57,8	13	43,3	
	Toplam	372	100,0	30	100,0	
Sesli kitap dinleme	Evet	218	58,6	24	80,0	($\chi^2_{(1)}$=5,305; p=0,021)
	Hayır	154	41,4	6	20,0	
	Toplam	372	100,0	30	100,0	

Sonuçlardan anlaşılmaktadır ki yayınevinden e-kitap satın alma ve web'ten kitap etmin etme durumları hariç lisansüstü eğitimini tamamlayan katılımcıların e-kitap okuma deneyimi lisans mezunu katılımcıların oranına göre daha iyi bir seviyededir. Bu duruma lisansüstü eğitim sırasında alınan dersler kapsamında veya tez yazım sürecinde ihtiyaç duyulan e-kitapların kullanım etkisi olduğu söylenebilir.

3.8 E-Kitap Kullanım Farkındalığı

Çalışma kapsamında yapılan anket uygulamasının üçüncü bölümünde yer alan "e-kitap kullanım ve farkındalığı" başlığı altında ankete katılım sağlayan halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere 11 soru yöneltilmiştir. Kütüphane dermelerindeki veya yayınevi sitelerinde satın alınan e-kitapların kullanım bilgisi ve farkındalığını tespit etmek amacıyla yönetilen bu soruların cevap seçenekleri "evet",

"hayır" ve "kısmen" şeklinde olmuştur. Konuya ilişkin derlenen veriler Tablo 3.11'de verilmiştir.

Tablo 3.11: E-kitap kullanım farkındalığı

	Evet		Hayır		Kısmen		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kütüphane dermelerindeki e-kitaplara kurumda veya kampüste yetkili erişim	170	42,3	129	32,1	103	25,6	402	100,0
Kütüphane dermelerindeki e-kitaplara evde yetkili erişim	159	39,6	122	30,3	121	30,1	402	100,0
Kütüphane dermelerindeki e-kitapları çevrimiçi olarak okuma	239	59,4	92	22,9	71	17,7	402	100,0
Kütüphane dermelerindeki e-kitapları günlük olarak bir bölümünü indirme, yazma veya e-posta gönderme	127	31,6	127	31,6	148	36,8	402	100,0
Kütüphane dermelerindeki e-kitapların bilgisayar ile ödünç alma	159	39,6	85	21,1	158	39,3	402	100,0
Kütüphane dermelerindeki e-kitapların mobil cihazlar ile ödünç alma	165	41,0	86	21,4	151	37,6	402	100,0
Yayınevlerinin sitelerinde satın alınan bir e-kitabın bilgisayar ile kullanma	145	36,1	90	22,4	167	41,5	402	100,0
Yayınevlerinin sitelerinde satın alınan bir e-kitabın mobil cihazlar ile kullanma	161	40,0	93	23,1	148	36,8	402	100,0
Yayınevlerinin sitelerinde satın alınan bir e-kitabın e-kitap okuyucu ile kullanma	97	24,1	84	20,9	221	55,0	402	100,0
Bilgisayarda e-kitap görüntüleme yazılımlarını yetkilendirme	77	19,2	92	22,9	233	57,9	402	100,0
Mobil uygulamalarda e-kitap görüntüleme yazılımlarını yetkilendirme	83	20,6	83	20,6	236	58,7	402	100,0

Tablo 3.11'deki söylemlere "hayır" diyerek bilgi sahibi olmadığını belirtenlerin oranı %20,6 ile %32,1 aralığında değişmektedir. "Evet" veya "kısmen" yanıtını işaretleyenlerin oranı daha yüksek çıkmıştır. Her ikisi birlikte değerlendirildiğinde e-kitap kullanım farkındalığının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre kütüphane dermelerindeki e-kitaplara kurumda, kampüste veya evde yetkili erişimin (ip veya şifre kontrollü erişim) nasıl yapıldığını bilenlerin oranı diğer seçeneklerden daha yüksektir. Kütüphane dermelerindeki e-kitapları çevrimiçi yani bilgisayar sisteminde sunucuya bağlı ve çalışır durumda olarak okumayı bilenlerin oranı diğer seçenek ve söylemlerden daha fazladır. E-kitapları çevrimiçi okumayı bilenler %59,4'lük (n=239) bir oranla farkındalığı en fazla olan durumu oluşturmaktadır. Kütüphane dermelerindeki e-kitapları günlük olarak bir bölümünü indirme, yazma veya e-posta olarak göndermenin bilme durumu verilen yanıtlarda "evet" ve "hayır" cevabı eşittir (%31,6 n=127). "Kısmen" bilenlerin oranı burada daha yüksektir (%36,8 n=148). Kütüphane dermelerindeki e-kitapların bilgisayar (%39,6 n=159) ve

mobil cihazlar (%41 n=155) ile ödünç alma durumuna bakıldığında "evet" diyenlerin oranı daha fazladır. Diğer taraftan yayınevlerinin sitelerinde satın alınan bir e-kitabın bilgisayarda kullanımını (%41,5 n=167) ve e-kitap okuyucularda kullanımını (%55 n=221) "kısmen" bilenlerin oranı daha yüksektir. Mobil cihazlarda ise "evet" diyenlerin oranı daha yüksek olmuştur (%40 n=161). Diğer taraftan bilgisayar ve mobil cihazlarda görüntüleme yazılımlarını yetkilendirme işleminde "kısmen" bilenlerin oranı %58 civarındadır.

3.9 E-Kitap Format ve Yazılım Farkındalığı

Çalışma kapsamında yapılan anket uygulamasının dördüncü bölümünde yer alan "e-kitap format ve yazılım farkındalığı" başlığı altında kütüphanecilere 16 soru yöneltilmiştir. Genel olarak kütüphanecilerin e-kitap format ve yazılım farkındalık durumlarını tespit etmeye yönelik olun bu soruların cevap seçenekleri "iyi bilirim/iyi kullanır veya uygularım", "az bilirim/az kullanır veya uygularım", "haberdarım ama kullanmam veya uygulamam", "bir bilgim yok/hiç duymadım" şeklinde oluşturulmuştur. Bu bölümde yer alan sorular gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3.12: E-kitap format ve yazılım farkındalığı

	İyi bilirim / İyi kullanır veya uygularım		Az bilirim / Az kullanır veya uygularım		Haberdarım ama kullanmam veya uygulamam		Bir bilgim yok/ Hiç duymadım		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
.acsm mesajı	24	6,0	106	26,4	125	31,1	147	36,6	402	100,0
.epub e-kitap dosyası	43	10,7	95	23,6	121	30,1	143	35,6	402	100,0
html kitap biçimi	138	34,3	131	32,6	91	22,6	42	10,4	402	100,0
.pdf e-kitap dosyası	217	54,0	109	27,1	56	13,9	20	5,0	402	100,0
.mobi e-kitap dosyası	39	9,7	83	20,6	114	28,4	166	41,3	402	100,0
.AZW,.KF8, .KFXdosyası	19	4,7	72	17,9	101	25,1	210	52,2	402	100,0
.iBooks e-kitap dosyası	64	15,9	81	20,1	130	32,3	127	31,6	402	100,0
.txt e-kitap dosyası	123	30,6	105	26,1	107	26,6	67	16,7	402	100,0
Sesli kitap dosyası	107	26,6	99	24,6	96	23,9	100	24,9	402	100,0
e-kitap uygulamaları	161	40,0	106	26,4	93	23,1	42	10,4	402	100,0
AdobeDigitalEditions	74	18,4	95	23,6	111	27,6	122	30,3	402	100,0
Adobe ID	62	15,4	92	22,9	120	29,9	128	31,8	402	100,0
OverDrive	45	11,2	93	23,1	117	29,1	147	36,6	402	100,0
PDF görüntüleyici	213	53,0	98	24,4	63	15,7	28	7,0	402	100,0
EPUB görüntüleyici	56	13,9	89	22,1	109	27,1	148	36,8	402	100,0
DRM koruma	37	9,2	86	21,4	103	25,6	176	43,8	402	100,0

Tablo 3.12'ye göre e-kitap format farkındalığı kapsamında en fazla bilinen, kullanılan veya uygulanan e-kitap biçimleri sırasıya PDF uzantılı e-kitap dosyası (%54 n=217), Google Play Store veya App Store'de yer alan program biçiminde

tasarlanan e-kitap uygulamaları (%40 n=161) ve web sayfası standardı olan HTML kitap biçimidir (%34,3 n=138). Diğer taraftan popüler bir e-kitap formatı ve standardı olan EPUB biçiminin bilinirliği (%10,7 n=43) gibi küçük bir oran çıkması düşündürücüdür. Yine birçok kütüphane veri tabanlarında e-kitap ödünç verme iş pratiğinde zorunlu olan acsm uzantılı dosya olan *Adobe* içerik sunucusu mesajının diğer biçimlere göre farkındalığının çok düşük olması ilginç bulunmuştur (%6 n=24). Hiç duyulmayan veya konu hakkında hiç bilgisi olunmayan kitap formatı sırasıyla AZW, KF8 veya KFX uzantılı olan ve Kindle cihazlarda kullanılan e-kitap dosyaları (%52,2 n=210), mobi uzantılı olan Mobipocket e-kitap dosyasıdır (%41,3 n=166). Diğer taraftan metin yerine ses dosyasını barındıran sesli kitap biçimlerinin farkındalık durumunun oranları birbirine yakın bulunmuştur.

E-kitap yazılım farkındalığı kapsamında en fazla bilinen, kullanılan veya uygulanan yazılımın PDF görüntüleyici (ör. Acrobat Reader DC) olduğu anlaşılmaktadır (%53 n=213). Kütüphanelerde ödünç verme işlemine uygun olarak DHY teknolojisini destekleyen popüler yazılımlardan "Adobe Digital Editions" ve "OverDrive" yazılımlarının farkındalığı düşük bulunmuştur (%18,4 n=74; %11,2 n=45). Benzer şekilde "Adobe Digital Editions" yazılımında bir cihaz ile yazılımı yetkilendirmede kullanılan "Adobe ID"yi bilen, kullanan veya uygulayanların oranı %15,4'dür (n=64). Popüler e-kitap formatı olan E-PUB dokümanını görüntüleyen yazılımları bilen, kullanan veya uygulayanların oranı %13,9 (n=56), uygun yazılımları bilmeyen veya hiç duymayanları oranı %36,8'dir (n=148) (Tablo 3.12). Kütüphane dermelerinde kullanılan "DRM koruma" teknolojisini bilmeyen veya hiç duymayan kütüphanecilerin oranı %43,8'dir (n=176).

Hem e-kitap formatı hemde yazılımların "az bilirim, az kullanır veya uygularım" şeklinde cevap verenlerin oranı %17,9 ile %32,6 arasında değişmektedir. "Haberdarım ama kullanmam veya uygulamam" diyenlerin oranı ise %13,9 ile %32,3 arasında değişmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler tüm kesimleri etkilediği gibi kütüphaneleri de köklü değişikliklere yöneltmiştir. Toplumun her kesimine hitap eden ve yaş sınırı olmaksızın herkese hizmet vermeyi amaç edinen halk kütüphaneleri, zaman içerisinde değişen kütüphane anlayışına ayak uydurarak e-kitapları dermesine dâhil etmiştir. Gelişmiş ülkelerde benimsenmesi ve uygulanması daha köklü bir geçmişi olan e-kitapların Türkiye'de bulunan halk kütüphanelerinde kullanılmaya başlanması yeni bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında e-kitapla birlikte, e-kitabın ortaya çıkışı ve gelişimi, e-kitap standartları, format, donanım ve yazılımları, e-kitap avantaj ve dezavantajları, e-kitap yayıncılığı, DHY teknolojisi, e-kitap veri tabanı ve kütüphaneleri, e-kitap ve halk kütüphaneleri ile yasal düzenlemeler başlıkları ele alınarak incelenmiştir. Türkiye'de konu ile ilgili çalışmaların azlığı nedeniyle bu konu seçilerek farkındalık oluşturulması hedeflenmiştir. Türkiye'deki halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap kullanım ve farkındalığına yönelik yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler derlenmiş ve üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmada aşağıda yer alan soruların cevapları aranmış, elde edilen sonuçlar doğrultusunda bu sorular için değerlendirmeler yapılmıştır:

- Halk kütüphanecilerinin e-kitap hakkında bilgi düzeyi nedir?

Elde edilen veriler doğrultusunda hem kadın katılımcılar hemde erkek katılımcılar e-kitap bilgi düzeyinin orta seviyede olduğunu belirtmiştir.

- Halk kütüphanecilerinin e-kitap kullanım düzeyleri nedir?

E-kitap kullanım düzeyleri ile ilgili derlenen yanıtlarda katılımcıların e-kitap okuma deneyimlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar katılımcıların çoğunluğunun e-kitap okuma deneyimini edindiği sonucuna erişilse de e-kitap ödünç alma, indirme, satın alma, farklı ortamlarda temin etme durumlarının okuma deneyiminden çok daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Lisans ve yükseklisans mezunu kütüphane çalışanlarının e-kitap farkındalık ve kulanma alışkanlığı arasında bir farklılık var mıdır?

Lisansüstü eğitim düzeyine sahip kütüphanecilerin e-kitap kullanım deneyimi ve bilgi düzeyinin lisans mezunlarına göre daha iyi olduğu sonucu çıkmıştır.

- Halk kütüphanecilerinin e-kitap formatı, donanımı ve yazılımı hakkındaki farkındalık düzeyi nedir?

E-kitap formatı, donanımı ve yazılımı hakkında yöneltilen sorulara verilen yanıtlarda katılımcıların "*bir bilgim yok/hiç duymadım*" seçeneğini işaretleyerek görüşlerini ifade edenlerin ortalama oranı %28 olarak bulunmuştur. "*Haberdarım ama kullanmam veya uygulamam*" diyenlerin oranı %26, "*az bilirim/az kullanır veya uygularım*" %24, "*iyi bilirim/iyi kullanır veya uygularım*" diyenlerin oranı ise %22'dir. Sonuç olarak katılımcıların e-kitap format, donanım ve yazılım farkındalığı düşük olduğu söylenebilir.

- Halk kütüphanecilerinin yerli ve yabancı e-kitap veri tabanları tanıma oranı nedir?

Halk kütüphanecilerinin yerli ve yabancı e-kitap veri tabanları tanımama oranı tanıma oranından daha yüksek bulunmuştur. Sonuç doğrultusunda katılımcıların genelinin sadece birkaç veri tabanı hakkında bilgi sahibi olduğu tespit edilmiştir.

- E-kitapların kütüphanelerde kullanımı benimsenen iş modeli hakkında kütüphanecilerin farkındalık düzeyi nedir?

E-kitapların kütüphanelerde kullanımı benimsenen iş modeli hakkında farkında olmayan kütüphanecilerin oranı daha yüksektir. Derlenen veriler doğrultusunda katılımcıların büyük bir oranı e-kitapların kütüphanelerde kullanımı benimsenen iş modelleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda belirlenen ana hipotez "Türkiye'de halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap bilgi düzeyi ile e-kitap kullanımı arasında fark vardır" şeklindedir. Oluşturulan hipoteze yönelik olarak yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testinde, kütüphanecilerin e-kitap bilgi düzeyi ile e-kitap kullanımı arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve hipotez doğrulanmıştır (Tablo 3.7). E-kitap bilgi düzeyi yüksek olanların, e-kitap okuma deneyimlerinin de yüksek olduğu; bunun tersi olarak e-kitap bilgi düzeyleri düşük olanların, e-kitap okuma deneyimlerinin de az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında oluşturulan alt hipotezler ve hipotezlerin doğrulanmaya ilişkin değerlendirmeleri aşağıda sıralanmıştır:

- Çalışmada belirlenen ilk alt hipotez "Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi mezun olduğu üniversiteye göre farklılık gösterir" şeklindedir.

Oluşturulan hipoteze yönelik yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testinde, mezun olduğu üniversite ile e-kitap bilgi düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. (Tablo 3.8). Böylelikle çalışmanın bu hipotezi doğrulanmamıştır.

- Çalışmanın ikinci alt hipotezi "Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi yaşa göre farklılık gösterir" şeklinde oluşturulmuştur. Oluşturulan hipoteze yönelik yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testinde, yaş ile e-kitap bilgi düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Tablo 3.8). Böylelikle çalışmanın bu hipotezi de doğrulanmamıştır.
- "Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi eğitim türüne göre farklılık göstermektedir" ibaresi çalışmanın üçüncü alt hipotezini oluşturmaktadır. Hipoteze yönelik yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testinde, e-kitap bilgi düzeyi ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (Tablo 3.8). Lisansüstü eğitimini tamamlayan katılımcıların e-kitap bilgi düzeylerinin lisans mezunlarına göre daha iyi olduğu tespit edilmiştir.
- Çalışmanın dördüncü alt hipotezi "Kütüphanecilerin e-kitap hakkındaki bilgi düzeyi mesleki çalışma süresine göre farklılık göstermektedir" şeklinde kurulmuştur. Hipoteze yönelik yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testinde, katılımcıların e-kitap bilgi düzeyi ile mesleki çalışma süresi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 3.8). Böylelikle çalışmanın bu hipotezi doğrulanmamıştır.
- Çalışmanın beşinci alt hipotezi "Kütüphanecilerin e-kitap kullanımı cinsiyete göre farklılık göstermektedir" şeklinde oluşturulmuştur. Bu hipotez için yapılın Ki-kare ($\chi 2$) testlerinin sonuçları -e-kitap kullanımı başlığı altında yer alan sorular- bir bütün olarak değerlendirildiğinde sadece web'te e-kitap temin etme durumu hariç, diğer söylemlerde anlamlı bir fark bulunmuştur. Sonuç olarak erkek katılımcıların e-kitap edinip kullanma durumunun kadın katılımcılara göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo 3.9).
- Çalışmanın altıncı ve son alt hipotezi "Kütüphanecilerin e-kitap kullanımı eğitim türüne göre farklılık göstermektedir" şeklinde ifade edilmiştir. Hipoteze yönelik yapılan Ki-kare ($\chi 2$) testlerinde -e-kitap kullanımı başlığı altında yer alan sorular- bir bütün olarak değerlendirildiğinde sadece yayınevi aracılığıyla e-kitap satın alma ve web'te e-kitap temin etme durumları dışında

yer alan diğer sorularda anlamlı bir fark bulunmuştur. Burada yayınevi aracılığıyla e-kitap satın alma ve web'te e-kitap temin etme durumları hariç, lisansüstü eğitimini tamamlayan katılımcıların e-kitap okuma durumu lisans mezunlarına göre daha iyi seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 3.10).

Çalışma kapsamında konu hakkında elde edilen diğer bulgulardan elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

- Çalışmaya katkı sağlayan kütüphanecilerin en çok Ankara ve İstanbul Üniversitesi mezunlarıdır. Bu durumu sırasıyla Atatürk, Hacettepe, Marmara, Karatekin, Yıldırım Beyazıt ve Kastamonu Üniversitesinden mezun kişiler izlemiştir.
- E-kitap okuyucusuna (Kobo, Kindle gibi) sahip olan halk kütüphanecilerin az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun e-kitap okuyucularının yüksek fiyatlarda satılması nedeni ile edinememe dolayısıyla e-kitap okuyucuların sağladığı birçok avantajın katılımcılar tarafından bilinmemesine neden olduğu söylenebilir.
- Halk kütüphanecilerinin e-kitap kavramından haberdar olması genel olarak üniversite eğitimi sırasında olduğu tespit edilmiştir.
- Kütüphanecilerin e-kitap farkındalığını genel olarak kendi araştırmaları sayesinde veya konferans/seminerler aracılığıyla kazandığı saptanmıştır.
- Halk kütüphanecilerinin e-kitap veritabanları ve kütüphanelerinden en fazla bilgi sahibi olduğu kaynakların *Google Books, Hiperkitap* ve *EBSCOhost*'dur. *Google Books* hariç diğer iki kaynağın fazla bilinme nedeni halk kütüphanelerinde yer alan e-kitaplara bu kanallar aracılığı ile erişiliyor olmasıdır.
- Mesleki çalışma süresine göre katılımcıların çoğunun 0-5 yıl arasında çalışan kişilerden oluştuğu ve bu kişilerin de e-kitap bilgi düzeylerinin orta seviyede olduğu sonucuna erişilmiştir. Ayrıca uzun çalışma deneyimi olan katılımcıların e-kitap bilgi düzeyinin yüksek olmadığı da saptanmıştır.
- Kütüphane dermelerindeki e-kitaplara yönelik yetkili erişim yöntemini bilen katılımcıların az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Katılımcıların genelinin kütüphane dermelerindeki e-kitapları kullanma yöntemleri hakkında kısmen bilgisinin olduğu sonucuna erişilmiştir.
- Yayınevleri sitelerinde satın alınan e-kitapların kullanımı hakkında katılımcıların çoğunun yeterli bilgiye sahip olmadığı saptanmıştır.
- Bilgisayarda ve mobil uygulamalarda e-kitap görüntüleme yazılımları konusunda katılımcıların çoğunun yeterli bilgiye sahip olmadığı sonucu çıkmıştır.
- Katılımcıların e-kitap formatları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadığı sonucuna erişilmiştir.
- Farklı ortamlarda yer alan e-kitap programı ve uygulamaları konusunda da katılımcıların bilgi seviyesinin yüksek olmadığı saptanmıştır.
- E-kitapların korunmasında kullanılan yöntemlerden olan DHY teknolojisi hakkında katılımcıların çoğunluğunun bilgi sahibi olmadığı sonucuna erişilmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen önerileri üç başlık altında toplamak mümkündür.

Eğitim;

- Halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere e-kitapların erişimi ve kullanımı gibi konularda farklı seviyelerde eğitimlerin düzenlenmesi bir gerekliliktir. Bu tür eğitimler halk kütüphanelerinde yeni bir bilgi kaynağı olan e-kitapların kullanımını arttırma ve farkındalığın kazandırılması adına önem arz etmektedir.
- Eğitimler sonucunda e-kitap farkındalığı kazanan kütüphanecilerin kullanıcılara yönelik e-kitap kullanım eğitimleri düzenlemesi planlanabilir.
- Üniversite kütüphanelerinin önemli hizmetlerden biri olan e-kitabın, halk kütüphaneleri için yeni bir gelişme olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda üniversite kütüphaneleri ile işbirliği neticesinde halk kütüphanecilerine ve kütüphane kullanıcılarına e-kitap kullanım farkındalığı kazandırma çalışmaları yapılabilir.
- Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin e-kitap farkındalığı edinmesi için ders içeriklerinin düzenlenmesi

gereklidir. Ders kapsamında e-kitap kullanımına yönelik uygulamalı çalışmalar yapılabilir.

- Kütüphanelerde e-kitap farkındalığının kazanılması adına çalıştaylar, kongreler ve konferanslar düzenlenebilir. Genel olarak düzenli çalışmaların yapılması e-kitap farkındalığının kazanılması adına önemlidir.

Tanıtım;

- E-kitapların okunması farklı donanımlar sayesinde gerçekleştirilebilmektedir. Kitap okuma aktivitesinde e-kitap okuyucularının günümüzde yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Fakat ankete katılım sağlayan kütüphanecilerin e-kitap okuyucusuna sahip olma durumunun düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda e-kitap okumanın daha konforlu bir hale gelmesi için gerekli olan e-kitap okuyucularına yönelik tanıtım ve farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Kullanıcılarının e-kitapları kullanımını kolaylaştırabilmek için format, yazılım ve donamım için tanıtıcı aktivitelere ihtiyaç vardır. Kitap fomatı için gerekli olan uygulamaların ve donamıların tanıtımını sağlayan videoların hazırlanması bir gerekliliktir.
- E-kitap alanında öncü hizmetler veren kütüphaneler ve kütüphaneciler arasında bilgi ve deneyim paylaşma ortamı (platform/gruplar vs.) oluşturulmalıdır.
- Halk kütüphanecilerinin e-kitap kullanımı ve farkındalık çalışmalarına katkı sağlayacak broşür, afiş ve kitapçıklar hazırlanabilir.
- Halk kütüphaneleri kullanıcılarının e-kitap farkındalığı kazanması için kurumsal sosyal medya hesaplarından e-kitap kullanım videosu veya tanıtım günleri düzenlenebilir.
- Kütüphanecilerinin e-kitap veri tabanları ve kütüphaneleri hakkında farkındalığının arttırılabilmesi için tanıtım etkinlikleri planlanabilir.

Yasal düzenlemeler;

- E-yayıncılığın teknik ve yasal düzenlemeler konusunda tekrardan ele alınması ve bu doğrultuda gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

- DHY teknolojisi kapsamında e-kitapların korunmasında uygulanan katı kurallar tekrar gözden geçirilmelidir. Daha ergonomik okuma sağlayan uygulamalar üzerinde çalışmaların yapılması bir gerekliliktir.

Çalışmada e-kitap konusunun farkındalık ve kullaınm durumu sadece Türkiye'deki halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler bağlamında ele alınmıştır. Konu ile ilgili ilerleyen zamanlarda yapılacak çalışmalarda, kullanıcı bağlamında da araştırılıp değerlendirilmesi daha verimli sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdullah, N. ve Gibb, F. (2006). A survey of e-book awareness and usage amongst students in an academic library. *Computer:* 25–28. Erişim adresi: file:///C:/Users/hp/Downloads/A_Survey_of_e-Book_Awareness_and_Usage_amongst_Stu.pdf

Adobe Acrobat. (2020, 6 Ekim). Erişim adresi: https://acrobat.adobe.com/tr/tr/acrobat.html

Akay, T. (2012). *Türkiye'de e-kitap teknolojisi: Yazılım, donanım, protokol ve uygulamalar*. (Uzmanlık tezi). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Kütüphane Başkanlığı, Ankara.

Akyüz, A. ve Akbaytürk, T. (2006). Konsorsiyumlarda elektronik kitap sağlama modelleri ve Türkiye örneği: ebrary. *İnet-tr'06 - XI. "Türkiye'de İnternet" Konferansı Bildirileri 21 - 23 Aralık 2006,* içinde (ss. 227-234). Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi.

Al, U. ve Al, P. (2003). Elektronik bilgi kaynaklarının seçimi. *Bilgi Dünyası,* 4(1), 1-14.

Anameriç, H. (2014). Kitabın teknolojik değişimi. *Bilgi Dünyası,* 15(1), 176-188.

Anameriç, H. ve Rukancı, F. (2003). E-kitap teknolojisi ve kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği,* 17(2), 147-166.

Anameriç, H. ve Rukancı, F. (2004). Bilgi toplumu ve toplumun bilgilenmesinde kütüphanelerin rolü. *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu: Saga of Librarianship International Symposium 21-24 Ekim 2004,* içinde (ss. 1-11). Ankara.

ANKOS. (2019). *Genel Bilgi*. Erişim adresi: https://ankos.org.tr/tr/hakkimizda/genel-bilgi/

ANKOS. (2019). *Açık Erişim.* Erişim adresi: https://ankos.org.tr/tr/acik-erisim/

Anuradha, K.T. ve Usha H.S. (2006). *Use of e-books in an academic and research environment: A case study from the Indian ınstitute of science.* Erişim adresi: https://pdfs.semanticscholar.org/a8f1/d7b48f7c29946602d42ba75f226f75a95

5cb.pdf?_ga=2.171480928.1351465634.1587756499-261784922.1587756499

Apple books. (2020, 6 Ekim). Erişim adresi: https://www.apple.com/tr/apple-books/

Arıkan, A. (2017). *Türkiye'de elektronik yayıncılık ve telif hakları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arus, O. (2018). Değişen koleksiyonlar değişen kullanıcılar. *Türk Kütüphaneciliği,* 32(4), 328-333.

Ataç, S. ve Bağcı, D.(2015). Epub: yaşam boyu öğrenmede elektronik yayınlar için akışkan, erişilebilir, etkileşimli ve açık kaynak dosya formatı/ Epub: reflowable, accessible, ınteractive and open source file format for electronic publications ın lifelong learning. *Uluslararası Eğitimde İyi Uygulamalar ve Yenilikler Konferansı (INOVED 2015) 26-28 Ekim 2015.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Bergama Meslek Yüksekokulu.

Atılgan, D. (2006). İletişim teknolojileri çağında değişen bilgi hizmetleri. *I.Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu: İletişim 25-26 Mayıs 2006* içinde (ss.1-13). İstanbul.

Audio video ınterleave. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Audio_Video_Interleave

Aydoğan, D. (2014). *Türk romanında dijitalleşme: E-kitap.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Azad, M.M., Ahmed, A. H. S. ve Alam, A. (2010). Digital rights management. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security,* 10(11), 4-33.

Aziz, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bayter, M. (2009). E-kitapların kataloglanması. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(2), 321-336.

Bayter, M. (2018). Halk kütüphanelerinde kataloglama ve sınıflama. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Halk kütüphaneleri geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller* içinde (ss. 307-325). İstanbul: Hiperyayın.

Being digital. (2018, 6 Mart). Erişim adresi: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Being_Digital

Binici, K. (2017). E-kitap ve kütüphanecilikte düşündürdükleri. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Bilişim teknolojilerinin bilgi merkezlerine ve hizmetlerine etkileri* içinde (ss. 181-204). İstanbul: Hiperyayın.

Binici, K. (2018). Yayıncı olarak halk kütüphaneleri. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Halk kütüphaneleri geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller* içinde (ss. 283-306). İstanbul: Hiperyayın.

Binici, K. (2019). Dijital Kütüphaneler. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Bilgi merkezleri: Kütüphaneler – Arşivler – Müzeler* içinde (ss. 319-362). İstanbul: Hiperyayın.

Björk, B.C. (2004). Open access to scientific publications - an analysis of the barriers to change? *İnformation Reserarch,* 9(2). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/9-2/paper170

Blasi, C. ve Rothlauf, F. (2013). *On the interoperability of eBook formats.* Erişim adresi: https://www.booksellers.org.uk/BookSellers/BizFormFiles/936121cb-a426-46da-b9aa-db8bd285d21e.pdf

Bozkurt, A. ve Bozkaya, M. (2013). Etkileşimli e-kitap: dünü, bugünü ve yarını. *XV. Akademik Bilişim Konferansı 23-25 Ocak 2013* içinde (ss. 387-393). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Burnard, L. (2002). *TEI lite: An ıntroduction to text encoding for ınterchange.* Erişim adresi: https://tei-c.org/Vault/P4/Lite/teiu5_en.pdf

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (25. bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Candan, B. (2011). Matbaadan internete Türkiye'de yayın hayatı ve kütüphaneler. *Türk Kütüphaneciliği,* 25(4), 470-493.

Comparison of e-book formats. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_e-book_formats

Comparison of e-book formats. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_e-book_formats#eReader

Connaway, L.S. (2003). Elektronic books (eBooks): Curent trends and future directions. *DESICOD Bulletin of Information Technology*, 23(1), 13-18.

Conrad, K. M. (2017). Public libraries as publishers: Critical opportunity. *The Journal of Electronic Publishing*, 20(1), 1-7.

Coppala, D. (2020). *Works published also in e-book format in Italy from 2011 to 2016.* Erişim adresi: https://www.statista.com/statistics/892899/works-published-also-in-e-book-format-in-italy/

Çölkesen, R. (2011). Komple e-kitap sistem mimarisi, bileşenleri ve uygulaması. *Akademik Bilişim'11 -XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 2-4 Şubat 2011* içinde (ss.575-579). Malatya: İnönü Üniversitesi.

Dalkıran, Ö. (2013). Kitabın tarihi. *Türk Kütüphaneciliği,* 27(1), 201-213.

Davies, T. (2017). The evolution of an e-book demand-driven acquistion programme at swinburne. *Scholarly Journals*, 30(2), 36-43.

DjVu. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/DjVu

Delquié, E. ve Polanka, S. (2011). E-Book standards. S. Polanka (Ed.), *No Shelf Required: E-Books İn Libraries* içinde (ss.135-152). Chicago: American Library Association.

Doucette, J. ve Lewontin, A. (2012). Selecting e-books. R. Kaplan (Ed.), *Building and Managing E-Book Collections: a How-to-do-it Manual For Librarians* içinde (ss. 51-74). Chicago: Neal-Schuman.

Dünyada e-kitap. (2018, 6 Mart). Erişim adresi: http://www.xn--dijitalyaynclk-fgccb.com/dunyada-e-kitap/

E-books in Germany. (2020). Erişim adresi: https://www.statista.com/study/28632/e-books-in-germany-statista-dossier/

Ebook timeline. (2018, 6 Mart). Erişim adresi: https://www.theguardian.com/books/2002/jan/03/ebooks.technology

Ebrary. (2021, 19 Şubat). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ebrary

EBSCO eBooks. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: https://www.ebsco.com/academic-libraries/products/ebooks

EC-Council (Ed.). (2010). *Computer forensics: İnvestigating network intrusions and cybercrime.* Clifton Park, NY: Course Technology Cengage Learning.

E-kitap kağıdı geçti. (2018, 10 Mart). Erişim adresi: http://www.milliyet.com.tr/e--kitap-k-gidi-gecti-gundem-1392836/

EKUAL. (2019). *Ekual hakkında.* Erişim adresi: https://cabim.ulakbim.gov.tr/ekual/hakkinda/

EPUB 3 overview. (2020, 12 Mart). Erişim adresi:http://idpf.org/epub/30/spec/epub30-overview.html

Estrovich, K. (2011). *Kindle library lending and overdrive-What ıt means for libraries and schools.* Erişim adresi: https://www.wplc.info/2011/04/kindle-library-lending-and-overdrive-%E2%80%93-what-it-means-for-libraries-and-schools

Erol, A. (2009). *Dünya'da ve Türkiye'de elektronik yayıncılık.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

FictionBook. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/FictionBook#Features_of_FictionBook

Flv. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/FLV

Forte, F. (2020). Number of digital books released in Spain from 2019 to 2019. Erişim adresi: https://www.statista.com/statistics/447701/publication-of-digital-books-in-spain/

Gaigher, S. (2012). *Digital publishing in the south african trade sub-sector: lessons to learn from disruptive technology.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pretoria Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Güney Afrika.

Goel, H. K. ve Ahuja, K.K. (2010). E-books: Basic ıssues, advantages and dısadvantages. *Shodh Samiksha aur Mulyankan International Research Journal,* 2(11-12), 31-36.

Google Books. (2020, 8 Ekim). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Google_Books

Google play. (2020, 12 Mart). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Google_Play#Kitaplar

Gray, R. ve Howard, V. (2017). Young adult use of ebooks: An analysis of public library services and resources. *Public Library Quarterly,* 36(3), 199-212.

HathiTrust. (2020, 13 Mart). *Welcome to HathiTrust! HathiTrust digital library.* Erişim adresi: https://www.hathitrust.org/about

Hawkins, D.T. (2000). Electronic books: A major publishing revolution. Part 1– general considerations and ıssues. *Online,* 24(4), 14-28.

Henke, H. (2001). *Electronic books and epublishing: A practical guide for authors.* London: Springer.

Henry, A. (2015). *A summary of e-publishing formats.* Erişim adresi: https://www.3dissue.com/a-summary-of-e-publishing-formats/

Holley, R.P. (2014). *Self-publishing: A new challenge for universal bibliographic Control.* Erişim adresi: https://digitalcommons.wayne.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1123&context=slisfrp

Hiperkitap. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: http://www.hiperlink.com.tr/Hiperkitap

HTML. (2020, 7 Ekim). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/HTML

Işık, R. (2019). Halk kütüphanelerinde yenilikçi e-hizmetler: E-üyelik, e-devlet entegrasyonu, mobil kütüphane uygulaması ve e-kitap. *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 9(1), 64-73.

Johnson, P. (2013). *Developing and managing electronic collections: The essentials.* Chicago: American Library Association. Erişim adresi: http://0210x09g2.y.http.eds.b.ebscohost.com.bartin.proxy.deepknowledge.io/eds/ebookviewer/ebook?sid=73082c8d-015e-412c-a064-29609d440b35%40pdc-v-sessmgr06&vid=0&format=EK

Jung, J., Chan-Olmsted, S., Park, B. ve Kim, Y. (2012). Factors affecting e-book reader awareness, interest, and intention to use. *New Media & Society,* 14(2), 204–224.

Kakırman, Y. A. (2009). *Kütüphaneler için değişim yönetimi modeli.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

Kasdorf, B. (2014). *Technology standards update.* Erişim adresi: https://www.stm-assoc.org/2014_12_04_Technology_Standards_Update.pdf

Keş, Y. (2009). *Elektronik yayıncılık ve web tasarım.* İstanbul: Hiperlink.

Kiilu, P.W.N., Otike, J.N., ve Kiplang, J. (2019). Perceptions of undergraduates on e-books in comparison to print and their e-book expectations: A case of public universities in Kenya. *Library Philosophy and Practive (E-Journals),* 1-15. Erişim adresi: https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2971/

Kindle file format. (2020, 18 Şubat). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Kindle_File_Format

Kirchhoff, A. (2012). E-book preservation business and content challenges. S. Polanka (Ed.), *No Shelf Required 2: Use and Management of Electronic Books* içinde (ss. 71-91). Chicago: IL, USA.

Koerber, J. (2014). Public libraries become publishers. *Library Journal,* 139(7), 20-21.

Koha. (2020, 6 Ekim). Erişim adresi: http://koha.ekutuphane.gov.tr/

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2006). *Sayısal Haklar Yönetimi (DRM).*Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wpcontent/uploads/2014/04/Eylem20_Sayisal_Haklar_Yonetimi.pdf

LaRue, J. (2015). From maker to mission. *Library Journal,* 140(16), 41.

Lebert, M. (2008). *Le projet Gutenberg (1971-2008).* Erişim adresi: http://www.gutenberg.org/ebooks/27046

Lebert M. (2009). *A short history of e-Books.* Erişim adresi: http://www.gutenberg.org/cache/epub/29801/pg29801-images.html

LIT dosyası nedir ve nasıl açılır?. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://www.sonsuzteknoloji.com/lit-dosyasi-nedir-ve-nasil-acilir/

Li, Z., ve Miao, J. (2014). Cataloging e-books: Dealing with venders and various other problems. *Serials Librarian,* 67(1), 76-80.

Maceviciute, E., Borg, M., Kuzminiene, R. ve Konrad, K. (2014). The acquisition of e-books in the libraries of the Swedish higher education institutions. *İnformation Research,* 19(2). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/19-2/paper620.html#.X19PiT9xeUl

Martzoukou, K. ve Elliott, J. (2016). The development of digital literacy and ınclusion skills of public librarians. *Communications i n Information Literacy,* 10(1), 99-115.

Mpeg-1. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/MPEG-1

Mp3. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/MP3

M4v. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/M4V

Number of e-books borrowed at public libraries in the Netherlands from 2014 to 2017. (2020, 11 Mayıs). Erişim adresi: https://www.statista.com/statistics/950311/e-books-borrowed-at-public-libraries-in-the-netherlands/

Odabaş, H. (2018). Günümüzde halk kütüphanelerinin ve kütüphanecilerin yeterlilikleri. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Halk Kütüphaneleri Geçmişten Geleceğe Yönelimler ve Yeni Roller* içinde (ss. 75-94). İstanbul: Hiperyayın.

Odabaş, H., Odabaş, Z.Y. ve Binici, K. (2020). Dijital bilgi kaynakları ve ortamlarının üniversite öğrencilerinin okuma davranışlarına etkileri. *Milli Eğitim Dergisi,* 49(227), 89-116.

Open library. (2020, 13 Mart). Erişim adresi: https://openlibrary.org/about

OverDrive. (2020, 7 Ekim). Erişim adresi: https://company.overdrive.com/

Oxford Learners Dictionary. (2018). Erişim adresi: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/

Önder, I. (2010). *Elektronik kitap olgusu ve Türkiye'de durum.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Önder, I. (2011). E-kitap ve dünyada elektronik kitap yayıncılığı. *Türk Kütüphaneciliği,* 25(1), 97-105.

Önder, I. (2013). *Yeni yüzyılın kitabı elektronik kitap*. Ankara: Orient Yayınları.

Özoğlu Y., Kaysi F. ve Özoğlu F. (2014). Mobil cihazlar için epub standardında müfredat ders içerik üretimi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi - Journal of Research in Education and Teaching,* 3(19), 196-206.

Peters, T. A. (2012). Libraries as zones for content creation, Indie publishing, and print on demand. S. Polanka (Ed.), *No Shelf Required 2: Use and Management of Electronic Books* içinde (ss. 155–170). Chicago, IL, USA: ALA Editions.

Polat, C. (2006). Bilimsel bilgiye açık erişim ve kurumsal açık erişim arşivleri. *Journal of Social Sciences,* 6(37), 53-80.

Polat, C. (2017). Elektronik kaynak yönetimi. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri* içinde (ss. 227-252). İstanbul: Hiperyayın.

Potman, J. (2017). eBooks Standards. Erişim adresi: https://www.nist.gov/publications/ebook-standards

Porter, M., Weaver, M. ve Newman, B. (2012). Sea change in public libraries. Lending, devices, training and budgets. S. Polanka (Ed.), *No Shelf Required 2: Use and Management of Electronic Books* içinde (ss. 127-144). Chicago, IL, USA.

Pritchard, J. (2019). *Self publishing.* Erişim adresi:http://www.karatekin-elibrary.com/RetrieveEdsUrl?An=89139031&DbId=ers&format=html

Project Gutenberg. (2019). *Free ebooks by project Gutenberg.* Erişim adresi: https://www.gutenberg.org/wiki/Main_Page

Project Gutenberg. (2020, 13 Mart). Erişim adresi: https://www.gutenberg.org/about/

ProQuest. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: https://ebookcentral.proquest.com/auth/lib/hecebooks/login.action?returnURL=https%3A%2F%2Febookcentral.proquest.com%2Flib%2Fhec-ebooks%2Fhome.action

Purchasing options for online books. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: https://www.wiley.com/learn/librarysolutions/online-books-purchase.html

QuickTime file format. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/QuickTime_File_Format

Rapp, D. (2011). Print-on-demand meets public libraries. *Library Journal*, 136(20), 22.

Reiners, L.A. (2012). Patron-driven acquisition: The experience of three university libraries. *SCONUL Focus*, 55, 147-166.

Reitz, J. (2018). *Dictionary for library and ınformation science*. Westport, Connecticut: Libraries Unlimited.

Roncevic, M. (2020). Digital rights management and books. *Library Technology Reports*, 56(1), 5-30.

Sabolovic-Krajina, D. (2017). Small public libraries as publishers. *The Journal of Elektronic Publishing*, 20(2). Erişim adresi: https://quod.lib.umich.edu/j/jep/3336451.0020.207?view=text;rgn=main

Salomon, N. J. (2009). *North Carolina public librarians' opinions regarding electronic texts.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). North Carolina University İnformation and Library Science, North Carolina.

Sarah, R., Desmond, C. (2016). Books rigts here rigts now at the University of Manchester Library. *Scholary Journals*, 29(2), 172-180.

Sayısal kitap. (2020, 13 Mart). Erişim adresi: http://sayisalkitap.qulto.eu/#/home

Scardilli, B. (2015). Public libraries embrace self-publishing services. *Information Today, Inc.*, 32(5), 1-2.

Self-publishing. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://www.researchinformation.info/news/self-publishing-isbns-rise

Self publishing. (2020, 7 Ekim). Erişim adresi: https://www.editage.com/info/book-editing-services/articles/top-10-self-publishing-companies-a-2018-guide-for-first-time-authors.html

Self publishing. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://selfpublishingconference.org.uk/

Sezgin, Ü. B. (2015). *Halk kütüphanelerinin dijital hizmetlerinin geliştirilmesi: Ankara ili örneği.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Semiz, Ö. (2011). *Fikri mülkiyet hakları (telif hakları) konulu çalışma raporu.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı. Erişim adresi: https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/1280,ozgursemizcraporpdf.pdf?0

Shukla, A., Pal, M. K. (2018). Implications of digital rights management in libraries. *Current Trends of Libraries in the ICT Era*, 109-117.

Soydan, E. (2012). E-kitap teknolojisi ve basılı kitabın geleceği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,* 1(1), 389-399.

Springer eBook Collection. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: https://static.springer.com/sgw/documents/625998/application/pdf/eBooks_Brochure_2007_FINAL.pdf

Stamison, C. M. (2011). Developing a sound e-book strategy. *Information Outlook,* 15(5), 10-12.

Statista. (2020, 7 Mart). Erişim adresi: https://www.statista.com/outlook/213/100/ebooks/worldwide#market-age

Statista. (2020, 7 Mart). Erişim adresi: https://www.statista.com/outlook/213/100/ebooks/worldwide#market-users

Stoll, J. (2020). *Number of new e-books released in Norway from 2011 to 2019.* Erişim adresi: https://www.statista.com/statistics/653444/number-of-new-e-books-released-in-norway/

Szuba, M. (2020). *Books in Poland.* Erişim adresi: https://www.statista.com/topics/5806/books-in-poland/

Taylor&Francis eBooks. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: https://taylorandfrancis.com/online/taylor-francis-ebooks/

Telif Hakları Genel Müdürlüğü. (2019). *Telif hakkı*. Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir

The new kindle format 8. (2020, 7 Ekim). Erişim adresi: https://digitalpubbing.com/the-new-kindle-format-8-kf8/

Thieme E-Books. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: https://ebookstore.thieme.com/staticcms/aboutebooks

Tonta, Y. (2000). Elektronik yayıncılıkta son gelişmeler. *Bilgi Dünyası,* 1(1), 89-132.

Turan, M. ve Yılmaz, B. (2014). Türkiye'de telif hakları ihlalleri: Yargıtay kararları çerçevesinde bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası,* 15(1), 55-75.

Turan, M. (2016). Geleneksel ve elektronik eser sahiplerinin telif hakları, dijital haklar yönetimi: Uluslararası düzenlemeler ve fikir ve sanat eserleri kanunu çerçevesinde bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası,* 17(1), 57-86.

Turan, M. (2017). Gelenekselden elektroniğe telif hakları gelişimi ve elektronik eserlerde telif hakları. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri* içinde (ss. 251-276). İstanbul: Hiperyayın.

TÜİK. (2020, 11 Mart). *Türkiye İstatistik Kurumu.* Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/tr/

TÜİK. (2020, 11 Mart). *Türkiye İstatistik Kurumu.* Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/tr/display-bulletin/?bulletin=uluslararasi-standart-kitap-numarasi-isbn-istatistikleri-2019-33623

Türk Dil Kurumu sözlükleri. (2020, 16 Kasım). Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Türkiye Bilimler Akademisi. (2018, 08 Mart). *Türkçe Bilim Terimler Sözlüğü.* Erişim adresi: http://www.tubaterim.gov.tr/

Türkiye'de e-kitap. (2018, 10 Mart). Erişim adresi: http://www.xn--dijitalyaynclk-fgccb.com/turkiyede-e-kitap/

Uçak, Ö. N. (1997). Bilgi merkezi için mi kullanıcı, kullanıcı için mi bilgi merkezi?. B. Yılmaz. (Yay. Haz.), *Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl'a Armağan* içinde (ss. 242-248). Ankara: H.Ü. Kütüphanecilik Bölümü.

Vassiliou, M. ve Rowley, J. (2008). Progressing the definition of "E-book". *Library Hi Tech*, 26(3), 355-368.

Wang, S. ve Bai, X. (2016). University students awareness, usage and attitude towards e-books: Experience from China. *The Journal of Academic Librarianship,* 42(3), 247-258.

Watson, A. (2018). *E-books-Statistics&Facts.* Erişim adresi: https://www.statista.com/topics/1474/e-books/

Weiss, A. (2014). *Using massive digital libraries: a LITA guide.* LITA guides (Firts edition.). Chicago: ALA TechSource, An imprint of the American Library Association.

Who do you borrow books from?. (2020, 11 Mayıs). Erişim adresi: https://www.statista.com/statistics/703768/book-borrowing-locations/

Windows media video. (2020, 10 Mart). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Windows_Media_Video

Wikert, J. (2012). *It's time for a unified e-book format and the end of drm: proprietary e-book formats and rights restrictions are holding customers back.* Erişim adresi: http://toc.oreilly.com/2012/02/unified-ebook-format-end-drm.html

World Ebook Library. (2020, 11 Mart). Erişim adresi: https://prezi.com/onacgs8jdbqq/world-ebook-library/

Yerli Üretim İlk E-kitap Okuyucu Calibro Çıktı (2020, 6 Ekim). Erişim adresi: https://www.internethaber.com/yerli-uretim-ilk-e-kitap-okuyucu-calibro-cikti-730323h.htm

Yılmaz, D. (2019). *E-kitap sağlama modellerinin karşılaştırmalı analizi: Hacettepe Üniversitesi örneği.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Zan, B. U. (2006). *Derleme olgusu ve elektronik yayınlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Zivkovic, D. (2008). The electronic book: Evolution or revolution? Elektronik kitaplar: Evrim mi devrim mi?. *Bilgi Dünyası,* 9(1), 1-19.

Zor, A. ve Kirişcan, Y. B. (2016). Elektronik kitaplar ve sanat eğitimi derslerinde e-kitap kullanımına yönelik bir öneri. *Akdeniz Sanat Dergisi,* 9(19), 1-14.

EKLER

EK-1: Halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin e-kitap kullanımı ve farkındalığı anketi örneği

Sayın Katılımcı

Sizi Hatice ERKAL tarafından yürütülen "Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-Kitap Kullanımı ve Farkındalığı" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma**hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onay verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-Kitap Kullanımı ve Farkındalığı Anketi

Sayın Katılımcı,

Bu anket Halk kütüphanelerinde çalışan Kütüphanecilik / Arşivcilik / Dokümantasyon ve Enformasyon veya Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunu kütüphanecilerin e-kitap kullanımı ve farkındalığını tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Anket neticesinde kütüphanecilerin e-kitap kullanımı ve farkındalık düzeyleri ile ilgili veriler elde edilecektir. Anketten elde edilecek sonuçlar Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde yapmakta olduğum "Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-kitap Kullanımı ve Farkındalığı" konulu Yüksek Lisans tez çalışmasında kullanılacaktır.

Ankette size en uygun seçeneği işaretlemeniz, anket sonuçlarından elde edilecek verilerin tutarlılığı açısından son derece önemlidir.

Katkılarınız ve sabırla anketi doldurduğunuz için teşekkür ederim. Çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Hatice ERKAL
Kütüphaneci
Yüksek Lisans Öğrencisi

"**E-Kitap:** Dijital ortamda yer alan; okunması, dinlenmesi veya görüntülenmesi için uygun yazılım ve donanım gerektiren; erişimi ve paylaşımı için ise uygun iletişim teknolojilerine gereksinim duyulan; içeriği metin, resim, ses, video, müzik veya etkileşimli uygulama öğeleri ile desteklenen kitap türüdür."

Genel Bilgiler

Cinsiyetiniz?
a) Kadın b) Erkek
Yaşınız?
a) 25'ten küçük b) 26-35 c) 36-45 d) 46-55 e) 56 ve üzeri
Hangi Üniversitede mezunsunuz?
……Üniversitesi
Eğitim düzeyiniz?
a) Lisans b) Yüksek Lisans c) Doktora
Kurumunuzun yer aldığı şehir?
……
Halk kütüphanesinde çalıştığınız birim?
……
Meslekteki çalışma süreniz?
a) 0-5 yıl b) 6-10 yıl c) 11-20 yıl d) 21 yıl ve üzeri
Aşağıdaki cihazlardan hangisine ya da hangilerine sahipsiniz? (Birden fazla seçenek seçebilirsiniz).
a) Bilgisayar b) Tablet Bilgisayar c) Akıllı cep telefonu
d) E-Kitap okuyucu (Kindle, Kobo gibi)
e) Diğer (Lütfen yazınız)……
E-kitap kavramını ilk kez ne zaman duydunuz?
a) Üniversite eğitimim öncesinde
b) Üniversite eğitimim sırasında
c) Mesleğe başladıktan sonra
d) Diğer (Lütfen yazınız)……
E-kitap hakkında farkındalığı nasıl edindiniz? (Birden fazla seçenek seçebilirsiniz)
a) Kendi araştırmalarım sonucu
b) Meslektaş tavsiyesi
c) Kurumun aracılığıyla
d) Yayıncılar aracılığıyla
e) Konferans / seminerler aracılığıyla
f) Diğer (Lütfen açıklayınız) ……..
Sizce e-kitap hakkında bilgi düzeyiniz nedir?
a) Çok az b) Az c) Orta d) İyi e) Çok iyi
Aşağıdaki E-kitap veri tabanları veya kütüphanelerinden hangisini biliyorsunuz? (Birden fazla seçenek seçebilirsiniz)
a) Google Books
b) Open Library
c) HathiTrust
d) Project Gutenberg
e) ProQuest Ebook Central
f) Springer Ebook Collection
g) EBSCOhost
h) Wiley e-Books
i) Thieme E-Books
j) World Ebook Library
k) Taylor & Francis E-Books
l) Ebrary
m) Sayısal Kitap
n) Hiperkitap
o) Diğer (Lütfen yazınız)……

E-Kitap Kullanımı

Şimdiye kadar hiç e-kitap okudunuz mu?
a) Evet b) Hayır
Şimdiye kadar hiç kütüphanelerden e-kitap ödünç aldınız mı?
a) Evet b) Hayır
Şimdiye kadar kütüphaneler aracılığıyla hiç e-kitap indirdiniz mi?
a) Evet b) Hayır
Şimdiye kadar herhangi bir yayınevi aracılığıyla e-kitap satın aldınız mı?
a) Evet b) Hayır
Şimdiye kadar kütüphane ve yayınevi dışında web'te e-kitap temin ettiniz mi?
a) Evet b) Hayır
Şimdiye kadar hiç sesli kitap dinlendiniz mi?
a) Evet b) Hayır

E- Kitap Kullanım Farkındalığı

Her bir soru için lütfen durumunuzu tanımlayan en uygun seçeneği işaretleyin.	Evet	Hayır	Kısmen
Kütüphane dermelerindeki e-kitaplara kurumda veya kampüste yetkili erişimin (ip veya şifre kontrollü erişim) nasıl yapıldığını biliyor musunuz?			
Kütüphane dermelerindeki e-kitaplara evde yetkili erişimin (vekil sunucu veya şifre kontrollü erişim) nasıl yapıldığını biliyor musunuz?			
Kütüphane dermelerindeki e-kitapları çevrimiçi olarak okumanın nasıl yapıldığını biliyor musunuz?			
Kütüphane dermelerindeki e-kitapları günlük olarak bir bölümünü indirme, yazma veya eposta göndermenin nasıl yapıldığını biliyor musunuz?			
Kütüphane dermelerindeki e-kitapların bilgisayar ile nasıl ödünç alındığını biliyor musunuz?			
Kütüphane dermelerindeki e-kitapların mobil cihazlar (cep telefonu, tablet) ile nasıl ödünç alındığını biliyor musunuz?			
Yayınevlerinin sitelerinde satın alınan bir e-kitabın bilgisayar ile nasıl kullanıldığını biliyor musunuz?			
Yayınevlerinin sitelerinde satın alınan bir e-kitabın mobil cihazlar (cep telefonu, tablet) ile nasıl kullanıldığını biliyor musunuz?			
Yayınevlerinin sitelerinde satın alınan bir e-kitabın e-kitap okuyucu (kobo, kindle gibi) ile nasıl kullanıldığını biliyor musunuz?			
Bilgisayarda e-kitap görüntüleme yazılımlarının (Adobe Digital Editions) nasıl yetkilendirildiğini biliyor musunuz?			
Mobil Uygulamalarda (cep telefonu, tablet) e-kitap görüntüleme yazılımlarının nasıl yetkilendirildiğini biliyor musunuz?			

E-Kitap Format ve Yazılım Farkındalığı

Kitap format ve yazılım farkındalığı hakkında durumunuzu en iyi yansıtan seçeneği işaretleyiniz.	İyi bilirim/ İyi kullanır ve uygularım	Az bilirim/ Az kullanır ve uygularım	Haberdarım ama kullanmam veya uygulamam	Bir bilgim yok/ Hiç duymadım
.acsm uzantılı dosya olan Adobe İçerik Sunucusu Mesajı				
.epub uzantılı e-kitap dosyası				
Web sayfası biçiminde olan html kitap biçimi				
.pdf uzantılı olan e-kitap dosyası				
.mobi uzantılı olan Mobipocket e-kitap dosyası				
.AZW, .KF8 veya .KFX uzantılı olan ve Kindle cihazlarda kullanılan e-kitap dosyası				
.iBooks uzantılı olan ve Apple ürünlerinde kullanılan e-kitap dosyası				
.txt uzantılı olan Metin dosyası biçimindeki e-kitap dosyası				
.avi, .flv, .m4v, .mov, .mp3, .mpeg1/2/4 veya .wmv uzantılı olan sesli kitap dosyası				
Google Play Store veya App Store'de yer alan program biçiminde tasarlanan e-kitap uygulamaları				
Adobe Digital Editions				
Adobe ID				
OverDrive				
PDF görüntüleyici (örk. Acrobat Reader DC)				
e-pub görüntüleyici yazılımlar				
DRM koruma (Dijital Hak Yönetimi-DHY)				

TEŞEKKÜRLER

EK-2: Etik kurul değerlendirme formu

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

ETİK KURUL DEĞERLENDİRME FORMU

Toplantı No:	200
Karar No:	200
Araştırmanın Yürütücüsü:	Hatice ERKAL
Araştırmanın Başlığı:	Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-Kitap Kullanımı ve Farkındalığı
Kurula Geldiği Tarih:	22.4.2020 16:09:10
Kurulda İncelendiği Tarih:	9.4.2020 16:00:48
Karar Tarihi:	29.4.2020 14:54:37
Kurul Görüşü:	Başvuru kriterlere uygundur.

SONUÇ:

Kabul. Araştırmanın/Projenin uygulanabilirliği konusunda bilimsel araştırmalar etiği açısından bir sakınca yoktur.

Başkan
Prof. Dr. Murat ARI

Üye
Prof. Dr. Ali YİĞİT

Üye
Doç. Dr. Ela CANBOLAT

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Haydar KOÇ

Üye
Dr. Öğr. Üyesi İlknur GÖL

Üye
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

Üye
Avukat Mehmet ÇAKMAK

EK-3: Anket izin dilekçesi

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

ÇANKIRI

Enstitünüz Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı 168307027 numaralı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisiyim. "Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-kitap Kullanımı ve Farkındalığı" isimli tez çalışmam kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı tüm halk, ilçe ve şube kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere, üniversitemizin etik kurulundan onaylanan anket çalışmasını uygulamam gerekmektedir. Bu nedenle https://forms.gle/mFPKCmTWEG6DxEi59 adresinde yer alan anket formunun kütüphanecilerin kurumsal mail adreslerine iletilmesi hususunda gerekli izinin verilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne üst yazı ile bilgi verilmesini talep etmekteyim.

Gereğini arz ederim.

07.05.2020

Hatice ERKAL

Anketin URL Adresi için karekod



Ek-4: Anket uygulama izni

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 49835440-199-E.2385
Konu : İzin (Hatice ERKAL)

12/05/2020

KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı 168307027 numaralı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Hatice ERKAL "Halk Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin E-kitap Kullanımı ve Farkındalığı" konulu tez çalışması kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı tüm halk, ilçe ve şube kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere, üniversitemizin etik kurulundan onaylanan anket çalışması yapması gerekmektedir.

İlgili öğrenciye araştırma kapsamında bahsi geçen konularda gerekli kolaylığın gösterilmesini takdirlerinize arz/rica ederim.

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Erol KARCI
Enstitü Müdürü

Adres: Çankırı Karatekin Üniversitesi Rektörlük Ek Hizmet Binası Yeni Mahalle 15 Temmuz Şehitler Bulvarı No:10 Pk:18200 Merkez / Çankırı
Telefon: 0 376 213 26 26 Faks: E-posta: sbe@karatekin.edu.tr
Elektronik Ağ: https://www.karatekin.edu.tr
İsmail ŞENOL
Dahili: 4301

5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile üretilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	https://orcid.org/0000-0001-7469-5835
Adı Soyadı	Hatice ERKAL
Doğum Yeri	MUĞLA/Bodrum
Doğum Tarihi	20.02.1992

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Atatürk Üniversitesi Ahi Evran Üniversitesi (Halen)
Fakülte	Edebiyat Fakültesi Eğitim Fakültesi
Bölüm	Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Okul Öncesi Öğretmenliği (Halen)

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Bilgi ve Belge Yönetimi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (….) YÖKDİL (….) TOEFL (….) EILTS (….)
……	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	2017/2018-Uşak İskender Pala Halk Kütüphanesi 2018/--- Kayseri 75. Yıl İl Halk Kütüphanesi
Görevi/Pozisyonu	Kütüphaneci
Tecrübe Süresi	4 yıl

KATILDIĞI

Kurslar	Bilgi ve teknolojileri kursu/Bilgisayar kursu
Projeler	Bilgi Okuryazarlığı Çalıştayı-Kırşehir

İLETİŞİM

Adres	Hunat Mahallesi, Hoca Ahmet Yesevi Blv. No:44, 38030 Melikgazi/Kayseri
E-mail	Hatice.erkal@ktb.gov.tr